

HÜSEYİN RAHMİ GÜRPINAR

(Ayna)
Şık

YAYIN YÖNETMENİ

EMİNE GÜRSOY NASKALİ

HAZIRLAYAN

DİLEK HERKMEN

Türk Dil Kurumu Yayınları

Hüseyin Rahmi GÜRPINAR

(AYNA) ŞİK

Gürpınar, Hüseyin Rahmi (1864-1944)

Ayna (şık) / Hüseyin Rahmi Gürpınar; hazırlayan: Dilek Herkmen; yayın yönetmeni: Emine Gürsoy Naskali.--Ankara: Türk Dil Kurumu, 2021.

156 s.; 21 cm.— (Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları; 1368)

ISBN 978-975-17-4760-0

1. Türk Romanı 2. Türk Edebiyatı--Roman I. Herkmen, Dilek (haz.) II. Naskali, Emine Gürsoy (yayın yönetmeni) III. e.a

813.317

Türk Dil Kurumu Yayınları

Hüseyin Rahmi GÜRPINAR

(AYNA) ŞİK

Yayın yönetmeni
Emine Gürsoy NASKALI

Hazırlayan
Dilek HERKMEN

Ankara, 2021

Atatürk Kùltür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu

Türk Dil Kurumu Yayınları: 1368

(AYNA) ŞİK

Hüseyin Rahmi GÜRPINAR

*

Yayın yönetmeni:

Prof. Dr. Emine Gürsoy NASKALİ

*

Hazırlayan:

Dr. Dilek HERKMEN

*

Metin denetimi:

TDK - Sevede GÜREL

*

Sayfa ve kapak tasarımı:

TDK - Mehmet GÜVEN

*

Birinci baskı: Ankara, Şubat 2021

ISBN: 978-975-17-4760-0

*

Dağıtım:

Türk Dil Kurumu

Atatürk Bulvarı No.: 217

06680 Kavaklıdere/ANKARA

Telefon: +90 (312) 457 52 00

Belgegeçer: +90 (312) 468 07 83

Genel ağ: <http://tdk.gov.tr>

*

©5846 sayılı Yasa'ya göre
eserin bütün yayın, çeviri ve alıntı hakları
Türk Dil Kurumuna aittir.

İçindekiler

Sunuş • 7

Giriş • 31

(Ayna) Şık • 33

1 Beyoğlu'nda Bir Metres • 33

2 Drol • 45

3 İki Sarhoş Külhanbeyleri • 51

4 Canavar • 57

5 Canavara Hücüm • 65

6 Zarar Ve Zıyan Tazmini • 73

7 Bir Bela Daha • 83

8 Bir Şık Daha • 93

9 Ahbap Belıyyatı • 103

10 Tepebaşı Bahçesi • 129

Hatime • 155

Sunuş

Hüseyin Rahmi Gürpınar (1864-1944)

Yaşamı

Hüseyin Rahmi, 1864'te İstanbul'da Ayazpaşa'da doğdu.¹ Hünkâr yaveri Mehmet Sait Paşa'nın oğludur. Okur yazar bir kadın olan annesi 22 yaşında veremden vefat ettiğinde Hüseyin Rahmi üç yaşındaydı. Annesinin ölümü üzerine Girit'te görevde bulunan babasının yanına gönderildi ancak babasının yeniden evlenmesiyle altı yaşındayken anneannesinin yanına İstanbul'a geldi.

Yakubağa Mektebi, Beyazıt'taki Mahmudiye Rüştîyesi ve idadide okuyan Hüseyin Rahmi, tarihçi Abdurrahman Şeref Bey'in himayesiyle Mekteb-i Mülkiyeye girdi (1878). Okulun ikinci sınıfında iken ağzından kan gelince yani verem belirtisi üzerine Hüseyin Rahmi öğrenimini yarıda bıraktı (1880). Kısa bir süre Adliye Nezaretî Ceza Kaleminde memur, Ticaret Mahkemesinde aza mülazımı olarak çalıştı. Hayatını kalemîyle kazanmaya karar verince 1887'de *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinde yazmaya başladı. Sonra, *İkdam* ve *Sabah* gazetelerinde çevirmen ve yazar olarak çalıştı. II. Meşrutîyet Dönemi'nde 37 sayı süren *Boşboğaz ile Güllabi* adlı bir gazete çıkardı. İbrahim Hilmi Bey ile birlikte çıkardığı *Millet* gazetesi de uzun ömürlü olmadı. Bundan sonra çalışmalarını *İkdam*, *Söz*, *Za-*

¹ Hüseyin Rahmi'nin hayatını anlatan en doyurucu kaynak: Abdullah Harman-cı: *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Öyküleri ve Öykücülüğü*: Konya 2010, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü doktora tezi.

man, *Vakit*, *Son Posta*, *Milliyet* ve *Cumhuriyet* gazetelerinde neşretti. Türkiye Büyük Millet Meclisine 5. ve 6. dönem Kütahya milletvekili olarak katıldı (1936-1943). Ömrünün son yıllarını, 1924'te Heybeliada'da yaptırdığı evde geçirdi. 1944'te yaşama veda etti. Heybeliada'daki Abbas Paşa Mezarlığı'na defnedildi.

Hüseyin Rahmi'nin Heybeliada'daki evi müze olarak düzenlenmiştir.

Yazarlığı

Hüseyin Rahmi Gürpınar; Tanzimat, Servet-i Fünun, Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemlerinde eser vermiş bir yazarımızdır.

Yazarlığa 1884'te *Ceride-i Havadis*'te yayımlanan “Bir Genç Kızın Âvâze-i Şikâyeti” ve hemen ardından “İstanbul'da Bir Frenk” hikâyesiyle adım atar. İlk romanı *Şık*'ı (Ayna) 1887'de tamamlar ve Ahmet Mithat Efendi'nin çıkardığı *Tercüman-ı Hakikat*'e gönderir. Ertesi gün romanın gazetede tefrika edileceği ve Ahmet Mithat'ın kendisini matbaaya çağırdığı haberi gelir. Hüseyin Rahmi, Ahmet Mithat ile karşılaşmasını şöyle anlatır: “Hazretin huzuruna büyük bir helecanla çıktım. Gür kaşlı, kara sakallı, iri yarı, heybetli bir zat... Beni görünce ilk sorusu şu oldu:

— Kimsin sen çocuğum?

— *Şık* yazarı Hüseyin Rahmi.

Korktuğuma uğradım. Efendi'nin yüzünde derhâl bir güvensizlik gülümsemesi belirdi. [...] Bana pek alaycı gelen bir sesle:

— Oğlum, senin ağzın daha süt kokuyor. Bu roman usta işi. Senin ne kalemin ne yazı gücün ne deneyimin ne de görgün henüz bunu yazmaya yeterli değil. Bu gerçek görünüyor. Sen böyle bir şey tasvirine özenabilirsin ama tek başına başaramazsın. Sana bir yardım eden var. Baban mıdır, ağabeyin midir, arkadaşın mıdır, o kimdir? Söyle...

[...] Koca Ahmet Mithat Efendi'nin bu suçlaması karşısında küçüldüm, büzüldüm, hiçbir söz bulamadım. Sonunda gözlerimden dökülen iki damla, hüznü bir yanıt yerine geçti. Bu saf, masumca ağlayışım Efendi'ye dokundu, hemen:

— Ağlama... Ağlama, inandım... dedi."²

Böylece Hüseyin Rahmi, edebiyat dünyasına Ahmet Mithat Efendi'nin desteğiyle girmiş olur. Ahmet Mithat, Hüseyin Rahmi'yi kızıyla evlendirmeyi düşünecek kadar beğenmekte ve sevmektedir. Hüseyin Rahmi bu evlenme teklifini nazıkçe reddeder ve ömrü boyunca hiç evlenmez.

İlk romanın bu kadar büyük bir ün kazanmasına Hüseyin Rahmi de hayret eder. Ahmet Mithat bu ünün sebebini şöyle açıklar: "Oğlum, senin kafandan daha çok şeyler doğacak gibi görünüyor. Eserinin en büyük erdemi, okuyanları kahkahalarla güldürmesidir."³

Romanlarındaki karakterler ve konular

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın romanlarındaki karakterler toplumun her kesiminden, her yaş grubundan seçilmiştir: İstanbul hanımefendileri, İstanbul beyefendileri, evlatlıklar, öksüz ve yetimler, yoksullar, dadılar, kalfalar, kâhyalar, bürokratlar, küçük memurlar, polisler, yazarlar, Mülkiyeliler, hukukçular, askerler, doktorlar, eczacılar, tüccarlar, öğretmenler, din adamları, politikacılar, şairler, müzikseverler, ressamalar, tiyatrocular, sporcular, harp zenginleri, vurguncular, mirasyediler, iç güveyiler, dullar, gayrimeşru çocuklar, dolandırıcılar, dilenciler, eşkıyalar, fahişeler, metresler, muhabbet tellalları, hovardalar, şıpsevdiler, fedakârlar, iffetsizler, namussuzlar, alafanga tipler, dejenere tipler, züppe tipler, dedikoducular, fettanlar, Fransızlar, Rumlar, Ermeniler, Yahudiler, Ruslar, vb.

² Şık romanının ikinci baskısının (1920) girişinden alıntıdır. [Kemal Bek'in *Billur Kalp*'e yazdığı ön sözden aktarılmıştır (Hüseyin Rahmi Gürpınar, *Billur Kalp*, Özgür Yayınları, 2005).]

³ Kemal Bek'in *Billur Kalp*'e yazdığı ön sözden aktarılmıştır.

Romanlarda bu karakterler gerçek hayattaki gibi konuşturulurlar. Eğitimlerine uygun söz dağarcıkları, ağız özellikleri, şiveleri, ifade biçimleri, kullandıkları argo sözler yazıya geçirilmiştir.

Romanlarının konuları şöyle sınıflandırılabilir:⁴

1. Türk toplumunun geleneklerine tezat teşkil ettiği için gülünç durumlara düşen, alafranga, züppe ve dejenere tiplere yer veren eserler: *Şık, Mürebbiye, Metres, Şıpsavdi, Tutuşmuş Gönüller, Gönül Bir Değirmendir Sevda Öğütür, Dirilen İskelet, Kaderin Cilvesi, Can Pazarı*.

2. Himayeden mahrum, zavallı, âciz kimseleri, sorunlarını ve düştükleri kötü durumları ele alan eserler: *İffet, Nimetşinas, Hakka Sığındık, Billur Kalp*.

3. Batıl şeylere inanan ve birtakım fantastik unsurların etkisinde kalan tipleri konu edinen eserler: *Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç, Gulyabani, Cadı, Efsuncu Baba, Muhabbet Tılsımı, Mezarından Kalkan Şehit, Şeytan İşi*.

4. Karı koca geçimsizliklerini ve bunların zeminini hazırlayan çeşitli faktörleri işleyen eserler: *Mutallaka, Tebessüm-i Elem*.

5. Kadının veya erkeğin isteğine aykırı olarak yapılan evlilikleri ve bunların olumsuz neticelerini konu alan eserler: *Muadele-i Sevda, Tesadüf, Sevda Peşinde, Son Arzu*.

6. Yaşlı erkeklerle evlendirilen genç kızların fizyolojik ve ruhsal çırpınmalarını, ev içindeki veya dışındaki kendi yaşıtları delikanlılarla gayrimeşru münasebetlerini, türlü maceralarını ve neticede tam anlamıyla ahlaki düşüşlerini sergileyen eserler: *Toraman, Cehennemlik, Dünyanın Mihveri Kadın mı, Para mı?, Namuslu Kokotlar*.

7. Toplumu temelinden sarsan sosyal meselelerin en mühimlerinden birini teşkil eden fuhşu, realist ölçüler içerisinde gözler önüne seren eserler: *Hayattan Sayfalar, Kokotlar Mektebi*.

⁴ bk. Önder Göçgün: *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanları ve Romanlarında Şahıslar Kadrosu*: Ankara 1987, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları no.: 722, Kültür Eserleri Dizisi no.: 63.

8. Felsefeyi hareket noktası kabul ederek dünya ve ahiretle ilgili çeşitli hadiselerle uğraşan filozof tavrırlı kimseleri, onların fikir ve ruh yapılarını, anlayışlarını, davranış özelliklerini, eğilimlerini ve ideallerini ele alan eserler: *Deli Filozof, İnsanlar Önce Maymun muydu?*

9. Ruhsal bakımdan hasta tipleri ve onların toplum içerisindeki son derece olumsuz, zararlı hareketlerini, bir psikolog titizliğiyle tahlil ve tenkit eden eserler: *Ben Deli miyim?, Utanmaz Adam.*

10. İlerlemiş yaşlarına rağmen, hâlâ olgunlaşmamış ve kendilerini sadece cinsel içgüdülerine teslim etmiş tipleri, yer yer hicve ederek ele alan eserler: *Evlere Şenlik, Kaynanam Nasıl Kudurdu?*

11. Tehditle para sızdırmak amacıyla kaçırılan insanları ve onlara türlü eziyetler çektiren eşkıyayı konu alan eserler: *Eşkıya İnde.*

12. Baştan sona polisiye bir nitelik taşıyan, gerilimi yüksek eserler: *Kesik Baş.*

13. Ruhçuluk ve bu nedenle ruhçuluğa inanan kimselerin geçirdikleri sarsıntıları konu alan eserler: *Ölümler Yaşıyor mu?*

14. Çeşitli psikolojik zikzaklar çizerek çareyi canlarına kıymakta bulan ve neticede intihar manyasına tutulan zavallıları ve onların bu hâllerini tasvire yönelik eserler: *Ölüm Bir Kurtuluş mudur?*

Hüseyin Rahmi'nin romanları sürükleyicidir, okuyucuyu son noktaya kadar merak içinde tutar. Romanları ve hikâyeleri önce gazete tefrikası olarak yayımlanmış, sonradan kitap olarak basılmıştır. Eserlerinin kitap olarak basım tarihi, bazen kaleme alınış tarihinden epey sonradır hatta bazı yazıları, ölümünden sonra kitap olarak basılmıştır. 1960 sonrasında roman ve hikâyelerinin sadeleştirilmiş baskıları yapılmıştır. Hüseyin Rahmi; seçtiği konular, akıcı üslubu, kıvrak Türkçesi, mizahi yaklaşımı, gerçekçiliği dolayısıyla ilgiyle takip edilen, çok okunan ve sevilen bir yazar olmuş ve pek çok eser vermiştir.

Eserleri

Romanlar: *Ben Deli miyim?*; *Billur Kalp*; *Bir Muadele-i Sevda*; *Cadı*; *Can Pazarı*; *Cehennemlik*; *Deli Filozof*; *Dirilen İskelet*; *Dünyanın Mihveri Para mı Kadın mı?*; *Efsuncu Baba*; *Eşkîya İninde*; *Evlere Şenlik*, *Kaynanam Nasıl Kudurdu?*; *Gönül Bir Yeldeğirmenidir* *Sevda Öğütür*; *Gulyabani*; *Hakka Sığındık*; *Hayattan Sayfalar*; *İffet*; *İnsanlar Maymun muydu?*; *Kaderin Cilvesi*; *Kesik Baş*; *Kokotlar Mektebi*; *Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç*; *Metres*; *Tesadüf*; *Mezarından Kalkan Şehit*; *Muhabbet Tılsımı*; *Mürebbiye*; *Namuslu Kokotlar*; *Nimetsinas*; *Ölümler Yaşıyor mu?*; *Ölüm Bir Kurtuluş mudur?*; *Sevda Peşinde*; *Şeytan İşi*; *Şık*; *Şipsevdi*; *Son Arzu*; *Tebessüm-i Elem*; *Toraman*; *Tutuşmuş Gönüller*; *Utanmaz Adam*.

Hikâyeler: *Açlıktan Ölmemenin Çaresi*; *Ada Vapurunda*; *Aferin Hayrullah* (=Bravo Hayrullah); *Ahlak Humması*; *Allah Gönülüne Göre Versin*; *Annemin Ölümü*; *Asansör*; *Balta ile Doğuran Böyle Doğurur*; *Benim Babam Kimdir?*; *Bir Açın Ruznamesinden Birkaç Yaprak* (=Bir Açın Günlüğünden Birkaç Yaprak); *Bir Genç Kızın Âvâze-i Şikâyeti*; *Bir Hafîyenin İtirafatı*; *Bir Muamma*; *Bir Oburun Mücadele-i Nefsiyesi*; *Bir Seyahat-ı Acibe* (=İki Hödüğün Seyahati); *Bugün Ne Yiyeceğiz?*; *Büyük Ana*; *Büyük Bir İbret Dersi*; *Büyük Bir Nedamet* (=Büyük Bir Pişmanlık); *Büyük Günah*; *Çocuğumun Babası*; *Çocuklara Yasak*; *Ecir ve Sabır*; *Er Kişi Niyetine*; *Erkeğe Galebe Reçetesi*; *Eşeklerin Dilinden Anlayan Bir Mutehasıs* (=Eşeklerin Dilinden Anlayan Bir Uzman); *Eşkîya Oyunu*; *Eti Senin Kemiği Benim*; *Falaka*; *Fırkacı* (=Partici); *Galip ve Mağlup Vaziyeti* (=Yenme ve Yenilme Durumu); *Garip Kaldığımız Günlerde*; *Gönül Ticareti*; *Gugular*; *Hangisi Daha Zevkli?*; *Hattı İstiva* (=Kadayıfçı Yusuf); *Hayvanat Mitingi*; *Heybeliada Merkeplerinin Grevi*; *Horoza Ses Talimi* (=Horoza Ses Eğitimi); *İhtiyar Muharrir* (=Yaşlı Yazar); *İki Külhane Arasında*; *İki Loğusa*; *İmrenilecek Bir İntihar* (=İmrenilecek Bir Ölüm); *İstanbul'da Bir Frenk*; *İstanbul'un Esareti Günlerinden Bir Hatıra* (=İstanbul'un Esirliği Günlerinden Bir Anı); *Kadını Müdafaaanın Cezası* (=Kadını Savunmanın Cezası); *Kadının Erkeğe Galabesi*; *Kadınlar Mebusu*; *Kadınlar Vaizi*; *Kanlı*

Eldiven; Katil Puse (=Öldüren Öpücük); Kayınpeder Kayınvalide Kendi Odalarında, Mahdum Bey Zevcesiyle Odasında (Kayınpeder-Kayınvalide; Kaynata-Kaynana); Kedi Yüzünden; Kedim Nasıl Öldü?; Kılıbık; Kipti Düğünü; Kırço; Kiralık Vücut; Kocasını İçin Deli Divane; Kocasını Boşayan Hürmüz Hanım; Kumru ile Büyükhanımın Mükamelesi; Lakırdı Beynimizde (=Söz Aramızda); Lekeleli Humma Şüphesi (=Lekeli Humma Kuşkusu); Melek Sanmıştım Şeytanı; Menekşe Kalfa'nın Müdafaaanamesi; Meyhanede Hanımlar (Meyhanede Kadınlar); Mınav... Mınav; Misafir; Mutallaka (Boşanmış Kadın); Mübareğin Kuyruğu; Müslüman Mahallesinde Bu İş Olur mu?; Namusla Açlık Meselesi; Nasıl Dolandırıcı Oldum?; Nasıl Öldürdüler?; Nergis Hanım'la Fehmi Bey; Nurker Hanım'dan Mektup; Ölü Diri Getirir; Refia Hanım'ın Köftesi; Sahte Doktor; Samatya Tramvayında Topa Yirmi Kala; Sigarayı Nasıl Terk Ettim? (=Sigarayı Nasıl Bıraktım?); Sirkeci Lokantalarında İftar; Sokakta; Sonbahar Göçleri; Şıllıkla Züppe; Şehirde Bir Şekavet; Tehlike Karşısında Keçi Fil Oluyor; Tensikat-ı Beytiye (=Evde Tensikat, Ev Masraflarını Kısıtlama); Ters Konuşma; Tımarhane Şairlerin, Filozofların Mabedidir; Tosun; Tövbeler Tövbesi; Tünelde İlk Çıkış; Türkân Hanım'dan Mektup; Uçurumun Kenarında; Üç Misal; Varda İspanyol Geliyor!; Yanık Dolma; Yankesiciler (=El Elden Üstündür); Yankesiciler Kulübü; Yeni Diyojen; Zarafet ile Tekir; Zavallı Halime; Zavallı Katil; Zavallı Şair.

Kısa yazıları: *Arzın Yuvarlaklığına İnanmıyor; Bakkal Bodasakı'den Hüseyin Rahmi Bey'e Mektup; Balık Pazarı; Bir Maymunun İntiharı; Boykotajın Telakki-i Değeri; Dağların Şenliği; Döşekten Bir Sada (=Döşekten Bir Sesleniş); Gökten Köpek mi Yağıyor?; Halkın Saflığı; Hanımların Ökçesi - Beylerin Öfkesi; Hayat ve Ölüm; Heybeli Yangını; Horoz Ailesi Sinirli Hanımın Mektubu; İğneli Fıçı; İlk Orucum; İnsan Çekiştiren Eski Vaizler; Kanatsız Uçak Yelkensisiz Gemi; Kanımızı Emenler; Karıncalarla Savaştayım; Pis Bir Vak'a; Taharet Meraklısı (=Temizlik Meraklısı); Üfürükçülüğüm; Yazarlar Nasıl Ölüyor?; Yeni Bir Gazetenin Çukur Düşünceleri.*

Hüseyin Rahmi'nin hikâye antolojileri: *Kadınlar Vaizi* (1920); *Meyhanede Hanımlar* (1924); *Namusla Açlık Meselesi* (1933); *Ka-*

til Buse (1933); *İki Hödüğün Seyahati* (1933); *Tünelden İlk Çıkış* (1934); *Gönül Ticareti* (1939); *Melek Sanmıştım Şeytanı* (1943); *Eti Senin Kemiği Benim* (1963).

Oyunlar: *Gülbahar Hanım* (kayıp); *Hazan Bülbülü*; *Kadın Erkekleşince*; *Tokuşan Kafalar*; *İki Damla Yaş*.

Sanat ve edebiyat konulu yazıları: *Cadı Çarpıyor*; *Şekavet-i Edebiyat*.

Derlemeler: *Müntahabat-ı Hüseyin Rahmi*, 3 cilt (1899), *Sanat ve Edebiyat* (1972), *Mektupları ve Tiyatro Eleştirileri* (1998), *Gazetecilikte İlk Yazılarım* (1999), *Gazetecilikte Son Yazılarım 1* (2001), *Gazetecilikte Son Yazılarım 2* (2002), *Gazetecilikte Son Yazılarım 3* (2004), *Gazetecilikte Son Yazılarım 4* (2006).

Çeviri romanlar: Emile Gaboriau'dan *113 Numaralı Cüzdan* (1889), *Bir Kadının İntikamı* (1891), *Batinyollu İhtiyar* (1891), Jules Arsène Arnaud Claretie'den *Paris'te Bir Teehhül* (1892), Alfred de Musset'den *Frederick ile Bernerette* (1896), Paul de Kock'tan *Biçare Bakkal* (1903).

Çeviri hikâyeler: *Arsızlık Eden Cezasını Bulur*; *Baba Kornil'in Mühim Bir Sırrı*; *Bir Sehv-i Rü'yet*; *Bir Zeki Rehnüma*; *Garip Bir Mektup*; *Hâli Zamanı Olmayan Adam*; *Hasta Çocuk*; *İki Öksüz*; *Kedilenmek İlleti*; *Kim İki Bin Dolar Kazanmak İster?*; *Münzevi Rahip* (=Köşeye Çekilmiş Rahip); *Ne Boş Hayal İmiş*; *Rahibin Merkebi* (=Papazın Eşegi); *Sadakat*; *Şeytanın Karısı*; *Zavallı Cambaz*.

Kaynaklar

- ADIVAR, Halide Edib: “Hüseyin Rahmi’nin Eserleri Arasında I”, *Akşam*: 1944, no.: 9151, 11 Nisan 1944.
- ADIVAR, Halide Edib: “Hüseyin Rahmi’nin Eserleri Arasında II”, *Akşam*: 1944, no.: 9152, 12 Nisan 1944.
- ADIVAR, Halide Edib: “Hüseyin Rahmi’nin Eserleri Arasında III”, *Akşam*: 1944, no.: 9153, 13 Nisan 1944.
- ADIVAR, Halide Edib: “Hüseyin Rahmi’nin Eserleri Karşısında”, *Yeditepe*: 1964, S 8, s. 6-7.
- ADIVAR, Halide Edib: “Hüseyin Rahmi’nin Eserleri Karşısında”, *Yeditepe*: 1964, S 9, s. 10-11.
- ÂDİL, Fikret: “Hüseyin Rahmi”, *Yeni İstanbul*: 7 Mart 1961.
- ÂDİL, Fikret: “Türk Edebiyatının Büyük Kaybı”, *Tanin*: 11 Mart 1944.
- AHMED MİDHAT: “Muhâbere-i Aleniyye”, *Tercüman-ı Hakikat*: 1888, no.: 2858, 2 Rebiü’l-âhir 1304/1888.
- AKAGÜN, Oya: *Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Dört Romanında Dejenere Tipler*: Erzurum 1966, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı lisans tezi.
- AKBAL, Oktay: “Hüseyin Rahmi Gürpınar”, *Yeditepe*: Ağustos 1964, no.: 100.
- AKBAL, Oktay: *Konumuz Edebiyat*: İstanbul 1974, Varlık Yayınevi, S 1817, s. 9-16.
- AKGÜN, Adnan: “Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre Edebiyatçılarımızın Resmî Hâl Tercümeleleri VII: Hüseyin Rahmi Bey”, *Yedi İklim*: Şubat 1993, S 35, s. 45.
- AKTAŞ, Şerif: “Hüseyin Rahmi Gürpınar”, *Büyük Türk Klâsikleri*: 1990, Ötüken Neşriyat, C 10, s. 237-243.
- AKYÜZ, Kenan: *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri 1860-1923*: İstanbul 1995, İnkılâp Kitabevi.

- ALANGU, Tahir: “Hüseyin Rahmi’nin Romancılığı”, *Değirmen*: Nisan 1944, Y 2, S 12.
- ALANGU, Tahir: “Hüseyin Rahmi”, *Ataç*: Ekim 1964, C 3, S 29-30, s. 3-7.
- ALANGU, Tahir: “W. Shakespeare ile Hüseyin Rahmi”, *Cumhuriyet*: 11 Haziran 1964.
- ALANGU, Tahir: *100 Ünlü Türk Eseri*: Milliyet Yayınları, C 2, s. 823-847.
- ALÇIÇEK, Esin: *Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Hikâyeciliği*: İzmir 2010, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü yüksek lisans tezi.
- ALİ RAUF: “Hüseyin Rahmi Ne Bıraktı?”, *Tanin*: 18 Mart 1944.
- ALPASLAN, Gonca Gökalp: *XIX. Yüzyıl Yazılı Anlatılarında Sözlü Kültür Etkileri*: Ankara 2002, Kültür Bakanlığı Yayınları.
- ALPTEKİN, Turan: “Ölümünün 60. Yılında Hüseyin Rahmi Gürpınar’dan Bugüne Yansıyanlar”, *Hürriyet Gösteri*: Mart 2004, S 237, s. 26-29.
- ALVER, Köksal: “Züppeliğin Sosyolojisi: Türk Romanında Züppe Tipler Örneği”, *Hece*: Mayıs/Haziran/Temmuz 2002, S 65-66-67, s. 252-266.
- ARPAD, Burhan: “Hüseyin Rahmi’nin Romanları”, *Türk Dili*: 1966, C 20, S 213, s. 197-199.
- ATAY, Falih Rıfkı: “Hüseyin Rahmi’nin Ölümü”, *Ulus*: 12 Mart 1944.
- ATEŞ, Ömer; Yusuf ÇOTUKSÖKEN, “Popüler Edebiyat ve Hüseyin Rahmi”, *Tema Larousse Tematik Ansiklopedi*: İstanbul 1993-1994, Milliyet Yayınları, s. 86-87.
- BALTACIOĞLU, İsmail Hakkı: “Hüseyin Rahmi ve İnsanoğlu”, *Yeni Adam*: 2 Ağustos 1945, no.: 553.
- BANARLI, Nihat Sami: *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*: İstanbul 1948, C II, Millî Eğitim Basımevi, s. 1059-1062.
- BAŞGÖZ, İlhan: “Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Hayatı”, *Ülkü*: 16 Mart 1944, Yeni Seri 60.
- BAYBARS, Sudi: *Hüseyin Rahmi’nin Yarattığı Tipler*: İstanbul 1948, Türkiye Enstitüsü Kitaplığı, no.: 320.

- BEK, Kemal: “Hüseyin Rahmi ve Boş İnançlar”, *Hürriyet Gösteri*: Şubat 1997, S 195, s. 77-79.
- BEKİ, Akif: “‘Utanmaz Adam’ Nasıl Unutulur Arkadaş?”, *Hürriyet*: 24 Haziran 2017.
- BERKES, Mediha: “Hüseyin Rahmi Romanlarında Kadın Tipleri”, *AÜDTCF Dergisi*: Ankara 1945, C 3, S 5, Türk Tarih Kurumu Basımevi, s. 539-552.
- BERKES, Mediha: “Hüseyin Rahmi’nin Romanlarında Aile ve Kadın”, *AÜDTCF Dergisi*: Ankara 1945, C 3, S 3, s. 19-32.
- BERKES, Niyazi: “Hüseyin Rahmi’nin Sosyal Görüşleri”, *AÜDTCF Dergisi*: Ankara 1945, C 1, S 3 (Mart-Nisan), s. 3-17.
- BORATAV, Pertev Naili: “Hüseyin Rahmi’nin Romancılığı”, *AÜDTCF Dergisi*: Ankara 1945, C 3, S 2, s. 205-212.
- BOZOK, Hüsamettin: “Hüseyin Rahmi”, *Yeni Adam*: 13 Mart 1941, no.: 324-325.
- BOZOK, Hüsamettin: “Gerçekler Uğruna Savaşan Bir Er”, *Yeditepe*: 16-31 Mart 1961, no.: 39.
- BOZOK, Hüsamettin: “Hüseyin Rahmi Gürpınar”, *Yeditepe*: 15 Mart 1951.
- BOZOK, Hüsamettin: “Hüseyin Rahmi’nin Romanlarında Köy ve Köylü”, *Yeditepe*: Ağustos 1964, S 100, s. 4-9.
- COŞKUN, Nusret Safâ: “Hüseyin Rahmi’nin Ölümü”, *Son Posta*: 10 Mart 1944.
- ÇAMLİBEL, Faruk Nafiz: “Hüseyin Rahmi’yi Kaybettik”, *Yedigün*: 20 Mart 1944, no.: 576.
- ÇAPANOĞLU, Münir Süleyman: “Büyük Romancı Hüseyin Rahmi”, *Haber (Akşam Postası)*: 22 Mart 1944.
- ÇEVİK, Dilek: *Mürebbiyelik ve Türk Romanında Mürebbiye Tipleri*: Konya 1999, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü yüksek lisans tezi.
- DİMDİK, Pelin: *Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Romanlarında Kadın-Erkek İlişkisi*: İstanbul 2014, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı doktora tezi.

- DÖLEK, Sulhi: “Hüseyin Rahmi’de Mizah ve Toplumsal Eleştiri”, *Güldiken*: Güz 2000, S 22.
- DUMANOĞLU, Halil: “Hüseyin Rahmi Gürpınar”, *Kovan*: Mayıs 1944, S 10.
- DURAN, Elif: *Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Romanlarında Kadın*: İstanbul 2009, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı yüksek lisans tezi.
- EMEKSİZ, Pelin Dimdik: “Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Romanlarında Kahramanlarının ve Anlatıcı Olarak Yazarın Evlilik Hakkındaki Görüşlerinden Hareketle Türk-Osmanlı Toplumunda Evlilik Anlayışı”, *Eurasian Academy of Sciences Social Sciences Journal*: 2017, s. 22-47.
- EMEKSİZ, Pelin Dimdik: “Kadınlar Dünyası Ekseninde Türk-Osmanlı Toplumunda Kadının Konumu”, *Eurasian Academy of Sciences Social Sciences Journal*: 2016, s. 24-39.
- ENGİNÜN, İnci: “Hüseyin Rahmi ve Özel Eğitim”, *Araştırmalar ve Belgeler*: İstanbul 2000, Dergâh Yayınları.
- EREN, Abdurrahman Âdil, “Hüseyin Rahmi Gürpınar”, *Tan*: 22 Kasım 1936.
- ERİŞENLER, Satı: “Hüseyin Rahmi Gürpınar ve Halk”, *Türk Dili*: 1966, Y 15, S 177, s. 586-591.
- ERİŞENLER, Satı: “Hüseyin Rahmi’yi Okurken”, *Dost*: Ocak 1965, Yeni Dizi, C 15, S 15.
- ERİŞENLER, Satı: “Mürebbiye”, *Türk Dili*: Ekim 1966, C XVI, S 181.
- ERİŞENLER, Satı: “Nimetşinas”, *Türk Dili*: Temmuz 1965, C XV, S 166.
- ERTAYLAN, İsmail Hikmet: *Türk Edebiyatı Tarihi*: Bakû 1925-1926, C I, 2. hisse, Azer Neşriyat.
- ERTEM, Sadri: “Halkın San’atkârı Hüseyin Rahmi”, *Kurun*: 19 Mayıs 1937.
- ES, Hikmet Feridun: “Bizdeki Roman Kahramanları”, *Akşam*: 15 Eylül 1936.
- ES, Hikmet Feridun: “Tanımadığımız Meşhurlar: Bilmediğimiz Hüseyin Rahmi”, *Akşam*: 12, 13, 14, 16, 17 Aralık 1944.

- ESATOĞLU, Hakkı Selâhaddin: “Hüseyin Rahmi ve Gerçekçi Edebiyat”, *Edebiyat Postası*: 15 Haziran 1950, Y 1.
- ESEN, Nüket: “Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın İki Romanında Anlatım Teknikleri”, *Kuram Kitap*: 11 Mayıs 1996, s. 51-62.
- ESEN, Nüket: *Türk Romanında Aile Kurumu (1870-1970)*: İstanbul 1990, Boğaziçi Üniversitesi Matbaası.
- FAHRİ, B., “Edebiyat Bahisleri: Hüseyin Rahmi”, *Milliyet*: 21 Haziran 1932.
- FELEK, Burhan: “Kalem Âleminin Kaybettiği Büyük Kıymet: Üstat Hüseyin Rahmi”, *Cumhuriyet*: 10 Mart 1944.
- FETHİ NACİ: *40 Yılda 40 Roman*: 1994, Oğlak Yayınları, s. 14-20.
- FIRÇA: “Üstad Hüseyin Rahmi”, *Karikatür*: 29 Şubat 1936.
- GARİPER, Cafer: “Yenileşmenin Başlangıcı ve Öncüleri”, *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı (1839-2000)*: Ankara 2005, ed.: Ramazan KORKMAZ, Grafiker Yayıncılık, s. 41-79.
- GERÇEK, Selim Nüzhet: “Hüseyin Rahmi ve Eserleri”, *İstanbul*: 1 Nisan 1944, S 9.
- GEZGİN, Hakkı Süha: “Edebi Portreler - Hüseyin Rahmi”, *Yeni Mecmua*: 7 Temmuz 1939, S 10, , s. 5.
- GEZGİN, Hakkı Süha: “Hüseyin Rahmi de Gitti”, *Vakit*: 10 Mart 1944.
- GÖÇGÜN, Önder: “Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Romanlarında Çocuklar”, *Türk Dili*: 1985, S 400, s. 228-235.
- GÖÇGÜN, Önder: “Ölümünün Otuzuncu Yıldönümünde Hüseyin Rahmi”, *Hisar*: Mart 1974, C 14, S 123, s. 6-7.
- GÖÇGÜN, Önder: *Hüseyin Rahmi Gürpınar: Hayatı, Edebî Kişiliği ve Eserleri, Eserlerinden Seçmeler, Hikâyeleri, Tiyatroları, Tenkidleri, Mektupları, Makaleleri, Röportajları, Hakkında Yazılanlar, Bibliyografya*: Ankara 1990, Kültür Bakanlığı Yayınları.
- GÖÇGÜN, Önder: *Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Romanları ve Romanlarında Şahıslar Kadrosu*: Ankara 1987, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

- GÖÇGÜN, Önder: *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanları ve Romanlarında Şahıslar Kadrosu*: Ankara 1993, Kültür Bakanlığı Yayınları.
- GÖKMAN, Muzaffer: *Hüseyin Rahmi Gürpınar - Açıklamalı Bibliyografya*: İstanbul 1966, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- GÖVSA, İbrahim Alâaddin: "Hüseyin Rahmi", *Meşhur Adamlar Ansiklopedisi*: 1943, s. 753-754.
- GÜLER, Cemal Nâdir: "Türk Mizah San'atı Bir Ustasını Kaybetti", *Amcabey*: 18 Mart 1944, C 3, S 68.
- GÜNGÖR, Selâhaddin: "Hüseyin Rahmi'nin Yarım Asırlık Dostu Kitabçı Hilmi Anlatıyor", *Son Telgraf*: 11 Mart 1944.
- GÜNYOL, Vedat: "Hüseyin Rahmi Gürpınar'a Göre Hayat", *Yücel*: Temmuz 1944, C XVII, Y 10, S 99.
- GÜNYOL, Vedat: "Hüseyin Rahmi Gürpınar'a Göre San'atkarın Cemiyet İçindeki Yeri ve Rolü", *Yücel*: Şubat 1941, C 12, S 72.
- GÜRPINAR, Hüseyin Rahmi: *Gazetecilikte Son Yazılarım 2*: İstanbul 2002, Özgür Yayınları.
- GÜVEMLİ, Zâhir: "Hüseyin Rahmi Gürpınar", *Vakit*: 12 Mart 1944.
- GÜZELCE, İlga: *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanlarında Kadın Tipleri ve Kadın Eğitimi Unsuru*: İzmir 2006, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü yüksek lisans tezi.
- HARMANCI, Abdullah: *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Öyküleri ve Öykücülüğü*: Konya 2010, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü doktora tezi.
- HAYRİ, Alp: "Üstadın Ölümünden Evvelki Günlere ve Ölümü Gününe Ait Hâtıralar", *Cumhuriyet*: 10 Mart 1944.
- HIZARCI, Suat: *Hüseyin Rahmi Gürpınar, Hayatı, Sanatı, Eserleri*: İstanbul 1964, Varlık Yayınları.
- HIZARCI, Suat: "Hüseyin Rahmi Bey", *Kim*: 20 Ağustos 1964, no.: 318.
- HIZARCI, Suat: "Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Eserlerini Oyunlaştırma Yarışması", *Dost*: Mayıs 1965, Yeni Dizi, C 16, S 7.

- HIZARCI, Suat: “Hüseyin Rahmi’den Seçmeler”, *Sosyal Adalet*: Ağustos 1964, no.: 19.
- İLDEŞ, Özgür: *Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın 1919’a Kadar Olan Romanlarında Yapı, Tema, Anlatım (1889-1919)*: Ankara 2009, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü doktora tezi.
- İLERİ, Selim: “Türk Öykücülüğünün Genel Çizgileri”, *Türk Dili - Türk Öykücülüğü Özel Sayısı*: Temmuz 1975, S 286, s. 2-32; 2. baskı: Eylül 2008.
- İMSET, Hulûsi İsmet: “Hüseyin Rahmi”, *Son Posta*: 10 Mart 1944.
- İNCİ, Handan: “Tıp Yaratma Tekniği Olarak Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Romanlarında Argo”, *Türk Kültüründe Argo*: Hollanda 2002, ed.: Emine GURSOY-NASKALİ, Gülden SAĞOL, Türkistan ve Azerbaycan Araştırma Merkezi Yayınları, s. 213-222; 2. baskı: İstanbul 2016, KaKitap.
- İNCİ, Handan, “Türk Edebiyatı’nın Kedili Öyküleri”, *Kitap-lık*: Temmuz-Ağustos 2006, S 96.
- İNCİ, Handan: “Türk Romanının İlk Yüz Yılında Anlatım Tekniği ve Kurgu”, *Kitap-lık*: Ekim 2005, S 87.
- İNSEL, Avni: “Hüseyin Rahmi’ye Dâir”, *Servet-i Fünûn*: Ekim 1944, Y 53, C 94, S 24-25.
- KABAKLI, Ahmet: “Hüseyin Rahmi ve Halide Edip”, *Tercüman*: 15 Mart 1964.
- KABAKLI, Ahmet: *Türk Edebiyatı*: 1974, Türk Edebiyatı Yayınları, C III, 3. baskı, s. 312-324.
- KAPLAN, Mehmet: “Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Romanlarında Aslî Tipler”, *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar I*: İstanbul 1976, Dergâh Yayınları, s. 458-475.
- KAPLAN, Mehmet: “Hüseyin Rahmi’nin Üslûbu ve Hayat Görüşü”, *Edebiyatımızın İçinden*: 2004, Dergâh Yayınları, s. 90-96.
- KAPLAN, Mehmet: *Edebiyatımızın İçinden*: 1976, Dergâh Yayınları.
- KAPLAN, Mehmet: *Hikâye Tahlilleri*: 1997, 6. baskı, Dergâh Yayınları.
- KAPLAN, Mehmet: *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar I*: 1976, Dergâh Yayınları.

- KAPLAN, Mehmet: *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar II*: 1976, Dergâh Yayınları.
- KAPLAN, Mehmet: İnci Enginün ve Birol Emil, *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar I*: 1995, Dergâh Yayınları, 3. baskı.
- KAPLAN, Mehmet; İnci ENGİNÜN; Birol EMİL, *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi II 1865-1876*: 1993, Marmara Üniversitesi Yayınları, 2. baskı.
- KARAALIOĞLU, Seyit Kemal: *Resimli Motifli Türk Edebiyatı Tarihi 3: Cumhuriyet Edebiyatı*: 1985, İnkılap Kitabevi Yayınları, s. 95-156.
- KARATAY, Namdar Rahmi: “Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Yaşayan Tarafı”, *Ulus*: 1 Nisan 1944, no.: 8140.
- KARAY, Refik Halid: “Dünkü İstanbul Hayatının En Büyük Tarihçisi: Hüseyin Rahmi”, *Tan*: 9 Nisan 1944.
- KAYGANA, Mehmet: *Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın 1919-1944 Yılları Arasında Yazdığı Romanlarında Yapı Tema ve Anlatım*: Ankara 2008, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü doktora tezi.
- KERMAN, Zeynep: “Hüseyin Rahmi ve Halid Ziya’da Mürebbiye Meselesi”, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*: 1986, C 24-35, s. 299-304.
- KERMAN, Zeynep: “Şık Romanı”, *Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi II, Prof. Dr. Harun Tolasa Özel Sayısı*: İzmir 1983, s. 58-73.
- KOCATÜRK, Vasfi Mahir, *Türk Edebiyatı Tarihi*: Ankara 1970, Edebiyat Yayınevi.
- [KORKMAZ] Zeynep DENGİ, “Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Fikir Cephesi”, *Ülkü*: 16 Mart 1944, Yeni Seri 60.
- KOŞAR, Emel: *Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Romanlarında Batıl İnançlar*: 2008, Piya-Art Yayıncılık.
- KUTLU, Şemsettin: *Başlangıçtan Günümüze Kadar Türk Romanları*: 1970, Türkiye Yayınevi.
- KUTLU, Şemsettin: *Servet-i Fünun Edebiyatı*: 1988, Toker Yayınları.
- Kuyruklu Yıldız Altında Bir Ev*: 2000, Adalar Vakfı Yayınları.
- LEKESİZ, Ömer: *Yeni Türk Edebiyatı’nda Öykü*: 1997, Kaknüs Yayınları.

- LEVEND, Âgâh Sırrı: “Ölümünün 25. Yıldönümünde Hüseyin Rahmi Gürpınar”, *Türk Dili*: Haziran 1969, C 20, S 213.
- LEVEND, Âgâh Sırrı, *Hüseyin Rahmi Gürpınar*: Ankara 1964, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- LEVEND, Âgâh Sırrı, *Türk Edebiyatı Tarihi I*: 1973, Türk Tarih Kurumu Yayınları, s. 54-55.
- MECDİ, Tevfik: *Cadı Mes’elesine Dâir — Recm*: Dersaadet 1329, Matbaa-i Hayriye ve Şürekâsı.
- MİYASOĞLU, Mustafa: *Roman Düşüncesi ve Türk Romanı*: 1998, Ötüken Neşriyat, s. 112-117.
- MORAN, Berna: “Alafranga Züppeden Alafranga Haine”, *Birikim*: Mayıs 1977, C 5, S 27, s. 7-17.
- MORAN, Berna: “Hüseyin Rahmi Gürpınar’da Sosyalizm ve Haydutluk”, *Birikim*: Haziran 1975, C 1, S 4, s. 5-9.
- MORAN, Berna: “Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Yüksek Felsefesi, Şıpsevdi”, *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış*: 1991, C I, s. 87-116.
- MORAN, Berna: “Türk Romanında Fantastiğin Serüveni”, *Hürriyet Gösteri*: Mayıs 1992, S 138, s. 7-12.
- MORAN, Berna: *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış I*: 1997, İletişim Yayınları, 6. baskı.
- MORAN, Berna: *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış I*: 2007, İletişim Yayınları.
- MORKAYA, Burhan Cahit: “Hüseyin Rahmi Türk Romancılığında Mekteb Kurmuş Bir Üstaddı”, *Son Posta*: 11 Mart 1944.
- MUTLUAY, Rauf: “Konuları ve Kişileriyle Hüseyin Rahmi Gürpınar”, *Papirüs*: 1969, S 33.
- MUTLUAY, Rauf: “Öyküleriyle Hüseyin Rahmi”, *Türk Dili - Türk Öykücülüğü Özel Sayısı*: Temmuz 1975, S 286; 2. baskı: Eylül 2008.
- MUTLUAY, Rauf: *Bende Yaşayanlar*: 1977, İş Bankası Yayınları.
- NACİ, Fethi: *40 Yılda 40 Roman*: 1994, Oğlak Yayınları, s. 14-20.

NACİ, Fethi: *Türkiye’de Roman ve Toplumsal Değişme*: 1981, Gerçek Yayınları.

NACİ, Fikret: “Celal Nuri Beyefendi’ye”, *Edebiyat-ı Umûmiye*: 5 Teşrin-i Evvel 1335 (1919), Mecmua no.: 85.

NACİ, Fikret: “Hüseyin Rahmi Bey ve Roman”, *Yeni Fikir*: 15 Eylül 1926, no.: 16.

NACİ, Fikret: “Hüseyin Rahmi Bey’in Âsârı”, *Yeni Fikir*: 15 Kânun-ı Evvel 1926, no.: 18.

NACİ, Fikret: “Tutuşmuş Gönüller”, *Yeni Fikir*: 15 Kânun-ı Evvel 1926, no.: 18.

NİHAT, Mustafa: *Türkçe’de Roman, Hakkında Bir Deneme*: 1936, Remzi Kitabevi.

NÜZHET, Sadri: *(Cadı) Münasebetiyle (Feth-i Meyyit’e) İsyan*: 1329, Matbaa-i Hayriye ve Şürekâsı.

OKAY, Orhan: *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı*: 2005, Dergâh Yayınları.

OKSAL, Sedat: “Roman San’atı ve Hüseyin Rahmi”, *Tanin*: 10 Nisan 1944.

OKTAY, Ahmet: *Cumhuriyet Dönemi Edebiyatı (1923-1950)*: Ankara 1993, s. 755-776.

OSMAN NİHAD: “Hüseyin Rahmi’nin Arkasından”, *Ankara Postası*: 27 Mart 1944.

OSMAN SABAHADDİN: “Günü Geçen Bir Dâvâ”, *Yarım Ay*: 15 Mart 1943, no.: 169.

OZANSOY, Halid Fahri: “Hüseyin Rahmi’yi Düşünürken”, *Son Posta*: 18 Mart 1944.

OZANSOY, Halid Fahri: “Ölümünün 25. Yılında Hüseyin Rahmi Gürpınar”, *Tercüman*: 13 Mart 1969, no.: 2659.

OZANSOY, Halit Fahri: “Hüseyin Rahmi Gürpınar’a Ait Enteresan Hatıralarım”, *Tercüman*: 20 Mayıs 1964.

ÖNERTOY, Olcay: “Doğumunun 100. Yılında Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Romancılığı”, *Türk Dili*: Ağustos 1964, no.: 155, s. 842-847.

- ÖNERTOY, Olcay: “Oyun Yazarı Hüseyin Rahmi Gürpınar”, *Türkoloji Dergisi*: 1977, C 7, S 1, s. 55-71.
- ÖRİK, Nahid Sırrı: “Hüseyin Rahmi Gürpınar”, *Ulus*: 25 Mart 1944.
- ÖZBALCI, Mustafa: “Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Bazı Romanlarında Ferdi ve Sosyal Tenkit”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*: Samsun 1991, S 6.
- ÖZCAN, Celâl: “Ölümünün 32. Yılında Hüseyin Rahmi”, *Varlık*: 1977, Y 43, S 833, s.13.
- ÖZERDİM, Sâmî Nabi: “Doğumunun Yüzüncü Yılında Hüseyin Rahmi Gürpınar”, *Türk Dili*: Ekim 1964, no.: 157.
- ÖZMEN, Kemal: “Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Romanlarında Fransız Kişiler”, *FDE Yazın ve Dilbilim Dergisi*: Ankara 1979, no.: 3, s. 150-166.
- ÖZÖN, Mustafa Nihad: “Hüseyin Rahmi Bibliyografyası”, *Ulus*: 1 Nisan 1944, no.: 8140.
- ÖZÖN, Mustafa Nihat: *Hüseyin Rahmi Gürpınar’dan Seçilmiş Parçalar ve Eserleri Hakkında Mütalaalar*, Hilmi Kitabevi, 1945.
- ÖZÖN, Mustafa Nihat: *Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi*: 1941, Maarif Matbaası.
- ÖZTÜRK, Halil Nimetullah: “Hüseyin Rahmi Mütefekkir”, *Vakit*: 10 Mart 1944.
- ÖZYALÇINER, Adnan: “Çağdaş Bir Yazar: Hüseyin Rahmi Gürpınar”, *Güldiken*: 2000, Güz, S 22, s. 10.
- PARLA, Jale: *Babalar ve Oğullar - Tanzimat Romanının Epistemolojik Temelleri*: 1993, İletişim Yayınları, 2. baskı.
- POLAT, Nazım H.: “Hüseyin Rahmi’nin ‘Cadı’ Romanı Hakkında Münakaşalar”, *Türk Dünyası Araştırmaları*: Aralık 1982.
- SAFA, Peyami: “Türk Romanının Büyük Kaybı: Hüseyin Rahmi Gürpınar”, *Tasvir-i Efkar*: 11 Mart 1944.

- SAĞLAM, Nuri: “Ben Deli miyim? Romanında Ahlaka Aykırı Neşriyat Yaptığı Gerekeçesiyle Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Yargılanması”, *İÜ Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*: İstanbul 2005, no.: XXXII, s. 1-20.
- [SAYMAN], Mecdi Sadrettin: “Büyük Romancımız Hüseyin Rahmi Bey’de İki Saat”, *Yeni Kitap*: Temmuz 1928, S 3.
- SERASLAN, Halim: *Cariyelik ve Türk Romanında Bazı Cariye Tipleri*: Konya 2000, Selçuk Üniversitesi Vakfı Yayınları.
- SERVER, İskit: “Hüseyin Rahmi Gürpınar”, *Aylık Ansiklopedi*: 1943, S 49, C V, s. 1408-1410.
- SEVENGİL, Ahmet Refik: *Hüseyin Rahmi Gürpınar, Hayatı, Hatıraları, Eserleri Hakkında Mütalaalar*: 1945, Hilmi Kitabevi.
- SEVENGİL, Refik Ahmet: “Hüseyin Rahmi Bey - Hayatı ve Eserleri”, *Dârü-bedâyi Mecmuası*: 1932, no.: 35.
- SEVENGİL, Refik Ahmet: “Hüseyin Rahmi Bey ve Kahramanları”, *Yedigün*: 23 Mayıs 1934, no.: 63.
- SEVENGİL, Refik Ahmet: *Hüseyin Rahmi Gürpınar, Hayatı, Hatıraları, Eserleri, Münakaşaları, Mektupları*: 1944, Hilmi Kitabevi.
- SEVİNÇLİ, Efdal: *Hüseyin Rahmi Gürpınar, Yaşamı, Sanatçı Kişiliği*: 1990, Arba Yayınları.
- [SEVÜK], İsmail Habip: *Edebî Yeniliğimiz II*: 1932, Maarif Vekâleti Devlet Matbaası.
- [SEVÜK], İsmail Habip: *Tanzîmattan Beri I, Edebiyat Tarihi*: 1944, Remzi Kitabevi, s. 226-232.
- SEYDA, Mehmet: “Doğumunun 11. Yıldönümünde Hüseyin Rahmi Gürpınar”, *Forum*: Ankara 1964, S 15, s. 16-17.
- SINAR, Alev: “Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Eserlerinde Âdet ve Gelenekler”, *Türkiye Günlüğü*: 2000, S 63, s. 88-100.
- [SOLOK] Kudret, Cevdet: *Hüseyin Rahmi Gürpınar*: Ankara 1974, 3. baskı, Varlık Yayınları.

- [SOLOK] Kudret, Cevdet: *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman 1859-1959 II (Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Kadar (1911-1922))*: Ankara 1978, Varlık Yayınları.
- [SOLOK] Kudret, Cevdet: *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman I (Tanzimat'tan Meşrutiyet'e Kadar 1859-1910)*: 1977, Varlık Yayınevi.
- SÜ, Hüseyin: *Öykümüzün Hikâyesi*: Ankara 2000, Hece Yayınları.
- SUPHİ RIZA: "Hüseyin Rahmi", *Bilgi Âlemi*: 1 Kânun-ı Evvel 1931.
- SÜHA, Hakkı: "Hüseyin Rahmi'ye Jübile", *Kurun*: 13 Mayıs 1937.
- SÜHA, Hakkı: "Hüseyin Rahmi", *Yeni Mecmua*: 7 Temmuz 1939, no.: 10.
- SÜNER, Necip: "Hüseyin Rahmi İçin", *Yeni Adam*: 4 Mayıs 1944, no.: 488.
- ŞEN, Semra: *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanlarındaki Folklor Unsurları*: Erzurum 1995, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü doktora tezi.
- ŞEN, Semra: *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Şık, Tesadüf, Şıpsı, Metres Adlı Eserlerinde Halk Edebiyatı Unsurları*: Erzurum 1987, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü yüksek lisans tezi.
- TALU, Ercüment Ekrem: "Hüseyin Rahmi Gürpınar", *Yeni Sabah*: 10 Mart 1944.
- TANER, Haldun: "Ölümünün 7. Yıldönümünde Hüseyin Rahmi Gürpınar", *Yeni İstanbul*: 11 Mart 1951.
- TANJU, Sadun: "Hüseyin Rahmi Bey ve Biz", *Ulus*: 17 Ağustos 1964.
- TANJU, Sadun: "Kızgınlığı Müthişti", *Ulus*: 20 Ağustos 1964.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi: "Romana ve Romancıya Dâir Notlar", *Ulus*: 1 Nisan 1944, no.: 8140.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi: "Türk Edebiyatında Cereyanlar", *Yeni Türkiye*: 1959, Nebioğlu Basımevi, s. 343-374.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi: *Edebiyat Üzerine Makaleler*: 1995, haz.: Zeynep KERMAN, 7. baskı, Dergâh Yayınları.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi: *On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*: 1942, Bürhaneddin Matbaası.
- TANRIKULU, Abdullah: *Hüseyin Rahmi Gürpınar*: 1974, Toker Yayınları.

- TANSEL, Fevziye Abdullah: “Gürpınar, Hüseyin Rahmi”, *Türk Ansiklopedisi*, Ankara 1970, C 18, s. 223-228.
- TANSEL, Fevziye Abdullah: “Hüseyin Rahmi’nin Halkçılığı”, *Kubbealtı Akademi Mecmuası*: 1 Ekim 1972, C 1, S 4, s. 36-46.
- TANSEL, Fevziye Abdullah: *Gürpınar, Hüseyin Rahmi*: Ankara 1970, Edebiyat Yayınevi.
- TANSEL, Feyziye Abdullah: “Hüseyin Rahmi Gürpınar”, *İslâm Ansiklopedisi*: 1997, Millî Eğitim Bakanlığı, C 5/1, s. 655-663.
- TANYOL, Cahit: “Hüseyin Rahmi’nin Kahramanları”, *Değirmen*: Nisan 1944, S 12, s. 153-154.
- TATARLI, İbrahim; Rıza MOLLOF: *Hüseyin Rahmi’den Fakir Baykurt’a Marksist Açıdan Türk Romanı*: 1969, Habora Kitabevi.
- [TEPEDELENLİOĞLU], Nizameddin Nazif: “Hüseyin Rahmi”, *Son Telgraf*: 11 Mart 1944.
- THEODOR, Menzel: “Hüseyin Rahmi”, *The Encyclopaedia of Islam*: 1927, C 2, S 367.
- TİLKİ, Bahriye: *Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Romanlarında Çocuk*: İstanbul 1990, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü yüksek lisans tezi.
- TİMUR, Taner: *Osmanlı-Türk Romanında Tarih, Toplum ve Kimlik*: 1991, Afa Yayınları, s. 46-49.
- TOKER, Şevket: “Şıpsevdi Romanı”, *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*: İzmir 1983, S 2, s. 148-172.
- TOKER, Şevket: *Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Romanlarında Alafranga Tipler*: İzmir 1990, Ege Üniversitesi Basımevi.
- TOPLU İĞNE [Hamdullah Suphi TANRIÖVER]: “Vur Abalıya”, *Davul*: 1 Nisan 1325 (1909), no.: 20.
- Türk Dili - Roman Özel Sayısı*: Ankara 1964, S 154, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türk Dili - Türk Öykücülüğü Özel Sayısı*: Ankara 1975, S 286, Türk Dil Kurumu Yayınları; 2. baskı: 2008.

- ULUNAY, Ref'i Cevad: "Hüseyin Rahmi Gürpınar", *Tan*: 21 Mayıs 1943.
- ULUNAY, Ref'i Cevad: "Kalemin Matemi", *Tan*: 10 Mart 1944.
- ULUNAY, Ref'i Cevad: "Kaybettiğimiz Büyük Romancı Hüseyin Rahmi'nin Şahsiyeti ve Eserleri", *Tan*: 12 Mart 1944.
- VÂ-NÛ: "Hüseyin Rahmi", *Akşam*: 10 Mart 1944.
- YALÇIN, Alemdar: *Siyasal ve Sosyal Değişmeler Açısından Cumhuriyet Devri Türk Romanı*: Ankara 2002, Akçağ Yayınları.
- YARDIMCI, İlhami: "Hüseyin Rahmi'nin Hususiyetleri: Hemşiresinin Kızı Safder Hanım Anlatıyor", *Çınaraltı*: 18 Mart 1944, no.: 130.
- YARDIMCI, İlhami: "Rahmetli Büyük Üstad Hüseyin Rahmi Gürpınar", *Çınaraltı*: Eylül 1944, no.: 130.
- YAVUZ, Hilmi: *Roman Kavramı ve Türk Romanı*: 1977, Bilgi Yayınevi.
- YAZAR, Mehmet Behçet: "Hüseyin Rahmi Gürpınar", *Yedigün*: 4 Ağustos 1941, no.: 439.
- YAZGIÇ, Dr. Kâmil: "Hüseyin Rahmi", *Vakit*: 13 Mart 1944.
- YESARİ, Mamut: "Büyük Kaybımız", *İleri*: 18 Mart 1944.
- YEŞİLYURT, Evrim: *Hüseyin Rahmi Gürpınar Hayatı ve Eserleri*: Ankara 2002, Yeryüzü Yayınevi.
- YILMAZ, Durali: "Cadı", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*: 1977, Dergâh Yayınları, C 2, s. 2-3.
- YILMAZ, Durali: *Roman Kavramı ve Türk Romanının Doğuşu*: Ankara 1997, Akçağ Yayınları.
- YILMAZ, Durali: *Romanımız ve İnsanımız*: 1976, Nakışlar Yayınevi.
- YÜCEBAŞ, Hilmi: *Bütün Cepheleriyle Hüseyin Rahmi Gürpınar*: 1964, İnkılap ve Aka Kitabevleri.
- YÜCEL, Hasan Âli: *Edebiyat Tarihimizden I*: Ankara 1957, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- YÜZÜNCÜ, Esat Feyzi: "Hüseyin Rahmi", *Son Telgraf*: 11 Mart 1944.

ZEKÂ, Semih: *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Roman ve Hikâyelerinde Mizah*: 2004, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü yüksek lisans tezi.

ZÜMRÜTKAL, Şerif Şenol: *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Hikâyeleri Üzerine Bir İnceleme*: İstanbul 2012, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü yüksek lisans tezi.

Prof. Dr. Emine Gürsoy Naskali

Giriş

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın ilk romanı olan (*Ayna*) Şık, 1888'de Ahmet Mithat Edendi'nin *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinde tefrika edilmiş, 1889'da (H 1305) Kırk Anbar Matbaasında kitap olarak basılmıştır. 2. basımı 1920'de (1336) Kitabhane-i Hilmi'de yapılmıştır [*Gürpınar, Hüseyin Rahmi, (1336/1920), Şık, 2. Tab'ı, Naşiri: İbrahim Hilmi, Kütübhane-i İslâm ve Askerî, Dersaadet*]. Latin harfli ilk baskısı ise 1964'tedir. Diğer baskıları 1966, 1968, 1972, 1979 yıllarında Atlas Kitabevinde 1997 ve 2002 yıllarında Özgür Yayınları, 2009 yılında Everest Yayınları, 2013, 2015 yılında Papersense ve Bilge Kültür Sanat Yayınları tarafından yapılmıştır.

Yanlış Batılılaşmanın ele alındığı (*Ayna*) Şık romanında, ana kahraman olan Şatırzade Şöhret Bey'in yaşadığı trajikomik olaylar işlenir. Edebiyat araştırmacıları Hüseyin Rahmi'nin (*Ayna*) Şık romanını Ahmet Mithat Efendi'nin *Felâhî Bey* ve *Rakım Efendi* adlı eserinden esinlenerek kaleme aldığını belirtmişlerdir.

Roman, “Beyoğlu'nda Bir Metres”, “Drol”, “İki Sarhoş Külhanbeyleri”, “Canavar”, “Canavara Hücum”, “Zarar ve Zıyan Tazmini”, “Bir Bela Daha”, “Bir Şık Daha”, “Ahabap Beliyyatı”, “Tepebaşı Bahçesi” adları ile on bölümden müteşekkildir.

Elinizdeki metin, romanın 1920 baskısı esas alınarak sadeleştirmeden hazırlanmıştır.

Dr. Dilek Herkmen

1

BEYOĞLU'NDA BİR METRES

Şık denince elinde gantı¹, cebinde kartı olan, fakat üstünde nakdi bulunmayan nazenin², derhâl bastonuyla, kostümüyle, nazarlarda tecessüm³ eder!

Âleme karşı şu heyetle arz-ı endam⁴ eden bir genç, zamanımızda ahlakına fesat karıştırmış, hoppalığı pek azıştırmış olduğu hükmedilerek nazar-ı istihfaf-ı umumiye⁵ duçar⁶ oluyor.

Hâlbuki bu hükümler bazen haksız olarak sadır⁷ olmaktadır. Çünkü eline gant giyenlerin, cebinde kart taşıyanların cümlesini şıktır diye tezyife⁸ kalkışmak icap etmez. Asıl şayan-ı muaheze⁹ olan şıklar, aslen hiçbir meziyet¹⁰ ve fazilete¹¹ malik¹² olmayıp her hareketleri birer adi mukallitlikten¹³ ibaret kalarak her gören veya

¹ gant: eldiven

² nazenin: nazlı, şımarık

³ tecessüm: belirme

⁴ arz-ı endam: boy pos gösterme

⁵ nazar-ı istihfaf-ı umumi: herkesin aşağılayıcı bakışları

⁶ duçar: yakalanmış

⁷ sadır: çıkan

⁸ tezyif: küçük düşürme

⁹ şayan-ı muaheze: eleştiriye layık

¹⁰ meziyet: nitelik

¹¹ fazilet: erdem

¹² malik: sahip

¹³ mukallitlik: taklitçilik

işitenleri bir azim teessüfle¹⁴ beraber hande-i¹⁵ gayr-i ihtiyariye¹⁶ mecbur edecek birtakım garaip¹⁷ ahvali¹⁸ cami¹⁹ bulunanlardır.

Bu bapta²⁰ güzel bir numune²¹ olmak üzere erbab-ı mütalaaya²², işte bizim Şatırzade Şöhret Bey'i arz edeceğiz.

Şatırzadeliği, eski bir hanedan namına mensup veyahut sair²³ bir esasa müstenid²⁴ bir isim zannetmeyiniz. Şöhret mahza²⁵ böyle bir unvanla yâd olunmayı arzu eylediği için garaipten olarak isminin yanına bir de Şatırzadelik ilave eylemiştir!

Şöhret pek şıktır. Hem nasıl şık? Bu kelimenin su-i mana²⁶ cihetiyle²⁷ ne kadar tevsiiine²⁸ imkân varsa işte öyle şıktır. Malum a? Şıklık yalnız kıyafetle olmaz. Taban²⁹, ahlaken dahi şık olmak icap eder. Kıyafette görülen şıklık tabiata karışan mefsedet³⁰ alaim-i hariciyyesi³¹ demektir. Bir erkek pudra, düzgün, allık, kızılılık gibi zenana³² mahsus olan vesait-i tezyiniyyeyi³³ istimalde³⁴ kadınları geçerse onun ahlakından şüphe etmekte herkesin hakkı olduğunu

¹⁴ teessüf: acındırma

¹⁵ hande: gülüş

¹⁶ gayr-i ihtiyari: elde olmadan

¹⁷ garaip: tuhaflıklar

¹⁸ ahval: durum

¹⁹ cami: içine alan

²⁰ bap: bölüm

²¹ numune: örnek

²² erbab-ı mütalaa: okuyucu

²³ sair: başka

²⁴ müstenid: dayanan

²⁵ mahza: ancak

²⁶ su-i mana: kötü anlam

²⁷ cihet: yön

²⁸ tevsî: genişletme

²⁹ taban: yaradılış bakımından

³⁰ mefsedet: bozukluk

³¹ alaim-i hariciyye: dış belirtiler

³² zenan: kadınlar

³³ vesait-i tezyiniyye: süs eşyaları

³⁴ istimal: kullanma

inkâr edemez. Cenab-ı Halik³⁵ kadını kadın, erkeği erkek olmak üzere halk³⁶ buyurmuştur. Her eserindeki kemaline bizi hayran eden o sahib-i kudret³⁷, en büyük kemalini de kadınla erkeği yekdiğerine karşı cazibe-nüma³⁸ olacak bir şekil ve vücutta yaratmakta göstermiştir.

Tarih-i tabii³⁹ görmüş olanların malumlarıdır ki kadın, erkekten yalnız cinsiyeti farık⁴⁰ olan alaim⁴¹ ile değil teşkilat-ı uzviyyece⁴² dahi külli⁴³ tehallûf⁴⁴ eder. Nisvanın⁴⁵ hilkatlerinde⁴⁶ görülen neza- ket, vücutlarının birçok kısımlarındaki o neve⁴⁷ mahsus olan letafet niçin o kadar nazar-firiptir⁴⁸? Kendilerine eş olmak üzere yaratılan erkeklerin nazar-ı rağbet ve meftuniyyetlerini⁴⁹ celp etmek⁵⁰ hikmetine mebni⁵¹ değil mi? Üstad-ı tabiat her iki cinse dahi kendine mahsus bir başka letafet⁵² vermiş. Bir güzel kadının müşahede-i⁵³ vücudu değil, bazen tasavvuru⁵⁴ bile nasıl bir erkeğin asabına⁵⁵ gerginlik getiriyorsa keza bir erkeğin daha irice ve tüylüce olan vücudu kadın üzerinde aynı tesiri⁵⁶ hasıl eylemektedir. Bir tabiat sahibi

³⁵ Cenab-ı Halik: Tanrı

³⁶ halk: yaratmak

³⁷ sahib-i kudret: güç sahibi

³⁸ cazibe-nüma: çekici

³⁹ tarih-i tabii: yaradılış tarihi

⁴⁰ farık: ayıran

⁴¹ alaim: belirtiler

⁴² teşkilat-ı uzviyye: vücut yapısı

⁴³ külli: bütün

⁴⁴ tehallûf: uygunsuzluk

⁴⁵ nisvan: kadınlar

⁴⁶ hilkat: yaradılış

⁴⁷ nev: cins

⁴⁸ nazar-firip: göz alıcı

⁴⁹ nazar-ı rağbet ve meftuniyyet: hayranlık dolu, istekli bakış

⁵⁰ celp etmek: çekmek

⁵¹ mebni: dayanan

⁵² letafet: güzellik

⁵³ müşahede: görünüş

⁵⁴ tasavvur: zihinde canlandırma

⁵⁵ asab: sinirler

⁵⁶ tesir: etki

erkek nasıl bıyıklı bir kadından hoşlanmazsa keza tabiat sahibi bir kadın da düzgünle, rastlıkla letafet-i reculiyyesini⁵⁷ tebdile⁵⁸ çalışan bir mahluktan hoşlanmaz.

İşte bizim Şatırzade böyle korsalı, pudralı şıklardandır. Modaya merakı pek ziyade ise de kudret-i maliyyece olan düşkünlüğü öyle mükemmel terzilerin yanına yanaşmaya müsait olmadığı cihetle⁵⁹ sokak içlerinde, تنها dükkanlarda işleyen sünepe terzilerin başlarına bela olurdu. Çünkü bir pantolona, biçilip dikilme hakkı üç çaryek⁶⁰ meciyeden ziyade vermediği hâlde, pantolonu bacağına giydikten sonra meşhur Mir'in makasında olan fevkaladeliği bu pantolonda göremediğinden dolayı biçare terziye bir söylemediğini bırakmaz, nihayet getirdiği kumaşı ziyan etmiş olduğunu vesile ederek üç çaryeğin yüz parasını daha kesmeye kalkıştırdı.

Mesela, bu sene dar elbise giymek modadır, değil mi? Bizim Şatırzade kostümü o kadar darlaştırır ki diğer şıklarınki hakikaten onun yanında bol kalır. Yakalıkların enileştiğini görünce, ertesi günü kulaklarının uçlarıyla temas edecek derecede enli bir yakalık diktirip takınır! İşte her süsü böyle benzetmeye veyahut benzetmeyi de aşırarak moda olan şey her neyse onun ifratını⁶¹ yapıp âleme gülünç olmaktan ibarettir.

Elde meraklı çok! Sokakta buna tesadüf edenler aklından zoru olup olmadığını muayene için dikkatle yüzüne baktıkça zavallı Şatırzade: “İşte bugünkü kıyafet ve süsümün mükemmeliyeti halk üzerinde matlup⁶² olan tesiri hasıl eyledi. Herkes kostümüme, cemalime hayran oluyor.” diyerek seviniyor ve zaten Deli Corci gibi raksa karip⁶³ surette yürümek mutadı⁶⁴ iken bugün zıp zıp sıçramak derecelerine yaklaşırdı.

⁵⁷ reculiye: erkeklik

⁵⁸ tebdil: değiştirme

⁵⁹ cihet: yön

⁶⁰ çaryek: çeyrek

⁶¹ ifrat: aşırılık

⁶² matlup: istenilen

⁶³ karip: yakın

⁶⁴ mutad: âdet olunmuş

Şatırzade, süse, intizama olan merakı nispetinde simaca sakildir⁶⁵. Zaten çirkinlerin süse, nizama itinaları güzellerden ziyadedir. Bazı çehre züğürtleri vardır ki süslendikçe çirkinlenirler. İşte bizim Şöhret de bunlardandır.

Fakat bu hâli günde birkaç defa saçlarını tarayıp tuvaletini “alamod”⁶⁶ tanzim etmesine⁶⁷ asla mâni⁶⁸ olamaz. Şöhret, kendini çirkin mi zanneder sanıyorsunuz? Heyhat⁶⁹! Kendi siması⁷⁰ hakkındaki kanaat-ı vicdaniyyesine müracaat edilmiş olsa kıtaat-ı hamse-i arzda⁷¹ kendi gibi bir sahib-cemal⁷² daha bulunabileceği meşkuk⁷³ kalır! Onun çirkinliği yalnız şunun bunun birer hükm-i vahiyesinden⁷⁴ ibaret olup noksan onun hüsnünde değil, onu hükmedenlerin temyiz-i hüsn ü kabih⁷⁵ hususundaki⁷⁶ sehvi-i hislerindedir⁷⁷.

Şöhret Bey der ki: “Bana çirkin diyenlerde asla tabiat yoktur. Bu biçareler⁷⁸ musikiden en güzel bir parça dinleyip de hiçbir letafet hissetmeyen ve en meşhur bir ressamın icaz-ı nakş⁷⁹ olan fırçasından çıkan bir levha-i tasvire⁸⁰ bakıp da hiçbir şey anlamayan tagilere⁸¹ benzerler. ‘Estetiğin’ ne olduğunu bilmeyen böyle adamlar güzellikten, çirkinlikten ne anlarlar? Benim letafet-i cemalim⁸²

⁶⁵ sakil: çirkin

⁶⁶ alamod: modaya uygun

⁶⁷ tanzim etme: düzenleme

⁶⁸ mâni: engel

⁶⁹ heyhat: yazık

⁷⁰ sima: yüz

⁷¹ kıtaat-ı hamse-i arz: dünyadaki beş kıta

⁷² sahib-cemal: güzel, yakışıklı

⁷³ meşkuk: şüpheli

⁷⁴ hükm-i vahiye: boş yargı

⁷⁵ temyiz-i hüsn ü kabih: güzel ve çirkin ayırma

⁷⁶ husus: konu

⁷⁷ sehvi-i his: yanlış his

⁷⁸ biçare: zavallı

⁷⁹ icaz-ı nakş: yaratıcı resim

⁸⁰ levha-i tasvir: tablo, resim

⁸¹ tagi: yabani

⁸² letafet-i cemal: yüz güzelliği

hakkında bir hüküm verebilmek salahiyeti⁸³ ancak sanayi-i nefise⁸⁴ erbabına⁸⁵ ait bir keyfiyettir⁸⁶.”

Şatırzade’nin şu sözleriyle sanayi-i nefise erbabının enzar-ı hayretine⁸⁷ arz eylemekte⁸⁸ olduğu cemal-i latifini⁸⁹ bir gözden geçirelim:

Efendim, Şık’ımda renk, esmerî; çehre, insanların “orangutan” maymunu neslinden azman olduğunu iddia eden bazı hükemanın⁹⁰ sözlerini tasdik ettirecek⁹¹ derecede uzun! Alt çene, ileri doğru çıkık! Kara kaşların her biri ikişer parmak enliliğinde! Burun, Fransızların “aquilin”⁹² tabir ettikleri şekilde yani gagavari! Ufacık siyah gözler gayet çukurda! Boy sırık! Endam nahif⁹³! Sinnem⁹⁴ dahi yirmi beş, yirmi altı tahmin olunabilir.

Şöhret Bey, bundan birkaç ay mukaddem⁹⁵ Beyoğlu âlemlerinin birinde -kendi tabirince- bir “conquete”⁹⁶ yapmış yani bir kadının gönlünü celbedip⁹⁷ yekdiğerlerine⁹⁸ ilan-ı muhabbet⁹⁹ etmişler. Şık, madamın hanesine gelip gitmeye başlayıp münasebeti¹⁰⁰ ilerletmişler. Muhabbeti koyulaştırmışlar. Malum a! Bu gûna koyulaşan muhabbetlerin kıvamı akçey ile gelir! Hâlbuki bizim Şatırzade

Sanma o mestane nigâhı aşktandır

⁸³ salahiyet: yetki

⁸⁴ sanayi-i nefise: güzel sanatlar

⁸⁵ erbab: bir işten anlayan

⁸⁶ keyfiyet: durum

⁸⁷ enzar-ı hayret: şaşkın bakışlar

⁸⁸ arz eylemek: sunmak

⁸⁹ cemal-i latif: güzel yüz

⁹⁰ hükema: bilginler

⁹¹ tasdik ettirmek: onaylatmak

⁹² aquilin: kemerli

⁹³ nahif: zayıf

⁹⁴ sinnen: yaşça

⁹⁵ mukaddem: önce

⁹⁶ conquete: fetih

⁹⁷ celbetmek: kendine çekmek

⁹⁸ yekdiğer: birbiri

⁹⁹ ilan-ı muhabbet: sevdiğini bildirme

¹⁰⁰ münasebet: ilişki

İnan vallahi ki açlıktandır!

tavsifine¹⁰¹ ma-sadak¹⁰² olacak (tırıl)¹⁰³ şıklardandır. Valideden, pederden kibar olmadığı gibi kendi say¹⁰⁴ ve gayretiyle kazanmak meziyetinden de külliye¹⁰⁵ mahrumdur. Vakıa¹⁰⁶ kendisi ... kalemine devam ederse de bu devamı yalnız bir sözden ibarettir. Kaleme niçin böyle seyrek devam ettiğinin sebebi kendinden sual edilse aldığı yüz elli altı buçuk kuruş maaşı kendi zekâ ve irfanıyla mütenasip¹⁰⁷ bulmadığı için olduğu cevabını verir.

Şatırzade, münasebet-i âşıkane¹⁰⁸ peyda eylediği¹⁰⁹ madamın hanesine yirmi gün kadar devam eder. O aralık nasılsa eline geçirebilmiş olduğu beş on lirayı bu devamı esnasında yiyip bitirir.

Metresiyle geçirmiş olduğu bu yirmi günlük ömr-i sefihane¹¹⁰ Şık'ın kalbinde ölünceye kadar izalesi¹¹¹ kabil¹¹² olmayacak derecede tatlı bir eser bırakır. Lakin ne çare ki bin türlü müşkilatla¹¹³ ancak tehiyye edebilmiş¹¹⁴ olduğu o beş on altının bitmesi, Şık'ı sevgili metresi için bir iftirak-ı mecburiye¹¹⁵ duçar eder¹¹⁶.

İftirakın iştiyakı¹¹⁷ ziyadelendireceği bellidir. Şık, bu ateş-i iftiraka çok vakit tahammül edemeyeceğini anlar. Fakat ne yapsın?

¹⁰¹ tavsif: niteliklerini söyleme

¹⁰² ma-sadak: uygun

¹⁰³ tırıl: parasız

¹⁰⁴ say: çalışma

¹⁰⁵ külliye: tamamen

¹⁰⁶ vakıa: gerçi

¹⁰⁷ mütenasip: orantılı

¹⁰⁸ münasebet-i âşıkane: aşk ilişkisi

¹⁰⁹ peyda eylemek: kurmak

¹¹⁰ ömr-i sefihane: eğlenceli yaşantı

¹¹¹ izale: yok olma, ortadan kalkma

¹¹² kabil: mümkün

¹¹³ müşkilat: zorluklar

¹¹⁴ tehiyye etmek: elde etmek

¹¹⁵ iftirak-ı mecburiyye: zorunlu ayrılık

¹¹⁶ duçar etmek: mecur kılmak

¹¹⁷ iştiyak: özlem

Metresiyle kendi beyninde¹¹⁸ olan rabıta-ı muhabbet¹¹⁹ akçedir. Akçesiz emele vusul¹²⁰ mümkün değil.

Para bulmak için pek çok yollar düşünür. Hayli teşebbüslere kalkışır. Hep muvaffakiyetsizlik¹²¹ tarafı yüz gösterir. Nihayet validesinin elmas küpelerini çalıp satmak ve bu suretle muhtaç olduğu akçeyi tedarik etmek¹²² ciheti aklına gelir. Badi-i emirde¹²³ bu suretle akçe tedariki Şık’a kolay görünürse de sonradan işin fenaya netice vereceğini düşünür. Zira Şık’ın validesi, İstanbul’da bir eşi daha bulunmaz derecede cerbezeli¹²⁴ ve kadınlarca eli bayraklı tabir edilen derecenin pek fevkinde¹²⁵ edepsiz bir kadın olduğundan maazallah, küpesinin uğradığı kazayı haber alırsa bu kadın neler yapmaz? Sonra validesinin elinden yakayı Şık nasıl kurtarabilsin? Kim bilir bu sirkatin¹²⁶ icrasını¹²⁷ müteakip¹²⁸ ne türlü rezaletler meydan alacaktır?

Fakat diğer cihetten Şık’ı bu sirkate icbar eden¹²⁹ arzuya galebe¹³⁰ edebilmek de müşkül. Şık bir iki gün bu sirkati icra edip etmemek hususunda mütereddit¹³¹ kaldı ise de nihayet “Ben birkaç gün daha metresimle birlikte yaşayım da isterse ondan sonra kıyametler kopsun.” deyip niyetini icraya karar verdi.

Bir gün validesi evde bulunmadığını fırsat addiyle hatunun sandığını kırdı. Küpeleri çaldı. Kuyumcu çarşısında mezata¹³² ver-

¹¹⁸ beyninde: arasında

¹¹⁹ rabıta-ı muhabbet: sevgi bağı

¹²⁰ vusul: ulaşma

¹²¹ muvaffakiyetsizlik: başarısızlık

¹²² tedarik etmek: sağlamak

¹²³ badi-i emir: işin başlangıcı

¹²⁴ cerbezeli: girgin, dilli

¹²⁵ fevk: üst

¹²⁶ sirkat: hırsızlık

¹²⁷ icra: yerine getirme

¹²⁸ müteakip: ardı sıra

¹²⁹ icbar etmek: zorlamak

¹³⁰ galebe: üstünlük

¹³¹ mütereddit: kararsız

¹³² mezat: açık artırma ile satış

di. Kúpelerin altında bulunan sallantılardan bazıları düşmüş ve bir tanesinin orta yerindeki pırlanta taşın dibi iğne ile karıştırılmış olduğu kusur bulunarak bunlara bin kuruştan ziyade¹³³ para veren olmadı. Eğer bu kusurları olmamış olsaydı bin beş yüz, belki de iki bine kadar kúpelerin değerleri bulunduğu Şık'a söylenildi.

Şık bu miktar paraya dahi maa'l-memnuniye¹³⁴ rıza gösterip kúpeleri sattı. Paraları cebine koyduktan sonra metresinin Pangaltı'da bulunan hanesine can attı. Şatırzade'nin metresi Madam Potiş, sefahat¹³⁵ âlemi hadimleri¹³⁶ olan aşüftegânın¹³⁷ en bayağılarından-
dır. Madam Potiş, su-i hâletinin¹³⁸ ifrata¹³⁹ varmış olmasından dola-
yı medeniyet-i hazıra-i âlemin¹⁴⁰ esafil-i nisvana¹⁴¹ melce¹⁴² olarak
açık bırakmış olduğu fuhşiyat mahallerinin pek çoklarından bile
tardedilmiştir¹⁴³.

Bu gûne¹⁴⁴ sefihane taayyüşe¹⁴⁵ alışmış bulunan kadınlar ne
kadar sefalet ve zarurete duçar olmuş bulunsalar yine sanat-ı rezila-
neleri¹⁴⁶ haricinde meşru bir iş tutmaya muktedir¹⁴⁷ olamayacakla-
rından Madam Potiş, avlamakta olduğu Şöhret Bey gibi müşteriler-
den tehi¹⁴⁸ kaldıkça bazı geceler aç yatmak derecesinde bir zaruret
içinde kalırdı.

¹³³ ziyade: fazla

¹³⁴ maa'l-memnuniye: memnuniyetle

¹³⁵ sefahat: zevk ve eğlenceye düşkünlük

¹³⁶ hadim: hizmet eden

¹³⁷ aşüftegân: aşifteler

¹³⁸ su-i hâlet: kötü hâl

¹³⁹ ifrat: aşırılık

¹⁴⁰ medeniyet-i hazıra-i âlem: bugünkü medeni dünya

¹⁴¹ esafil-i nisvan: düşkün kadınlar

¹⁴² melce: barınak

¹⁴³ tardedilmek: çıkarılmak

¹⁴⁴ gûne: türlü

¹⁴⁵ taayyüş: yaşama

¹⁴⁶ rezilane: rezilce

¹⁴⁷ muktedir: gücü yeten

¹⁴⁸ tehi: boş

Şöhret Bey, taban aptal denecek kadar sade-dil¹⁴⁹, Madam Potiş ise böyle Şöhret tabiatte bulunan insanları istediği gibi idare edecek mertebede sanatının ustasıdır.

Bu kadın Şöhret’le münasebet peyda eylediği zaman Şık’ın nasıl tabiatte bir adam olduğunu tetkik eylemiş¹⁵⁰ ve neticesinde anlamıştır ki Şöhret’in dünyada en ziyade özenip ehemmiyet verdiği şey alafranga olmak ve her bir harekât ve etvarını¹⁵¹ Frenklere¹⁵² benzetmektir, bu arzusu hilafına¹⁵³ olarak kendisi de adet¹⁵⁴ ve ahlak-ı Efrenciyye’den¹⁵⁵ külliyyen bihaberdir¹⁵⁶.

Madam Potiş, Şöhret’in bu hâline vâkıf¹⁵⁷ olunca zavallıya metreslikten ziyade mürebbiyelik etmeğe başladı. Alafrangalığı¹⁵⁸ vesile ederek Şık’a her bir meramını¹⁵⁹ icra ettiriyordu.

Madam Potiş, gayet uzun boylu, şişman, çilli ve kırmızı çehreli, sima ve endamca hiçbir letafeti olmayan otuz beşini geçkin bir kadındır. Bu kadın anasıl Fransız milletinden bulunduğu için lisan-ı mader-zadı¹⁶⁰ bulunan Fransızcayı gayet fesahat¹⁶¹ ve o milletin kadınlarına mahsus olan latif bir şive ile söylediğinden o tekellüm ettikçe¹⁶² Şöhret hayran olup kalırdı.

Avrupa adet ve etvarının meftunu bulunan Şatırzade, böyle güzel Fransızca tekellüm eden metresini koluna takıp da Beyoğlu’nun

¹⁴⁹ sade-dil: saf gönüllü

¹⁵⁰ tetkik eylemek: araştırmak

¹⁵¹ etvar: tavırlar

¹⁵² Frenk: Avrupalı

¹⁵³ hilaf: karşıt

¹⁵⁴ adet: âdetler

¹⁵⁵ ahlak-ı Efrenciyye: Avrupalıların davranışları

¹⁵⁶ bihaber: habersiz

¹⁵⁷ vâkıf: farkında olan, bilen

¹⁵⁸ alafrangalık: Avrupalılık

¹⁵⁹ meram: istek

¹⁶⁰ lisan-ı mader-zad: ana dili

¹⁶¹ fesahat: güzel konuşma

¹⁶² tekellüm etmek: konuşmak

kendi gibi şıklara mahsus olan mahafilinde¹⁶³ dolaşmayı kendine en büyük bir şeref addederdi.

Şöhret'in vürudunu¹⁶⁴ görünce Madam Potiş, güya fevkalgaye¹⁶⁵ sevinmiş gibi birtakım sahte yaygaralar, çırpınmalar yaptı ki zavallı Şık bu sevgilisi tarafından bu kadar mütehassirane¹⁶⁶ bir hüsn-i kabul¹⁶⁷ göreceğini hatırına getirmemişti.

Karı, Şık'ın boynuna sarılarak bir buçuk aya karip bir müddetten beridir hiç gelip kendini sormamış olduğu için sitemlere, muahezelere¹⁶⁸ başladı. Şık kendini tebriye¹⁶⁹ için bin türlü yalanlar bulup söylüyordu. Bu yolda birtakım mülatafalar¹⁷⁰ falan olup bittikten sonra nihayet bir buçuk ay süren bu uzun iftirakın acısını çıkarmak üzere bu akşam mükemmel bir surette eğlenmeye karar verdiler.

Nerelere ve nasıl gezeceklerine dair bir program tertip olundu, programın tertibinden sonra beynlerinde¹⁷¹ şöyle bir muhavere¹⁷² başladı:

Şöhret Bey:

— Madam! Gerek şaşaa-i cemaliniz ve gerek etvar-ı nazikâne-nizle¹⁷³ bu gece Beyoğlu'ndaki kadınların cümlesine faik¹⁷⁴ görecek ve bundan dolayı kadın refakatiyle¹⁷⁵ çıkan diğer erkeklere karşı beni bir haklı iftihadı bulunduracaksınız! Fakat bu kadar mü-

¹⁶³ mahafil: oturulacak, görüşülecek yerler

¹⁶⁴ vürud: geliş

¹⁶⁵ fevkalgaye: son derece

¹⁶⁶ mütehassirane: özleyerek

¹⁶⁷ hüsn-i kabul: iyi yüz gösterme

¹⁶⁸ muaheze: paylama

¹⁶⁹ tebriye: temize çıkarma

¹⁷⁰ mülatafa: şakalaşma

¹⁷¹ beyn: ara

¹⁷² muhavere: karşılıklı konuşma

¹⁷³ etvar-ı nazikâne: ince davranışlar

¹⁷⁴ faik: üstün

¹⁷⁵ refakat: eşlik

kemmeliyetle beraber bir noksanımız var ki ona dikkat edenler bizi tayibe¹⁷⁶ kadar varacaklardır.

— Sevgili Şöhret! O noksanımızın ne olduğunu söyleyiniz. Eğer husulü mümkün bir şeyse icrasına çalışmaktan geri durmayız.

— Noksanımız, sokağa çıktığımız vakit zinciri bizim elimizde bulunduğu hâlde, gâh arkamız sıra bizi takip eder ve gâh ton ton önümüze geçer zarif bir köpeğimizin bulunmamasıdır.

Madam Potiş, herkesin sokakta kendilerini tayibe kadar varacağı noksanları köpek olduğunu anlayınca hemen bir kahkaha salı vermek istediye de yine kendini menetti. Çünkü bu sözünden Şöhret'in ne kadar alafrangalık meftunu ahmak bir herif olduğu karının nazarında bir kat daha teyit ettiğinden¹⁷⁷ Madam Potiş, Şöhret'in bu sözlerine gülmek değil, bilakis bu yoldaki fikirlerini tasvip etmekle kendisine istifade¹⁷⁸ kapılarını açmış olacağını hesap eylemişti. Bunun üzerine derhâl cevap olarak dedi ki:

— Benim güzel Şöhretçğim! Alafranga adatının her bir dakayıkına¹⁷⁹ nasıl da vâkıftır! Öyle ya! Her bir süsleri mükemmel olarak sokağa çıkan bir erkekle kadının yanlarında bir zarif köpek bulunmaması Avrupaca pek büyük maayıpten¹⁸⁰ addedilir! Allah göstermesin, herkesin nazar-ı tayibine¹⁸¹ niçin duçar olalım? Elbette güzel bir köpek tedarik eder de öyle sokağa çıkarız.

¹⁷⁶ tayib: ayıplama

¹⁷⁷ teyit etmek: doğrulamak

¹⁷⁸ istifade: yararlanma

¹⁷⁹ dakayık: incelikler

¹⁸⁰ maayıp: ayıplar

¹⁸¹ nazar-ı tayib: kınayan bakışlar

2 DROL

Yukarıki babın nihayetinde görülen muhavereden sonra Madam Potiş bir mahalden ariyeten¹⁸² bir güzel köpek bulup yarım saat kadar avdet etmek¹⁸³ üzere Şöhret'i evde bırakıp kendisi çıkar gider.

Birçok yerlere müracaat eder. Fakat kendisine bir gecelik ariyet köpeğini verecek bir dost bulunmaz. Veyahut daha doğrusu, Madam Potiş'in dostu olan kadınlar dahi kendisi gibi esafilden bulundukları cihetle ariyet verecek köpek hiçbirinde mevcut görülmez. Şimdi nasıl etsin? Birkaç kuruşa bir köpek bulup satın alacak kadar da Madam'da para yok. Şimdi bir köpek bulamadan mı dönmeli? Veyahut seksen mahale müracaat eylediği hâlde kimse kendisine bir gececik köpeğini inanıp vermemiş olduğunu Şöhret'e karşı itiraf mı etmeli? Hiç Madam Potiş, Şık nazarında kendi haysiyetini¹⁸⁴ tenzil¹⁸⁵ demek olan böyle bir itirafta bulunabilir mi? Hem bundan başka da Avrupa'da köpeksiz sokağa çıkmak maayıpten sayıldığını bir kere söylemiş bulundu. Şimdi bunun hilafında hareket uymayacağı aşikârdır.

Behemehal¹⁸⁶, buna bir çare, bir tedbir bulmalı. Karı düşünür taşınır. Nihayet bazı akşamları ekmek vermekte olduğu ve daima

¹⁸² ariyeten: ödünç olarak

¹⁸³ avdet etmek: dönmek

¹⁸⁴ haysiyet: onur

¹⁸⁵ tenzil: düşürmek

¹⁸⁶ behemehal: ne olursa olsun

kapısının önünde dolaşan bir köpek aklına gelir. Bu köpek sokak köpeklerinin bodur cinsinden olduğundan diğer arkadaşları gibi cesamet-i neviyyesi¹⁸⁷ tamamen inbisat etmemiş¹⁸⁸, cüssece onlardan biraz küçük kalmıştı. Madam Potiş kendi kendine der ki: “Ha, tamam! Kolayını şimdi buldum. Bu köpek bazı madamların gezdirmekte oldukları narin yapılı, ince bacaklı köpeklere müşabih¹⁸⁹ olacak derecede zayıftır bunun başına canfesten¹⁹⁰ bir âlâ başlık dikip geçiririm! Ucuna bir de kordon raptederim¹⁹¹. Bu ipekli başlığa giydikten sonra bizim köpek Şöhret’ten daha yakışıklı, daha şanlı olur. Hangi cins köpek olduğunu kimse fark edemez.”

Madam Potiş zihnen bunu kararlaştırdıktan sonra kendiyle hemsanat¹⁹² bulunan bir komşusunun evine girer. Bazı soğuk kış günlerinde araba hayvanlarının başlarına geçirdikleri fanila başlıklar gibi göz ve kulak mahalleri açık bulunmak ve hayvan arzu eylediği vakit ağzını istediği kadar açabilmek üzere al canfesten köpeğin başına göre tahmin ederek bir başlık biçip diker. Buna bir buçuk metre tulunda kalın kaytandan¹⁹³ bir de kordon rapteder. Bu ameliyatın hitamında¹⁹⁴ ev sahibesi bulunan kadına der ki:

Dostum, bu yakınlarda bir budala Türk yakalamış olduğumu biliyorsunuz ya? Bu gece işte bu budala herife bir küçük komedi oynayacağım. Bu bapta biraz sizin de muavenetinize¹⁹⁵ muhtacım. Bu diktiğim başlığı alınız. Haniya bazı akşamları ekmek verdiğimiz daima bizim kapıların önünde dolaşan bir köpek yok mu? İşte onu evin havlısına çağırıp bunu güzelce başına geçiriniz. Ortalık karardıktan sonra köpeği bizim eve getirip bırakınız. Komedi oynayıp bittikten sonra buna dair size pek çok eğlenceli havadis veririm.

¹⁸⁷ cesamet-i neviyye: cinsinin büyüklüğü

¹⁸⁸ inbisat etmek: büyümek, enine boyuna genişlemek

¹⁸⁹ müşabih: benzer

¹⁹⁰ canfes: ipekli kumaş

¹⁹¹ raptetmek: bağlamak

¹⁹² hemsanat: aynı sanatta

¹⁹³ kaytan: pamuktan ya da ipekten yapılmış sicim

¹⁹⁴ hitam: son

¹⁹⁵ muavenet: yardım

Madam Potiş, bu tenbihin icra olunacağına dair dostundan bir vaat-i kavi¹⁹⁶ aldıktan sonra doğru hanesine avdet eder¹⁹⁷.

Kendisini nerd-ban¹⁹⁸ başından istikbal eden¹⁹⁹ Şöhret’e beşuş²⁰⁰ bir çehreyle der ki:

— Şöhretçiğim, biraz geç kaldığım için beni affedersiniz. Pek çok yerleri dolaştım. Köpek çok. Fakat hiçbiri matluba²⁰¹ muvafık²⁰² değil! Hanelerine gittiğim dostlarımın her biri “İlla bizim köpeği al, başka yerden alma.” diyip ibram²⁰³ ettiler. Hatırlarını kırmamak için her birine bir yalan söyleyerek savuştum. Hiç ben öyle adi hayvanları peşime takıp da sokağa çıkar mıyım? Aman Şöhret! En sonra zengin bir İngiliz dostumdan bir köpek buldum lakin bu hayvan köpek değil, âdeta bir antika! Bu köpek “Karlin” cinsindenmiş, elli seneden beridir ki bu cinsin nesli munkarız olmuş²⁰⁴! Şimdi nadi-rattan olarak yalnız “Balear” Adalarında bulunabilirmiş! Bilirsin ya! Bir şey nedret²⁰⁵ peyda ettikçe kıymeti artar. Bazı ehl-i merak yüz, yüz elli liralık âlâ cins atlar ile bu köpeği tranpa²⁰⁶ ederlermiş! Bu kıymettar²⁰⁷ hayvanı bize şimdi gönderecekler. Köpek cinsinden anlayan kimselerin bu gece mutlak bu hayvanda gözleri kalacaktır.

Şöhret böyle nevadirden²⁰⁸ addedilen bir köpekle sokağa çıkıp âleme karşı arz-ı azamet²⁰⁹ edeceğinden dolayı hasıl olan fart-ı²¹⁰

¹⁹⁶ vaat-i kavi: sağlam söz

¹⁹⁷ avdet etmek: geri dönmek

¹⁹⁸ nerd-ban: merdiven

¹⁹⁹ istikbal etmek: karşılamak

²⁰⁰ beşuş: gülümseyen

²⁰¹ matlup: istenilen

²⁰² muvafık: uygun

²⁰³ ibram: ısrar

²⁰⁴ munkarız olmak: soyu tükenmek

²⁰⁵ nedret: az bulunma

²⁰⁶ tranpa: değişim

²⁰⁷ kıymettar: kıymetli

²⁰⁸ nevadir: az bulunan şeyler

²⁰⁹ arz-ı azamet: büyüklüğünü göstermek

²¹⁰ fart: aşırı

memnuniyetinden makam-ı teşekkürde hemen Madam Potiş'in ellerine sarılıp öperek dedi ki:

— Teşekkür ederim sevgilim! Sen nasıl emsali az bulunur bir nadire-i zaman²¹¹ isen köpeğin de öylesini intihap ettin²¹² değil mi? Bu akşam metresimle köpeğime nazar-ı hasetle²¹³ bakmadık insan kalmayacak! Bu gece benim kadar bahtiyar olan var mı?

Akşam üzeri Şöhret'le metresi, ikisi birden, aynanın karşısına geçip tuvaletleriyle iştigale başladılar. Şık yağlandı, tarandı, pudra-landı. Madam Potiş, *jupe relevée en panier volumineux* (kıçı kaba, sepet şeklinde kabarık fistan) denilen biçimde bir fistan giydi. Koca memelerinin biçimsizliğini mahvetmek için karı korsayı o kadar sıkıştırdı ki vücudundaki kan hep suratına hücum ederek çehresi mosmor kesildi. Zaten iri bulunan kıcının üzerine bir o kadar daha kıcılık ilave etti!

Bu moda ne kadar acaip bir âdettir! Modaya tatbik-i²¹⁴ kıyafet eden kadınların ekseri²¹⁵ güzel olmaktan ziyade çirkin oluyorlar. İki kadına yaraşırsa sekseni sevimsiz, garip bir şekil ve sima peyda ediyor.

Nedir o korsayı sıktıkça sıkıp göğsü cumba gibi dışarı fırlatıp da bel tarafını incelte incelte nihayet kopacak gibi bir hâle getirdikten sonra vücudun ondan aşağı kısmını birdenbire kalınlaştırmak? Vücudun letafet-i tabiiyyesini²¹⁶ bu kadar biçimsiz bir hâle koymak ile de kanaat etmeyip de beli içeri çökertip ve ondan yukarısını mümkün olduğu kadar kavislendirerek “kanbre”²¹⁷ dedikleri reftar-ı acayip²¹⁸ ile yürümek ne olacak? Göz alışmayıp da insan böyle bir kıyafeti, böyle bir tuhaf yürüyüşü birdenbire görmüş olsa mutlak bir müddet gülmekten kendini alamaz zannederim.

²¹¹ nadire-i zaman: zamanın nadiri, eşi az bulunuru

²¹² intihap etmek: seçmek

²¹³ nazar-ı haset: kıskanç bakış

²¹⁴ tatbik: benzetme

²¹⁵ ekseri: çoğu

²¹⁶ letafet-i tabiiyye: doğal güzellik

²¹⁷ kanbre: kemerli

²¹⁸ reftar-ı acayip: acayip yürüyüş

Ya bizim hanımefendiler dahi bu kıyafete imrenip de feracele-
rinin yakalarını bedene yapıştırarak, belin ortasını incelttikçe incel-
tip omuzlarını kuş kanadı gibi meydana çıkarmadılar mı? Bunlar da
“kanbre” dedikleri reftar ile pek güzel yürümeye başladılar!

O canım vücutlar inceltile inceltile, sıkıştırıla sıkıştırıla, hani
ya yukarı tarafı enli, ortası ince, alt tarafı yine kalın bir nev mezar
taşları yok mudur? İşte tıpkı onlara benzetildi.

Hayır, hayır, hata ettik. Bizim hanımlarımız ne bunlara ve ne de
hiçbir şeye benzetilemeyecek bir hâle geldiler. Çünkü moda deni-
len şeyin bütün küre-i arz²¹⁹ üzerinde yegâne akademiyası Paris’tir.
Paris’te modayı tadil²²⁰ ve ıslah gustosu dahi en büyük aktrislerde
veyahut “Demi Mond” denilen nazeninlerdedir. Bunlar moda yap-
cakları zaman kadınların gündüzlük, gecelik hâllerini, tiyatrodaki,
bahçedeki, arabadaki veyahut salonlardaki evzayı²²¹ nazar-ı dik-
kate alırlar ise de Şark’da ferace ve yaşmak altında gezen bir sınıf
kadın daha bulunduğunu tahayyül²²² bile etmezler. Sonra bu moda
İstanbul’a gelir, bizim Çarşılı Ermeniler veyahut Ermeni karıları
onları hanımlarımıza tatbik etmek isterler, yakasından kesip yenine,
eteğinden kesip peşine eklemek suretiyle moda karikatürüne ben-
zettikten sonra bir de o kıcı kaba sepet şeklinde kabarık fistanları
bellerini oyup daralttıkları feracelerin içine doldurunca artık bu hâ-
lin bir şeye teşbihine²²³ imkân kalır mı?

Güzel ve şık olmak için beyler, hanımlar kendilerini her neye
benzetmek lazımsa benzetedursunlar, biz gelelim, Şöhret’le Ma-
dam Potiş’e... Bunlar bir saat kadar süsleriyle uğraştılar. İkisi de
zumlarınca²²⁴ güzel oldular. Şöhret metresinin yüzüne bakıp bakıp
da: “Ah, ne kadar koket²²⁵ oldun!” diyerek sarılmaya davrandığı es-

²¹⁹ küre-i arz: yerküre

²²⁰ tadil: değiştirme

²²¹ evza: durum

²²² tahayyül etmek: hayal etmek

²²³ teşbih: benzetme

²²⁴ zum: zan

²²⁵ koket: süse düşkün

nada çat çat kapı çalındı. Madam Potiş açmaya şitap²²⁶ ederek gördü ki komşu kadın “Balear” Adalarına mahsus “Karlin” cinsinden olan kıymettar köpeği al canfes başlığı ile getirmiş. Madam Potiş, Şöhret’e işittirecek derecede yüksek bir seda ile kadına dedi ki:

— Efendiniz Mösyö Tomson’un şu lütuflarından dolayı kendilerine arz-ı şükran eylemekte²²⁷ olduğumu söyleyiniz. Sakın merak buyurmasınlar, sevgili köpeği hüsn-i muhafazaya²²⁸ dikkatte asla kusur etmem.

Köpeği getiren kadın çıkıp gittikten sonra Madam Potiş, kıymettar kelbi²²⁹ Şöhret’in nazar-ı hayretine arz ederek dedi ki:

— Bak Şöhret, bak! Hiç böyle nadide hayvan gördün mü?

Şöhret, al canfes başlıklı köpeği nazar-ı tetkikine²³⁰ arz edilen şeydeki kemale hayran olan bir bilgiç tavır ile muayene ettikten sonra dedi ki:

— Hakikaten Madam, görülmedik bir hayvan! Fakat acaba ismi neymiş?

— İsmi Drol’dür.

²²⁶ şitap: acele

²²⁷ arz-ı şükran eylemek: teşekkürlerini bildirmek

²²⁸ hüsn-i muhafaza: iyi koruma

²²⁹ kelp: köpek

²³⁰ nazar-ı tetkik: inceleme bakışı

3 İKİ SARHOŞ KÜLHANBEYLERİ

Tamam akşam saat on ikiye doğru Şöhret'le Potiş kol kola ve Drol'ün kordonu dahi ellerinde olduğu hâlde sokağa çıktılar. Pangaltı Caddesi üzerinde biraz ilerledikten sonra Drol yürümemeye başladı, Şatırzade kordonu çektikçe hayvan boynunu ileriye doğru uzatıp dört ayakları üzerine yere mihlanmış gibi duruyor, ondan ileriye gitmek istemiyordu. Çünkü Drol kendi mahalle arkadaşlarının ondan öteye tecavüz edemeyecekleri hudut²³¹ üzerine gelmişti. Eğer hududu geçerse öteki mahalle köpeklerinin dendan-ı tedibiy-le²³² dişleneceğini biliyordu.

Drol yürümemekte, Şöhret kordonu çekmekte ısrarı ziyadelen-dirince başlarına birkaç seyirci toplandı.

Seyirciler Şık'ın kıyafetiyle köpeğin al başlığını görerek manalı tebessümlere başlamış oldukları sırada seyircilerin içine iki sarhoş Ermeni külhanbeyleri dahi munzam oldular²³³. Ve bunlar için gördükleri acibe²³⁴ üzerine hasıl olan hayretlerini ketme²³⁵ mecburiyet olmadığından iki arkadaş şöyle bir muhavereye başladılar:

— Şu köpek ki yürümüyor, inat ederse bil ki sokak köpeğidir!

— Hayır Ahbar! Tazıdır ne!

— Zo kuyruğunu görmüyorsun? Tazı dediğin böyle olur?

²³¹ hudut: sınır

²³² dendan-ı tedib: haddini bildirici dişler

²³³ munzam olmak: katılmak

²³⁴ acibe: tuhaflık

²³⁵ ketm: gizlemek

— Vartan, hımbıl olma! Hiç sokak köpeğinin al takkesi olur?

— Zo divanesin, nesin? Sokak köpeğini tanımıyorsun? Besbel-li şeydir!

— Zo bir mecidiye iddia korsun?

— Hee! Korum. (Eliyle yan cebini dökerek) Fakat iddia bende kalacak, bizim cırmak (beyaz) şundan dışarı çıkmayacaktır.

Bu muhavere en yüksek perdeden vuku bulmakta olduğundan anbean adedi artan seyircilerin cümlesi işitmekte ve Ermenilerin hangisi iddiasında hak kazanacağını merak ederek nazar-ı dikkatle-rini Drol’ün üzerine açmakta idiler.

Madam Potiş, bunun sonu rezalete varacağını anladığından Şöhret’in elinden bastonu alıp birkaç defa Drol’ün arkasına şiddetle vurunca zavallı hayvan, ileride hemcinsleri tarafından vuku bulacak taarruzatı²³⁶ şimdi yemekte olduğu şiddetli baston darbelerine ter-cih ederek mahalle hududunu geçip yürümeye başladı.

Drol’ün tazı veyahut sokak köpeği olduğu hakkında iddiaya girişen iki külhanbeyler dahi peşlerine takıldılar. Seyircilerin için-de netice-i müddeanın²³⁷ neye müncer olacağını²³⁸ anlamak isteyen bazı erbab-ı merak²³⁹ dahi bunlara inzimam etti²⁴⁰.

Ermeniler Şöhret’le metresini hem takipte devam ve hem de bağıra çağıra “Zo görmüyorsun! Sokak köpeğidir.”, “Hayır tazıdır.” diyerek iddialarını tekrar ediyorlardı. Sokaktan gelip geçenlerden bu muhavereyi işitenlerin cümlesi bir kere Şöhret’le Madam’ı ve bir de al başlıklı Drol’ü nazar-ı muayeneden geçirdikten sonra bu komedyanın nihayeti nereye varacağını öğrenmek için bunlar da er-bab-ı merak miyanına²⁴¹ katılıyorlar ve bu suretle alay büyüyor idi.

Bu hâl ile köpekler mahsus olan mahalle hududunu yirmi otuz hatve geçer geçmez sokak köpekleri canfes başlıklı hemcinslerini

²³⁶ taarruzat: saldırı

²³⁷ netice-i müdde: iddia edilen şeyin sonu

²³⁸ müncer olmak: varmak, sürüklenmek

²³⁹ erbab-ı merak: meraklılar

²⁴⁰ inzimam etmek: katılmak

²⁴¹ miyan: ara

tanımakta güçlük çekmediler. Öteden beriden birkaç havlama sedası işitildi. Biraz daha ilerleyince havlamalar arttı... Çok geçmeden etraflarını bir büyük avave²⁴² sardı! İş yalnız avave ile kalsa âlâ! Arada bir hücum da vuku bulmaya başladı!

Zavallı Drol kuyruğunu iki bacakları arasına sıkıştırarak mümkün olduğu kadar büzülüp küçülmüş olduğu hâlde, başını sağ, sol ve arka tarafa çevirip kendini etraftan dişlemeğe hücum eyleyen kilabın²⁴³ hamlelerini defe çalışmakta ve arada bir ziyade canı yandıkça iltica²⁴⁴ için Madam Potiş'in fistanının altına doğru baş vurmaktaydı.

Seyircilerin birtakımı kahkahalar ile gülüyor bazıları da taş atarak köpekleri dağıtmağa uğraşıyordu.

Biraz da mahud²⁴⁵ külhanilere kulak verelim:

— Zo şu köpekler kadar da (feraset)²⁴⁶ değilsin. Cinslerini senden çabuk tanıdılar? Haydi bakalım, mecidiyeyi toka et!

— Hele şu hımbıla bak! Görmüyor ki şu köpek tazıdır. Al (take)si vardır? Bir de durmuş da mecidiyeme hırlanıyor.

— Boş laf etme Ahbar! Mecidiye meydan görsün diyorum. Akşamleyin bu işin dibinden bir belâ çıkarmayalım!

— Zo nasıl mecidiye?

Drol'ün sokak köpeği olduğunu iddia eden Ermeni iki elleriyle hasmının²⁴⁷ yakasına sarılarak mütehevvirane²⁴⁸ bir hâlde dedi ki:

— Zo! Deminden şunda bahis komadık?

Diğeri yakasına yapışanın yüzüne şiddetli bir tokat atarak:

— Tazıdır ne?

Öbürü tokadı iade ile:

²⁴² avave: şamata

²⁴³ kilap: köpekler

²⁴⁴ iltica: sığınma

²⁴⁵ mahud: sözü geçen

²⁴⁶ feraset: çabuk seziş

²⁴⁷ hasım: düşman

²⁴⁸ mütehevvirane: öfke ile saldıracak

— Sokak köpeğidir!

Bunlar böyle tazıdır, sokak köpeğidir diye işi müşatemedен²⁴⁹ müdarebeye²⁵⁰ dökünce bütün halk Şöhret'in tarafını bırakıp bu cihete yığıldılar. Lakin Ermenileri birbirinden ayırmak kabil değildi.

Nihayet polis yetişti. Beş on dakika kadar uğraşmakla ancak ayırabildi. Polis ikisinin ortasına girip emrane bir seda ile dedi ki:

— Söyleyiniz bakayım, niçin dövüşüyorsunuz?

Cevap olarak Ermeni'nin biri henüz öfkesini yenememiş olduğu sedasından belli olacak bir suretle dedi ki:

— Polis efendi tazıdır!

Polis zayıf vücutlu bir zat olduğundan derhâl bu lakırdıyı kendine mal ederek ahaliye hitaben dedi ki:

— İşitiyorsunuz ya! Bu herif bana tazı diyor! Merkezde de böylece şahadet²⁵¹ etmelisiniz.

Öbür Ermeni, polisin bu sözünden, hasmı, polis ve ahali müvacehesinde²⁵² ispat-ı müddea etti de şimdi kendisinden mecidiye-yi alacaklarmış gibi bir istidlalde²⁵³ bulunarak en yüksek sedasıyla haykırıp dedi ki:

— Hayır! Hayır! Polis efendi sokak köpeğidir! İspatına her dakika (dakika) hazırım!

Bu defa polis bütün bütün alevlendi. İkisinin de yakasına sarılıp çekerek diyordu ki:

— Şimdi ben size Polis Efendi tazı mıdır, sokak köpeği midir, gösteririm. Hadi bakalım Merkeze!

— Tazı olduğuna şüphe yoktur!

— Sokak köpeği cinsindendir vesselam!

²⁴⁹ müşateme: sövüşme

²⁵⁰ müdarebe: dövüşme

²⁵¹ şahadet: şahitlik

²⁵² müvacehe: ön

²⁵³ istidlal: netice çıkarma

Kalabalık içinde vakanın iptidasından²⁵⁴ beri hazır bulunan bir zat, polise doğru yürüyerek dedi ki:

— Telaş etmeyiniz efendim! Madde sizin anlamış olduğunuz gibi değil. Herifleri söyletelim de dinleyiniz, (Ermenilere hitaben) gürültü etmeyiniz. Tazıymış, sokak köpeğiymiş, şimdi o lazım değil. Münazaanıza²⁵⁵ sebep olan şeyi, ta iptidasından Polis Efendi'ye anlatınız. Yoksa ikiniz de mahbese²⁵⁶ gidersiniz.

Ermenilerden biri eliyle Şöhret'i işaret etti ki bütün enzar o tarafa dikildi. Sonra da istintaka²⁵⁷ cevap olarak dedi ki:

— Şu köpoğlunun herifi bir sokak köpeği yakalamış, başına bir de al takke etmiş, şundan geçiyor idiyse biz de Mıgır ile rast edip ensesine düştük. O tazıdır dediyse ben sokak köpeğidir dedim. Ve hâlâ da derim, lâfımdan dönmem. Bunun ucundan birer mecidiye bahis koyduk. Ben sokak köpeğidir diyorsam o hâlâ boş laf edip tazıdır diyor. Haydi Polis Efendi, buna siz bir racon kesiniz.

Ermeni'nin şu cevabı üzerine bütün cemaatin enzar-ı dikkati üzerine açılmış bulunan Şöhret, bu aralık var kuvvetiyle bastonunu etrafa savurarak köpeklerin taarruzundan kıymettar Drol'ü kurtarmaya uğraşıyordu. Madam Potiş ise Drol'ün can acısıyla fistanının altına, bacaklarına doğru saldırmasından ürkerek avazı çıktığı kadar haykırıyordu.

Bereket versin ki o anda oradan bir boş fayton geçmekte olduğunu Şöhret görmesiyle ispire²⁵⁸ bağırıp durdurarak Madam, köpek, Şık, üçü birden içine can atırlar.

Sarhoşlar, Drol'ün faytona girdiğini görünce ikisi birden “Bırakmayınız Zo! Gidiyorlar ne! Şu köpeğin cinsini ispat edeceğiz.” diyerek bağışmakta, Drol ise aleyhinde şiddetle izhar-ı adavet²⁵⁹

²⁵⁴ iptida: başlangıç

²⁵⁵ münaza: kavga

²⁵⁶ mahbes: hapishane

²⁵⁷ istintaka: soruşturma

²⁵⁸ ispir: arabacı

²⁵⁹ izhar-ı adavet: düşmanlık gösterme

eden sokak köpeklerinin hücumlarından tahlis-i can²⁶⁰ eylemiş olduğundan dolayı faytonun içinde ayakta durup etrafa havlayarak ilan-ı zafer etmekte bulunduğu hâlde araba hareket etti.

²⁶⁰ tahlis-i can: canını kurtarma

4 CANAVAR

Madam Potiş’in tarifi üzerine araba (...) Sokağı’na kadar gidip orada bulunan bir büyük lokantanın kapısı önünde durdu ki saat dahi hemen bire yaklaşmıştı. Bu lokantada Baba Perdriks namında bir Fransız’ın idaresinde bulunan yemek salonu epeyce vâsi²⁶¹ ol-
duktan başka “Couple Amoureux”²⁶² tabir edilen âşıkla âşıkaların tek başlarına serbest bulunabilmeleri için hususi kabineleri dahi vardı. Bizim Şöhret’le Potiş kabinelerden birini intihap ettiler.

Lokantacı Baba Perdriks, bunların vürudlarını görünce epeyce bir telaşla istikballerine koştu çünkü Potiş ne zaman böyle soyul-maya müstaid²⁶³ Şöhret akılda bir müşteriye çatarsa külli masrafa sokmak için ekseriya Perdriks’in lokantasını intihap ederdi. Yenilip içilen atime²⁶⁴ ve meşrubatın Şık tarafından akçeleri tediye²⁶⁵ edil-dikten sonra lokantacı ile Potiş beyninde ayrıca hususi bir hesap daha görülüp Potiş’in hissesi ayrılıyordu.

Bu akşam lokantanın umuma mahsus olan yemek salonun-da hayli kalabalık olup oturacak pek az boş mahal kalmış, yemek masalarının hemen cümlesi işgal edilmişti. Ortalıkta birçok sözler, kahkahalar duyuluyor. Her kafadan bir ses çıkıyor. Bunların mec-muı²⁶⁶ epeyce büyük bir uğultu suretini alıyordu.

²⁶¹ vâsi: büyük

²⁶² couple amoureux: seven çift

²⁶³ müstaid: elverişli

²⁶⁴ atime: yemekler

²⁶⁵ tediye: ödeme

²⁶⁶ mecmu: tüm

Şöhret'le Potiş kabinelerine kapandıktan sonra sokakta geçirilmiş oldukları felâketten mütehassıl²⁶⁷ heyecandan kaçmış olan iştilhalarını davet için bir hayli mastika²⁶⁸ parlattılar.

İkisinde de kafalar dumanlandı. Kafalar dumanlanıp döndükçe kadehler de dolup dolup boşalıyordu. Bunlarda matlup olan derecenin pek fevkinde bir neşe hasıl oldu. Birbirlerine olan şiddet-i sevdalarını tarif için kendi fesahat ve talakatlarının²⁶⁹ müsaadesi derecesinde söylemedikleri söz bırakmıyorlardı.

Gide gide arz-ı suz-ı derun etmek²⁷⁰ hususundaki şiddetleri bir mertebeye vardı ki meze ve içki getirip götürmekte bulunan garsonların mahremiyetinden çekinmek ihtiyatını²⁷¹ dahi bertaraf ederek buseler teatisi²⁷² derecesine varmak ve biraz daha ileriye bile geçmek mertebesinde serbestlendiler.

Efendisikle hanımı böyle birbiriyle meşgul iken Drol'ün de ne yapmakta bulunduğunu merak etmez misiniz? Bu hikâyenin en büyük aza-yı vakasından birisi Drol'dür. Bunun her hâli, her tavrı daima merak olmaya layıktır.

Aç köpek lokantaya girdiği dakikadan beri yemek kokusunu istişmam²⁷³ ile gözleri cam gibi parlayıp kudurmuşu karip bir hâl kesbeylemiştir²⁷⁴. Madam Potiş, köpeğin meze için getirilen yiyeceklere atılmak hususundaki niyetini bakışından anlayarak sık sık Şöhret'in bastonunu irae²⁷⁵ ile hareketinin önünü alıyor idiye de biraz sonra Drol yiyeceklere atılamamaktan mütehassıl²⁷⁶ büyük bir yeisle²⁷⁷ öyle bir feci surette ulumaya başladı ki büyük salondaki

²⁶⁷ mütehassıl: meydana gelen

²⁶⁸ mastika: sakız raksı

²⁶⁹ talakat: dil açıklığı

²⁷⁰ arz-ı suz-ı derun etmek: içteki ateşi gösterme

²⁷¹ ihtiyat: tedbir, sakınma

²⁷² teati: birbirine verme

²⁷³ istişmam: koklama

²⁷⁴ kesbeylemek: kazanmak

²⁷⁵ irae: gösterme

²⁷⁶ mütehassıl: meydana gelen

²⁷⁷ yeis: keder

müşteriler kâmil²⁷⁸en taciz oldular. İş yalnız Drol'un ulumasıyla da kalmayıp sokaktan bu yabancı ulumayı işiten köpekler cümle-ten lokantanın önüne birikip bir büyük avave ahengi dahi hariçten²⁷⁹ gelirdi.

Garsonlar birkaç defa sopalar ile çıkarak köpekleri dağıtmaya mecbur oldular.

Kadehlerin adedi arttıkça Potiş bastonla köpeğe karşı olan kumandasını hüsn-i suretle²⁸⁰ ifa edebilmek²⁸¹ iktidarını kaybeylediğinden Drol fırsat düştükçe meze tabaklarını silip süpürmekte asla kusur etmiyordu.

Doğduğundan beri karnı doyunca yiyecek yemek bahtiyarlığı ne olduğunu bilmeyen zavallı hayvan bir iki meze kırıntısıyla doymak şöyle dursun, bunları yedikçe açlığında, iştihasında büyük bir şiddet peyda oluyordu.

Köpekte her histen ziyade bulunan kuvve-i şammesi²⁸² yardımıyla anladı ki en âlâ yemek kokuları bulundukları kabinenin hari-cinden gelmektedir.

Drol, efendisiyle hanımının kendi hakkında göstermekte oldukları kayıtsızlıktan bilaistifade²⁸³ köpeklere mahsus olan bir çeviklikle, garsonların girip çıkmakta oldukları bir vakitte kendini kimseye sezdirmeksizin büyük salona çıktı.

Mürurunu²⁸⁴ hiç bildirmeden masa diplerinden yürüyüp kuvve-i şammesi delaletiyle²⁸⁵ garsonların yemek getirip götürmek üzere girip çıkmakta oldukları bir kapıdan içeri daldı.

²⁷⁸ kâmil^{en}: tamamen

²⁷⁹ hariç: dışarı

²⁸⁰ hüsn-i suret: iyi bir biçim

²⁸¹ ifa etmek: yerine getirmek

²⁸² kuvve-i şamme: koku alma kuvveti

²⁸³ bilaistifade: faydalanarak

²⁸⁴ mürur: geçme

²⁸⁵ delalet: kılavuzluk

Burası şişesi islenmiş bir ufak lamba ile yarı karanlık bir hâlde tenvir edilmiş²⁸⁶ dar bir mahaldi. Salonun kapısına mukabil²⁸⁷ olan duvarda, insanın göğsüne varacak kadar bir irtifada²⁸⁸, matbahta²⁸⁹ pişen yemekleri harice vermek için büyük bir daire şeklinde açılmış bir delik, bu deliğin önünde dahi yemek tabaklarının vazına²⁹⁰ mahsus bir raf bulunuyordu.

Drol buraya girdiği esnada içeride kimse yok idi. Aşçı ısmarlanan beş altı kap yemeği garsonların gelip almaları için deliğin önündeki rafa dizip çingirak çalmıştı. Drol buraya girince etrafı bir kollayıp derhâl raf üzerindeki tabakların atime ile memlu²⁹¹ bulunduğunu keşfetti. Hemen, bir hamlede rafa atlayıp birkaç saniye zarfında tabakların kimisinden yiyip ve kimisini döktükten ve bazılarının içine dahi ayaklarını sokup çıkardıktan sonra oraya doğru gelmekte olan ayak patırtılarını duyunca bir anda kendini raftan aşağı atıp tahtanın altına büzülerek renginin siyahlığı ile karanlık derununda kendisini kaybeyledi.

İki garson gelerek yemekleri birer birer salona götürüp müşterilere tevzi ettiler²⁹². Malum a! Böyle kalabalık bir yemek salonuna hizmet eden garsonlar, kartvizite bakarak bir табаğı müşteriden götürürken başlar iki müşteriye müteveccih²⁹³ olarak ya hesap veya isticvap²⁹⁴ ile meşgul olduklarından ellerindeki yemeklere pek de dikkat edemezler.

Salonun ortasında bulunan tıknazca bir Mösyö, ısmarlamış olduğu piliç kızartmasını bir kere çatal ile karıştırdıktan sonra:

Mösyö — Garson!

Garson — Geliyorum efendim.

²⁸⁶ tenvir etmek: aydınlatmak

²⁸⁷ mukabil: bir şeye karşı

²⁸⁸ irtifa: yükseklik

²⁸⁹ matbah: mutfak

²⁹⁰ vaz: konulma

²⁹¹ memlu: dolu

²⁹² tevzi etmek: dağıtmak

²⁹³ müteveccih: yönelen, yönelmiş

²⁹⁴ isticvap: sorgu, sorup cevap alma

Mösyö — Çabuk!

Garson — Buyurunuz efendim.

Mösyö — Bu piliç kızartmasını benden evvel biri yemiş. (Herif hiddetle gözlerini açarak) Söyle bakayım, kimin artığını bana yedirmek istedin?

— Artık mı? Aman efendim, merhamet...

— Artık mı diye hâlâ soruyorsun öyle mi? Bir kere eğil de dik-katli bak! Şu pilicin dişlenmedik bir noktası kalmış mı?

Garson mahcubiyetinden söyleyeceğini şaşırıp kalmışken sol taraftan kalın bir seda:

— Garson!

Bu sedayı müteakip biraz ötede bulunan mösyönün biri ağzına henüz bir kaşık almış olduğu konsommeyi²⁹⁵ kerahetle²⁹⁶ yere tükürerek tabağı gazın ziyasına²⁹⁷ doğru kaldırıp iyice muayene ile uğraşmakta olduğu hâlde kısık bir seda ile:

— Garson! Garson! Garson!

Zaten şaşırıp alığa dönmüş bulunan garsonlar, bu çağıranlara meram anlatmaya vakitleri olmadığı hâlde kimi ince kimi kalın fakat hepsi mütehevvirane sedalar ile birkaç cihetten birden şiddetli şiddetli “Garson!” sedaları işittiler.

Lokanta sahibi Baba Perdriks ile garsonlar hangi tarafa koşacaklarını bilemeyip ellerini oğuşturarak kimi getirilen sütlacın içi çorba gibi karıştırılmış olduğundan, kimi kompostonun içinde çamur bulunduğundan şikâyet eden müşterilere karşı ne cevap verecekleri hususunda mütehayyir²⁹⁸ kaldılar. Hele evvelce tavuk tüyleri olan sepete ayak atarak yapışan tüyleri bir ekmek kadayının

²⁹⁵ konsomme: et suyuna çorba

²⁹⁶ kerahet: iğrenme

²⁹⁷ ziya: ışık

²⁹⁸ mütehayyir: şaşırmış

üzerine naklile yapıştırmış olan Drol'ün ehemmi-²⁹⁹ asarı bu maharet-i addolunabilirdi³⁰⁰.

Baba Perdriks şaşkın şaşkın garsonların yüzlerine bakıp bu nazar ile “Hainler, bu rezaleti bu kadar müşteri nazarında beni masha-³⁰¹ ra etmek için kasten mi yaptınız?” demek istediği anlaşıyordu.

Zavallı garsonlar ise bu hâle Baba Perdriks'ten ziyade şaşır kalmış olduklarından cümlesi birbirinin yüzüne hayret ima eder bir surette bakışıp kabahati yekdiğerinin üzerine yükletmek istedikleri anlaşıyor idi.

Perdriks bu garip hâller kimin eser-i hatası olduğunu tetkik keyfiyetini sonraya bırakarak şimdilik müşterilerin şikâyetlerini mucip olan³⁰² tabakların derhâl önlerinden kaldırılmasını emretti. Müşterilere yeni yemekler tevzi edildi. Fakat bu defa garsonlar yemekleri müşteri önüne koymazdan evvel gazın ziyasında güzelce muayene etmek ihtiyatını³⁰³ kemal-i ehemmiyyetle³⁰⁴ icraya başlamış idiler.

Birkaç kap yemek tevziinden sonra garsonun biri götürmekte bulunduğu bir kotlet³⁰⁵ tabağını muayene etmekteyken gördü ki tabağın içinde birkaç kavrulmuş patates kırıntısından başka bir şey kalmamış. Bu müşahedesi³⁰⁶ üzerine Perdriks ile diğer garsonu çağırıp tabağı onlara dahi irae eyledi.

Üçü de toplanıp bu gece yemeklere garip bir musallat arız olmuş³⁰⁷ bulunduğunu tezekkür etmekteyken³⁰⁸ matbah tarafından bir gürültü işitildi. Ama ne gürültü! Canhıraş! Zira köpek hırıltısına

²⁹⁹ ehemmi-i asar: en mühim eseri

³⁰⁰ addolunmak: sayılmak

³⁰¹ mashara: soytarı

³⁰² mucip olmak: gerektirmek

³⁰³ ihtiyat: tedbir

³⁰⁴ kemal-i ehemmiyyet: son derece önem vererek

³⁰⁵ kotlet: pirzola

³⁰⁶ müşahade: gözle görme

³⁰⁷ arız olmak: bulaşmak, musallat olmak

³⁰⁸ tezekkür etmek: bir meseleyi konuşmak

müşabih bir hırlama ile bir de insan bağırmasından ibaret bir sedası, bu seda Rumca lisanla yana yana diyordu ki:

— Aman çabuk yetişin! Elimi koparacak! Bacağımı kavrıyacak! Beni helak edecek!

İçeride canı yanan aşçı, bu tazallüm-i istimdadkârenesini³⁰⁹ terkip eden³¹⁰ kelimeleri o kadar keskin telaffuz ediyordu ki ekseri bağırma ile söylenilen sözlerin güç anlaşılması hilafına olarak bunun ne dediğini anlamakta Rumcaya aşına bulunanlar asla suubet³¹¹ çekmediler.

Aradan bir iki saniye geçer geçmez o feryat bir daha tekrar etti. Bu defa diyordu ki:

— Çabuk yetişiniz, bu canavar pek azılı!

İçeride bir canavar bulunduğunu işittikleri gibi Baba Perdriks ile garsonlarda bet beniz kül kesildi. Üçü de dehşetlerinden birbirlerinin yüzlerine bakakalıp bunların hiçbirisi içeride canavar ile pençeleşen aşçının imdadına koşabilecek cesaret erbabından olmadıkları anlaşıldı.

Baba Perdriks havfından³¹² naşi³¹³ içeri girmeye cesaret edemediyse de aşçısını diri diri azılı bir canavarın pençesi altında bırakmaya da gönlü bir türlü kail olamadığından³¹⁴ yemek salonunun ortasına doğru gelip titrek bir seda ile müşterilere hitaben dedi ki:

Efendiler! İşitiyorsunuz ki bizim aşçı zavallı Todori bir azılı canavarın pençesi altında zebun³¹⁵ kalmış olduğunu yüreklere dehşet verecek surette feryat ederek söylüyor. Elbette içinizde biçarenin böyle bir suret-i feciada³¹⁶ helakine vicdanı kail olmayacak bir

³⁰⁹ tazallüm-i istimdadkârene: yardım isteyen şikâyetler

³¹⁰ terkip etmek: birbirine karıştırmak

³¹¹ suubet: güçlük

³¹² havf: korku

³¹³ naşi: ötürü

³¹⁴ kail olmak: razı olmak

³¹⁵ zebun: âciz

³¹⁶ suret-i fecia: feci şekil

cesaret sahibi adam vardır. Belki henüz bir tarafı yaralanmamıştır. Tahliyesine koşulursa kurtarılabilir.

Baba Perdriks'in bu derece havf ve telaşa düşmesini mübalağaya hamletmemelidir³¹⁷. Biçare adam, garsonların müşterilere dağıttıkları kimi artık, kimi çamurlu yemekleri gördüğü vakit hasıl olan mahcubiyetinden zaten şaşkına dönmüşken bir de bu aralık içeriden aşçının "Aman yetişiniz! Bir azılı canavar!" diye feryada başlaması herifin büsbütün aklını başından almış olduğundan Beyoğlu gibi koca bir şehir ortasında bulunan bir lokantanın matbahına hiç gözlere görünmeden koca azılı bir canavarın girebilmesi ihtimali ne kadar akıllardan baid³¹⁸ bulunduğunu düşünmeye meydanı olamamıştı.

Lokanta derununda bulunan müşterilere gelince, bunlar bir feryattır işitiliyor, bir canavar ismi ortada dönüyor ama bu feryadı, istimdadı³¹⁹ eden kimdir? İçerideki canavar ne cins canavarlardandır? Ve nasıl olup da oraya kadar girebilmiştir? Buralarını vehleten³²⁰ bittabi³²¹ anlayamamış olduklarından herkes birbirlerinden istizah-ı maddeye³²² kalkışarak ortada büyük bir gürültü peyda oldu.

³¹⁷ hamletmek: yormak, yüklemek

³¹⁸ baid: uzak

³¹⁹ istimdad: yardım isteme

³²⁰ vehleten: birdenbire

³²¹ bittabi: tabii, elbette

³²² istizah-ı madde: durumu soruşturma

5 CANAVARA HÜCUM

Baba Perdriks'in zavallı Todori hakkında umumun celb-i merhameti³²³ için söylemiş olduğu sözler, müşteriler içinde en ziyade kuru yüzlü, kara sakallı bir mösyö üzerinde tesir³²⁴ hasıl etti.

Baba Perdriks sözünü bitirir bitirmez bu zat ayağa kalkıp daima yanında taşımakta bulunduğu revolverini³²⁵ eline alarak canavarın bulunduğu mahalli kendisine irae eylemelerini emreyledi.

Perdriks bu kahraman zatın gösterdiği şu cesaret-i Rüstemane'ye³²⁶ izhar-ı hayretle³²⁷ beraber herifin önüne düşüp matbahla yemek salonu miyanında bulunan aralığın kapısı önüne isal etti³²⁸.

Fakat bu esnada yemek salonundan bir kadın avazesi³²⁹ işitmeye başladı. Bu avaze, kahraman mösyönün refakatinde³³⁰ lokantaya getirmiş olduğu zevcesinin avazesiydi.

Zaten asabı zayıf bulunan zavallı kadıncağız kocasının elinde revolver, bir azılı canavarı tepelemeye gittiğini görünce bütün vücuduna bir raşe³³¹ yapışarak bir türlü kendini zabta muvafık olamayıp haykırmaya başlamıştı. Biçare diyordu ki:

³²³ celb-i merhamet: merhamet çekme (oluşturma)

³²⁴ tesir: etki

³²⁵ revolver: tabanca

³²⁶ cesaret-i Rüstemane: Rüstem'e yakışır cesaret

³²⁷ izhar-ı hayret: şaşmak

³²⁸ isal etmek: götürmek

³²⁹ avaze: yüksek ses

³³⁰ refakat: arkadaşlık (beraberinde)

³³¹ raşe: titreme

— Edmon! Bu kadar kişi içinde canını tehlikeye koyacak bir sen mi varsın? Eğer kapıdan içeriye bir adım atacak olursan bil ki bayılacağım. Zevcene merhamet et! Üstüme fenalıklar geliyor!

Mösyö Edmon şarap kuvvetiyle böyle bir cesaret ibrazına³³² kalkmışsa da kapının önüne gelince herif korkudan ayılarak kalbinde bir büyük pişmanlık baş göstermişti. Lakin ne çare ki ağzından bir sözdür çıkmış ve oraya kadar gelmiş bulundu.

Bu nedameti³³³ üzerine zevcesinin rikkatamız³³⁴ istirhamatı³³⁵ kahramana büsbütün tesir eylediğinden, Baba Perdriks kapının zembereğine elini uzatıp da “buyurunuz” dediği zaman işte bu defa raşenin asıl âlâsı Mösyö Edmon’da görüldü.

Şu sırada içeriden canavarın homur homur homurdandığı işitilmesin mi? Bunu duyunca Mösyö Edmon’un korkusu, titremesi tezauf³³⁶ ederek Baba Perdriks’in “buyurunuz”dan ibaret bulunan teklif-i safderunanesine³³⁷ bizzarure³³⁸ icabet edemeyeceği³³⁹ anlaşıldı.

Belki salon dahlinde³⁴⁰ kendisine “Behey adam! Divane misin? Ne nev hayvan olduğunu bilmediğin bir canavarın üstüne gidilir mi? Bu niyetten vazgeç.” diyecek bir ehl-i insaf³⁴¹ bulunur ümidiyle Edmon cenapları melul melul etrafa göz gezdirdiyse de herkesin böyle bir hayırhahane³⁴² söz söylemek için değil, belki netice-i vakaya³⁴³ ermek kastıyla nazar-ı dikkatlerini kendi üzerine açmış bulunduklarını gördü.

³³² ibraz: gösterme

³³³ nedamet: pişmanlık

³³⁴ rikkatamız: hüzn veren

³³⁵ istirhamat: yalvarmalar

³³⁶ tezauf: iki misli olma

³³⁷ teklif-i safderunane: safça teklif

³³⁸ bizzarure: ister istemez

³³⁹ icabet etmek: uymak

³⁴⁰ dâhil: içinde

³⁴¹ ehl-i insaf: insaf sahibi

³⁴² hayırhahane: iyilikseverlikle

³⁴³ netice-i vaka: olayın sonu

Zevcesi hâlâ bu niyet-i mecnunanesinden³⁴⁴ vazgeçmesi için kocasına bağarmaktan fariğ³⁴⁵ olmamış ise de karı sözüne itbaen³⁴⁶ böyle bir teşebbüsten kahramanlıktan nükul etmeyi³⁴⁷ o kadar halka karşı bir türlü Mösyö Edmon şan-ı kahramananesine yediremiyor-du.

Nihayet Mösyö Edmon bütün nazarları kendi üzerine dikilmiş bulunan kalabalığa karşı hiç olmazsa şu kadarcık olsun bir kahramanlık göstermiş olmak için bütün cüretini toplayarak bin ihtirazla³⁴⁸ ağzını kapıya verip bağırarak dedi ki:

— Hazır mısın Todori, seni kurtamağa geliyorum!

İçeriden sanki buna bir cevap olmak üzere birdenbire tencere-ler, tabaklar birbirine giriyormuş gibi bir gürültü kopuverince kahraman Edmon'la Baba Perdriks ve iki garsonlar kapının önünden üçer dörder adım geriye fırladılar.

Bu gürültü birkaç saniye imtidattan³⁴⁹ sonra kesildi. Edmon “Görmüyor musunuz cesareti?” manasını işrap eder³⁵⁰ bir suretle etrafa bir göz gezdirdikten sonra revolveri tetiğe alıp kemal-i ihtiyatla kapıya yaklaşmaya başladı. Perdriks ile garsonlar birbiri arkası sıra kahramana peyrev³⁵¹ oldular. Kapıya doğru birkaç adım atar atmaz cüzi³⁵² bir gürültü zahir oluvermesiyle kahraman bundan ürkerek olduğu yerden bir adam boyu kadar yukarıya sıçradı. Bu hâl güya bir elektrik cereyanı ile birbirlerine merbut³⁵³ imişler gibi peyreva-na³⁵⁴ dahi tesir etti. Yani Baba Perdriks ile garsonlar hep birer defa ürküp sıçradılar. Bunu müteakip Edmon, bulunduğu noktadan ileri adım atmaksızın yalnız boynunu kapıdan tarafa uzatıp içerisini ke-

³⁴⁴ niyet-i mecnunane: delice istek

³⁴⁵ fariğ: vazgeçmiş

³⁴⁶ itbaen: uyarak

³⁴⁷ nükul etmek: vazgeçmek

³⁴⁸ ihtiraz: çekinme

³⁴⁹ imtidat: uzama, sürme

³⁵⁰ işrap etmek: bir maksadı kapalı olarak anlatma

³⁵¹ peyrev: izleyici

³⁵² cüzvi: az miktarda

³⁵³ merbut: bağlanmış

³⁵⁴ peyrevan: ardından gelenler

mal-i ehemmiyetle dinledi. Peyrevan dahi cümleten boyunlarını uzatıp kahramanın bu hareketini taklit ettiler.

Edmon bu istimadan³⁵⁵ sonra başını arkaya çevirip avenesine³⁵⁶ bir işaret etti. Bu işaretin “Artık gürültü kesildi, arş bakalım.” kumandası olduğunu arkadakiler anlayıp boyunları ileri doğru uzanmış ve gayet dikkatle içeriyi dinlemekte oldukları hâlde aheste aheste adım atarak harekete başladılar.

Mösyö Edmon gibi üstünde silah taşıyan kimselerin cümlesini hakikaten cesur adamlar zannetmemelidir.

Daima yanında silah bulundurmak cesarete yegane alamet ad-dolunamaz. Bazı kimseler vardır ki silahsız adım atmadıkları hâlde, cüzi bir patırdı vukuunda kendilerine daimî bir yâr edindikleri silahlarını istimal edebilmeleri şöyle dursun, o aralık gözlerden nihan olmak³⁵⁷ için herkesten evvel sokulacak bir delik aramak kaydına düşerler. Asıl cesaret erbabı yanlarında silah bulunmadığı zamanda bile icap ederse ateşe saldırırlar.

Edmon bu defa dahi kapının önüne kadar geldi. İçeriye giremeyeceği malum! Fakat kapının önünde dimdik durup halka boy göstermekte arz-ı cesareten madut olamaz³⁵⁸ ya, elbette bir şey yapmalı!

Bu defa içeride gürültü falan büsbütün kesilmişti. Baba Perdriks bu sükûtu artık zavallı Todori’nin canavar pençesi altında işi bitmiş olduğuna hükmederek yavaşça Edmon’a dedi ki:

— Mösyö kahraman! Bizim zavallı aşçının artık işi bitmiş olmalı, baksanıza hiç sesi çıkmıyor.

— Dur acele etme şimdi anlaşılır. Edmon yine ağzını kapıya yanaştırarak dedi ki:

— Todori! Öldün mü? Yoksa hâlâ sağ mısın?

³⁵⁵ istima: dinleme

³⁵⁶ avene: yardımcı

³⁵⁷ nihan olmak: gizlenmek

³⁵⁸ madut olmak: sayılmak

İçeriden aşçı bu suale karşı bir şeyler mırıldandı ama ne dediği anlaşılamadı. Edmon bu mırıltıyı duyunca hemen arkasına dönüp büyük bir sevinçle dedi ki:

— Daha ölmemiş.

Perdriks dahi aynı beşşetle garsonlara dönüp dedi ki:

— Daha ölmemiş!

Garsonlar dahi ahaliye dönüp “Daha ölmemiş.” cümlesini tekrar ettiler.

Bu “Daha ölmemiş.” sözü lokantada mevcut halk beyrinde ağızdan ağıza dolaşmakta olduğu esnada müşteriler içinde siyah redingotlu³⁵⁹, uzunca ve kumral sakallı bir Frenk ayağa kalktı.

Bu zat Dersaadet’te bulunan Frenk mekteplerinin birinde tarih-i tabii hocasıydı. Bu akşam şarabı mutadından³⁶⁰ pek fazla kaçırılmış bulunduğundan, o aralık lokanta derununda zuhur eden bu canavar patırtısı herifin ispiroto ile tabiiliği münhal olmuş³⁶¹ bulunan dimağına³⁶² fena hâlde tesir eylemişti. İşte bunun için içi içine sığmayarak ayağa kalkmıştı. Eftafa bir göz gezdirdikten sonra umuma³⁶³ hitaben dedi ki:

— Efendiler! Hanımlar!

Tarih-i tabii hocası umuma olan şu hitabıyla bütün enzarı kendi üzerine celbeylemiş olduğunu görünce şu suretle söze başladı:

— Deminden beri ortada bir canavar sözü deveran ediyor. Bu kanlı canavarın içeride aşçıyı paralamakta olduğu söyleniliyor! Lakin kimse düşünmüyor ki canavara yırtıcılık isnat etmek, fenne mugayir³⁶⁴ bir söz söylemektir!

Şimdi hakikaten herkes nazar-ı dikkatini bu yeni zuhur eden tuhafliğe açmıştı. Hatta canavar tepelemeğe müheyya³⁶⁵ bulu-

³⁵⁹ redingot: resmî erkek ceketi

³⁶⁰ mutad: alışılmış

³⁶¹ münhal olmak: çözülmek, bozulmak

³⁶² dimağ: beyin

³⁶³ umum: halk

³⁶⁴ mugayir: aykırı

³⁶⁵ müheyya: hazır

nan Mösyö Edmon bile biraz korkuyu zihninden çıkararak sarhoş Frenk'i kemal-i ehemmiyetle dinlemeğe başlamıştı.

Frenk sözünde devamla diyordu ki:

— Canavar, “monstre”³⁶⁶ kelimesinin medlulü³⁶⁷ ne olduğunu bilmediğiniz için işte böyle beyhude³⁶⁸ telaş ediyorsunuz.

Canavar diye evhamat³⁶⁹ ve hayalatın³⁷⁰ hakayika³⁷¹ galebe eylediği zamanlarda daima işitilmedik garibeler, hikâyeler dinlemeye haris³⁷² bulunan ahaliyi eğlendirmek ve daha doğrusu bir emele hizmet ettirmek için eski zaman şairlerinin hayalatında³⁷³ vücut bulan birtakım garip eşkal³⁷⁴ hayvanat-ı mevhumeye³⁷⁵ ıtlak olunur³⁷⁶. Fen lisanında ise canavar kelimesinin manası büsbütün başkadır. Fennen canavar diye doğduğu zaman teşkilat-ı uzviyyelerince bir noksan veya fazla görülen insan veya hayvanlara denir. Bazı hayvanlar analarından başsız, yek çeşm³⁷⁷ veyahut iki vücut birbirine yapışmış ve daha sair³⁷⁸ surette tabiatın hilkat-ı umumiyyeye³⁷⁹ mahsus olan kavanininden³⁸⁰ külliye³⁸¹ veya kısmen inhıraf etmiş³⁸² oldukları hâlde doğarlar. Asr-ı hazırın³⁸³ bidayetine³⁸⁴ kadar

³⁶⁶ monstre: canavar

³⁶⁷ medlul: mana

³⁶⁸ beyhude: boş yere

³⁶⁹ evhamat: kuruntular

³⁷⁰ hayalat: hayaller

³⁷¹ hakayık: hakikatler

³⁷² haris: hırslı

³⁷³ hayalat: hayaller

³⁷⁴ eşkal: biçimler

³⁷⁵ hayvanat-ı mevhum: hayalî hayvanlar

³⁷⁶ ıtlak: söyleme, kullanma

³⁷⁷ çeşm: göz

³⁷⁸ sair: başka

³⁷⁹ hilkat-ı umumi: genel yaradılış

³⁸⁰ kavanin: kanunlar

³⁸¹ külliye: tamamen

³⁸² inhıraf etmek: sapmak

³⁸³ Asr-ı hazır: Yakın Çağ

³⁸⁴ bidayet: başlangıç

bu inhirafa bir harika-i tabiiyye³⁸⁵ nazarıyla bakılmışsa da sonraları Fransa'da Geoffroy Saint-Hilaire, Sersi Breşe, Almanya'da Simer-nik Mikel Tiedmann gibi mühre-i erbab-ı fününun³⁸⁶ bu hususa dair vuku bulan tetkikatları³⁸⁷ neticesinde bu inhirafatın³⁸⁸ dahi birtakım kavanin-i tabiiyyeye tabi bulunduğu sabit olmuştur. Fizyolojinin böyle münharifü'luzuv³⁸⁹ olarak doğan hayvanları tetkik eden kıs-mına Teratoloji tesmiye ediliyor³⁹⁰ ki bu kısım balada³⁹¹ isimlerini tadat eylemiş³⁹² olduğumuz zevat³⁹³ taraflarından tesis olunmuş-tur³⁹⁴. Zaten...

Tarih-i tabii hocası söylediği kelimeyi itmama³⁹⁵ vakit kalmak-sızın dâhilinde canavar bulunan kapı birdenbire açılıp önde Drol, arkada elinde koca bir sopa, aşçı Todori dışarı fırlamazlar mı?

Kapının yanında duran kahraman Edmon vehleten³⁹⁶ neye uğ-radığını bilemeyip vücuduna arız olan şiddetli bir lerzenin³⁹⁷ tesira-tından naşi³⁹⁸ elinde tutmakta olduğu revolverin tetiğini bilaihtiyar³⁹⁹ parmaklarıyla hareket ettirmesiyle revolver o anda ateş alıp dehşetli bir patlayışla beraber şangır şungur salonun ortasında asılı bulunan lambayı aşağıya indirmesin mi?

Vay halktaki telaş! Vay kadınlardaki çılgılık! Herkeste sokak ka-pısına bir hücum ki kıyamet!

³⁸⁵ harika-i tabiiyye: tabiat harikası

³⁸⁶ mühre-i erbab-ı fünün: ilim otoriteleri

³⁸⁷ tetkikat: araştırmalar

³⁸⁸ inhirafat: bozulmalar

³⁸⁹ münharifü'luzuv: sağlam olmayan organ

³⁹⁰ tesmiye etmek: adlandırmak

³⁹¹ bala: yukarı

³⁹² tadat eylemek: saymak

³⁹³ zevat: kişiler

³⁹⁴ tesis olunmak: kurulmak

³⁹⁵ itmam: tamamlama

³⁹⁶ vehleten: ansızın

³⁹⁷ lerze: titreme

³⁹⁸ naşi: ötürü

³⁹⁹ bilaihtiyar: istemeden

Bir anda o kadar kişinin bir kapıdan çıkması mümkün olur mu? Kapının önüne sıkışıp bir ayak evvel dışarıya can atmak için gösterdikleri tehalükten⁴⁰⁰ kalabalığın birçoğu birbirlerini çiğnedikleri gibi birtakımı da sokağa nazır pencerelerin camlarını kırıp demir parmaklıklardan geçebilmek için beyhude başlarını harice çıkarmaya uğraşmaktaydılar.

Kapıya, pencereye yanaşamayan zavallıların masa dibi, iskemle altı gibi mahallere sokulup tehlikeye karşı kendilerine bir siper tedarik etmekteydiler.

Mösyö Edmon'un zevcesi çoktan bir tarafa düşüp bayılmıştı. Fakat herkes kendi canının kaydına düşmüş bulunduğu, Madam Edmon'un bayıldığına dikkat bile eden yoktu.

Halkı bu telaşa düşüren esbabın⁴⁰¹ birincisi ne nev hayvan olduğu bilinemeyen canavarın dışarı uğramış bulunması, ikincisi bunu itlaf⁴⁰² için boşaltılacak silahlardan herkes kendini sakınmak kaydına düşmesi kaziyeleri⁴⁰³ idi.

Lokantadan harice can atmak bahtiyarlığına nail olanlar canavarın şekil ve heyetini birbirlerinden sual ediyorlardı. Görenler görmeyenlere bu garip canavarın başı kırmızı, vücudu kara olduğunu kemal-i heyecanla⁴⁰⁴ tarif etmekteydiler. Hele cesameti müzayedeye⁴⁰⁵ çıkarılıp herkes büyülte büyülte hemen mandaya takrip edilmişti⁴⁰⁶.

⁴⁰⁰ tehalük: birbirini itip çiğneyerek koşuşma

⁴⁰¹ esbap: sebepler

⁴⁰² itlaf: telef etme

⁴⁰³ kaziye: mesele

⁴⁰⁴ kemal-i heyecan: büyük bir heyecanla

⁴⁰⁵ müzayedeye: açık artırma

⁴⁰⁶ takrip etmek: yaklaştırmak

6

ZARAR VE ZİİYAN TAZMİNİ⁴⁰⁷

Lokantada zuhura gelen⁴⁰⁸ vaka-i müellimenin⁴⁰⁹ neticesi olarak edilen gürültüler, feryatlar civar mahallattan⁴¹⁰ işitilerek lokanta tutuştu zannıyla⁴¹¹ hariçten birtakım halk kapının önüne yığıldılar.

Dışarıdaki halk içeriden çıkanlara lokanta neresinden tutuşmuş olduğuna dair birçok sualler iradına⁴¹² kalkışıyorlarsa da “Biz de iyi görmedik fakat başı kırmızı, vücudu karaymış, manda kadarmış!” sözünden başka bir cevap alabilmeleri kabil⁴¹³ olmuyordu.

Vakanın esasını anlayamadıkça halktaki merak da büyüyordu. Herkesin merağı büyüdüğü kalabalık da artıyordu.

Her nerede böyle bir vaka zuhur ederse⁴¹⁴ oraya tecemmü⁴¹⁵ eden halk beyninde derhâl ona dair beş on türlü yanlış rivayetler peyda olur. Buna sebep ise herkes vakanın sebep-i zuhuruna⁴¹⁶ dair işitebildiği sözleri kendi tarafından güzelce dallandırıp budaklandırarak iktidarı nispetinde⁴¹⁷ bir talakatle diğerlerine satmasıdır.

⁴⁰⁷ tazmin: zararı ödeme

⁴⁰⁸ zuhura gelmek: ortaya çıkmak

⁴⁰⁹ vaka-i müellime: üzücü olay

⁴¹⁰ mahallat: mahalleler

⁴¹¹ zan: sanı

⁴¹² irat: söyleme

⁴¹³ kabil: mümkün, olabilir

⁴¹⁴ zuhur etmek: meydana gelmek

⁴¹⁵ tecemmü: toplanma, yığılma

⁴¹⁶ sebep-i zuhur: ortaya çıkma sebebi

⁴¹⁷ nispet: oran

Bu gece dahi lokanta vakasına dair rivayetler, mübalağalar çoğaldı.

Baba Perdriks'in matbahından başı kırmızı, vücudu kara, cesimü'l-cüsse⁴¹⁸, mahufu'l-manzar⁴¹⁹ bir canavar zuhur ederek aşçıyı paraladıktan sonra yemek salonundaki müşterilerden birkaçını dahi telef eylediği ve nefesindeki şiddetten salonun lambaları söndüğü rivayetleri ortada deverana⁴²⁰ başladı.

Rivayetler dehşet kesbettikçe⁴²¹ halkın tecessüsü⁴²² de artıyordu.

Lokantanın kapısı önündeki gürültüyü asıl şimdi görmeli! Çünkü çıkandan çok içeriye giren var.

“Ay, korkmadan nasıl içeri giriyorlar?” dersiniz halktaki bu cesarete ben sizden ziyade şaşmaktayım. Bir yangın mahalline gitmişseniz görmüşsünüzdür ki mahall-i harik⁴²³ etrafı askerler, zaptiyeler ile ihata edilmemiş⁴²⁴ ve umumun hücumuna karşı mukabele⁴²⁵ gösterilmemiş olsa oradaki halk bilaperva⁴²⁶ ateşin ta göbeğine sokulmaktan çekinmezler. Hep bu tehlikeye meydan okuyuş ne içindir? Bir bina nasıl yanıyormuş, onu seyretmek için değil mi? Ayrıca bir kira bargirini⁴²⁷ kara astardan bir kılıf içine geçirdikten sonra “İçeride görülmedik bir fil var!” diye bağırın herifin şu saniasını⁴²⁸ kırk paraya seyreden halk bu gece nefesiyle lambaları söndüren kırmızı başlı canavarı bad-i heva⁴²⁹ olarak doya doya görmeden hiç oradan çekilir mi?

⁴¹⁸ cesimü'l-cüsse: iri vücutlu

⁴¹⁹ mahufu'l-manzar: korkunç görünüşlü

⁴²⁰ deveran: dolanma

⁴²¹ kesbetmek: kazanmak

⁴²² tecessüs: merakını gidermeye çalışma

⁴²³ mahall-i harik: yangın yeri

⁴²⁴ ihata etmek: sarmak, kuşatmak

⁴²⁵ mukabele: karşılık verme

⁴²⁶ bilaperva: çekinmeden, korkmadan

⁴²⁷ bargir: at

⁴²⁸ sania: uydurma

⁴²⁹ bad-i heva: eğlence

Lokantanın dâhili artık kalabalığı almaz bir dereceyi buldu.

Hususi kabineleri derununda⁴³⁰ muhabbetlerindeki şiddeti birbirlerine kemal ile (ispat) etmiş bulunan Şöhret'le Madam Potiş salonunda zuhur eden bu gürültüden birdenbire şaşırdılar. Bu şamatayı anlamak üzere en evvel Şöhret kendini dışarıya attı. Fakat salon derununa bir göz gezdirir gezdirmez Balear Adalarından başka dünyanın hiçbir tarafında yetişmeyen kıymettar Drol'ün önü önlüklü, başı aşçı takkeli, iri bir herifin sopaları altında hemen can vermek üzere bulunduğunu görünce aklı başından gidip oradaki kalabalık asla gözüne görünmeden yolu üzerinde bulunan kimselerin kimini devirip kimini çiğneyerek kudreti yetebildiği mertebe bir süratle koşup aşçı Todori'nin gırtlığına yapıştı.

Todori'nin Drol'ün şiddetlice dişlemiş olduğu elinden kanlar akmaktaydı. Bundan dolayı aşçının öfkesi son dereceyi bulmuşken bir de bilmediği bir kimsenin gelip boğazına sarılması herifi büsbütün igzap ederek⁴³¹ o da hemen olanca kuvvetiyle hasmının gırtlığına el atmıştı. Madam Potiş, bu kalabalık ve gürültünün neden zuhur etmiş olduğunu anlamağa meydanı olmadan kalabalık derununa saldıran Şöhret'in aşçı kıyafetli bir herifle boğaz boğaza gelmiş olduklarını görünce büsbütün şaşırdı. Şimdi şu hâle karşı nasıl bir harekette bulunmak lazım geleceğini zihninde tayin ile uğraşmakta ve hem de etrafına göz gezdirmekteyken güya nazarı kalabalık içinde korkunç bir şeye tesadüf etmiş gibi derhâl mevkisini değiştirip kendini gizlemek kaydına düştü. Fakat Madam Potiş'in bu telaşı beyhudeydi. Çünkü o anda iri yapılı kırmızı yüzlü, kılıksız bir herif, kalabalığı yarmak için olanca gayret ve kuvvetini sarf edip Madam Potiş'e yanaştı ve kulağına eğilerek müstehziyane⁴³² bir tavır ile dedi ki:

— Güzel Fanyol! Niçin kendinizi benden gizlemeğe çalışıyorsunuz? Hiç insan mirasyedi bir Osmanlı'ya çatar da eski dostlarını unutur mu?

⁴³⁰ derun: iç

⁴³¹ igzap etmek: hiddetlendirmek

⁴³² müstehziyane: alay yollu

Madam Potiş kendine Fanyol ismiyle hitap eden bu herifin sözlerini dinlememek isteyerek kalabalığın içine sokulup savuşmağa davranmış ise de herif derhâl kolundan yakalayıp sedasındaki istihzayı⁴³³ bu defa şiddete tahvil ederek⁴³⁴ dedi ki:

— Nafîle kaçmayınız! Zira bu gece elimden kurtulmanıza imkân yoktur.

Madam Potiş yine cevap vermeyip kolunu herifin elinden kurtarmaya uğraşıyordu.

Lakin herif, Madam'ın ısrarına manalı bir tebessümle mukabele ettikten⁴³⁵ sonra koluna asılıp sürüklemek mertebesinde bir şiddetle kalabalığı açarak Potiş'i lokantadan harice çekip götürdü. Ortadaki harıltdan buna dikkat eden bile olmadı.

Şöhret dahi Todori'yle boğuşmakta devam eylediğinden metresinin uğradığı şu felaketten bittabi haberdar olamamıştı.

Şöhret'in boğuşması da çok sürmedi. Çünkü aşçı bunu birkaç defa tartakladıktan sonra altına alıp diziyle göğsüne basarak suratına doğru sille, yumruk demeyip veriştirmeğe başlayınca Şöhret, kendi kuvvetinin aşçı aleyhine galebeye gayr-i kâfi⁴³⁶ olduğunu anlayıp işi yaygaraya bittahvil⁴³⁷ “Yahu! Biraz da buraya bakın! Adam öldürüyorlar!” feryatlarıyla halktan istiane⁴³⁸ ve istimdada müsaraat göstermişti⁴³⁹.

Zaten gürültünün menşesini⁴⁴⁰ bilmeyen halk, bir köşede boğuşan aşçı ile Şöhret'i görememekteyken bu defa Şöhret'in feryatları bazı kimselerin enzar-ı tecessüsünü⁴⁴¹ o tarafa celbeyledi.

⁴³³ istihza: alay etme

⁴³⁴ tahvil etmek: dönüştürmek

⁴³⁵ mukabele etmek: karşılık vermek

⁴³⁶ gayr-i kâfi: yetersiz

⁴³⁷ bittahvil: çevirerek

⁴³⁸ istiane: yardım

⁴³⁹ müsaraat göstermek: girişmek

⁴⁴⁰ menşe: kaynak

⁴⁴¹ enzar-ı tecessüs: gözetleme, araştırıcı bakışlar

Filhakika⁴⁴² hemen koşup Şöhret'i aşçının altından almışlar ise de Todori, Şık'ı o kadar hırpalamıştı ki biçare âdetâ insan kılığın-
dan çıkıp başka bir heyet kesbetmişti. Yüz, göz şişip tırmık içinde
kalmış! Ceketî birkaç mahallinden yırtılmış! Bütün düğmeleri dö-
külmüş!

Hasmının elinden yakayı kurtarınca Şık'ın birinci işi etrafına
bakınıp kıymettar Drol'ü aramak oldu.

Bu aralık birtakım halk, Drol'ü ortalarına almışlar “Kırmızı
başlı canavar işte bu olmalı.” diye kemal-i dikkatle köpeği muaye-
ne ediyorlardı. Todori'den yediği sopaların şiddet-i darbından⁴⁴³ za-
vallı hayvanın her bir uzvu güya bir soğuk bir suya girip çıkmış gibi
başka başka titremekteydi. Kalabalıktan bir kimse kendine doğru
bastonunu uzatacak olsa yine kendini dövecekler zannıyla başını
iki ön ayaklarının ve kuyruğunu iki kış bacaklarının arasına sıkıştır-
rıp yerlere sürünerek hazin hazin, kısıp kısıp, acıklı, müellim⁴⁴⁴ se-
dalar ile huzzarı⁴⁴⁵ kendine acındırmağa çalışıyordu. Velhasıl beyi
köpeğinden, köpeği beyinden daha ziyade şayan-ı merhamet⁴⁴⁶ bi-
rer hâle gelmişlerdi.

Şöhret, Drol'ün küçük küçük ulumaları, inlemeleri delaletiyle
gidip köpeğini buldu. Derhâl kordonunu eline aldı. Köpeğin etrafını
ihata eden halk için seyir birken şimdi iki oldu.

Drol titrer! Şöhret titrer! Drol uluması, Şöhret ise lisan-ı hâl
ile⁴⁴⁷ halka karşı “İşte bizi seyrettiniz ise ettiniz, artık bırakınız da
gidelim.” demek istedikleri anlaşılıyordu.

Şöhret köpeğini bulmuştu. Fakat şimdi gözleriyle kalabalık
arasında metresini araştırıyordu. Metresi oralardaysa gelip kendile-
rini bulması için hazin bir seda ile dedi ki:

⁴⁴² filhakika: gerçekten

⁴⁴³ şiddet-i darp: dövmenin şiddeti

⁴⁴⁴ müellim: kederli

⁴⁴⁵ huzzar: göz önünde olanlar

⁴⁴⁶ şayan-ı merhamet: acımaya değer

⁴⁴⁷ lisan-ı hâl: hâl dili

O ma bien-aimée Potiche! Ou t'est tu perdue? Viens nous délivrer de cet abominable état!

Yani: “Ey sevgili Potiş'im! Nereye kayboldun? Gel, bizi bu müthiş hâlden kurtar.”

Şöhret'in bu nida-yı istirhamkâranesi⁴⁴⁸, etraftan birkaç kahkahayı davet etmekten başka bir şeyi müfit olmadı⁴⁴⁹.

Metresi tarafından bir cevap gelmediğini görünce Şık, kendi mevkisinin gittikçe fenalaşmakta bulunduğunu anladı. Belki işitememiştir hülyasıyla birkaç kere daha çağırdı. Lakin sevgili Potiş'ten bir eser zahir olmadığını⁴⁵⁰ gördü. Bu kadar felakete cilvegâh⁴⁵¹ olmuş bulunan şu lokantada uzun uzadıya aramı⁴⁵² kendini yeniden yeniye birtakım belalara daha düşüreceğini bitteferrüs⁴⁵³ “Bari şu menhus⁴⁵⁴ yerden bir ayak evvel kendimi dışarıya atayım.” diye etrafındaki insandan müteşekkil⁴⁵⁵ halkayı açıp kapıya doğru yürüdü. Sokağa çıkacağı esnada lokanta sahibi Baba Perdriks, yanında iki polis olduğu hâlde Şık'ı kolundan çekip harice çıkmaktan menederek dedi ki:

Beyefendi! Nereye gidiyorsunuz? Durunuz bakalım! Asıl davanın büyüğü bundan sonra rüyet olunacak⁴⁵⁶. Bu geceki uğradığım zarar-ı külliye⁴⁵⁷ ben kimden isteyeceğim?

Baba Perdriks'in şu ihtarı üzerine Şık'ın çehresi hakikaten şayan-ı terahhum⁴⁵⁸ bir hâl kesbetmişti. Şöhret, gözlerini Perdriks'in gözleri içine dikmiş olduğu hâlde vechinde⁴⁵⁹ ağlamak ile gülmek

⁴⁴⁸ nida-yı istirhamkârane: yalvaran ses

⁴⁴⁹ müfit olmak: yaramak, faydalı olmak

⁴⁵⁰ zahir olmak: ortaya çıkmak

⁴⁵¹ cilvegâh: görünme yeri

⁴⁵² aram: durma

⁴⁵³ bitteferrüs: sezgiyle

⁴⁵⁴ menhus: uğursuz

⁴⁵⁵ müteşekkil: meydana gelmiş

⁴⁵⁶ rüyet olunmak: görülmek

⁴⁵⁷ zarar-ı külli: zararın tümü

⁴⁵⁸ şayan-ı terahhum: acımaya değer

⁴⁵⁹ vech: yüz

beyninde garip bir işmizaz⁴⁶⁰ peyda oldu. Sükût⁴⁶¹ ediyordu. Fakat bu sükûtu “Hain herif! Şu hâlime bak da ondan sonra benden zarar ve ziyan dava et.” cümlesini pek belîğ⁴⁶² bir surette ifham ediyordu⁴⁶³.

Ya Baba Perdriks’in hâline kim acısın? Canavar patırtısının husele getirmiş olduğu ziyan, lokanta derununa şöyle bir göz gezdirilmiş olsa, on beş yirmi liradan aşağı olmadığı derhâl tahmin kılınır.

Perdriks ağlar gibi bir çehre ile polislere dedi ki:

— Etrafınıza bir kere insafla bakınız da zararımı tahmin ediniz. İşte görüyorsunuz ya! Koskoca beş liralık bir lamba hiç hayrı kalmayacak bir hâle gelmiş. Bakınız, karşıda bir de büyük ayna çatlamış, ayaklarınızın altında çiğnemekte olduğunuz tabak, bardak kırıntıları da size caba!

Şöhret, Baba Perdriks’ten daha müteellim⁴⁶⁴ bir tavır alarak dedi ki:

— Polis efendiler! Lokantadaki zararı tahmin için etrafa gezdireceğiniz nazar-ı insafı⁴⁶⁵ biraz da bana atfediniz⁴⁶⁶! Üstümün, başımın paralandığından sarf-ı nazar⁴⁶⁷ çehremin insan çehresine benzer bir tarafı kalmadı. Ya ben bunları kimden dava edeceğim?

Baba Perdriks polislere söz söylemeye vakit bırakmaksızın dedi ki:

— Kordonunu elinizde tutmakta olduğunuz o menhus köpekten dava ediniz.

Şöhret, bulunduğu hâl-i elimi⁴⁶⁸ unutarak ve lokantacının şu sözüne mukabil hemen bir kahkaha salıvererek dedi ki:

⁴⁶⁰ işmizaz: can sıkıntısı

⁴⁶¹ sükût: susma

⁴⁶² belîğ: anlaşılır

⁴⁶³ ifham etmek: bildirmek

⁴⁶⁴ müteellim: kederli

⁴⁶⁵ nazar-ı insaf: insaflı bakış

⁴⁶⁶ atfetmek: çevirmek

⁴⁶⁷ sarf-ı nazar: vazgeçme

⁴⁶⁸ hâl-i elim: kederli hâl

— Menhus sıfatıyla birlikte yâd eylediğiniz şu kıymettar köpeğin ne cins bir köpek olduğundan acaba haberiniz var mı?

— Ben lokantacıyım beyefendi! Köpek taciri, it çobanı değilim ki köpeğinizin cinsini tetkike kalkışayım. Mahaza bunu tetkik külfetine⁴⁶⁹ de hacet yoktur zannederim. Çünkü kendisi ne cins köpeklerden bulunduğunu kimseye bu bapta söz bırakmayacak bir surette bu gece meydana koydu.

— Evet! Siz köpek taciri değil, lokantacısınız. Lahmın⁴⁷⁰ kıvrıncısından anlar iseniz de köpeğin “Karlin” cinsinden anlayamazsınız! Fazla olarak bir de bu adem-i vukufunuzu⁴⁷¹ birtakım elfaz-ı istihfakârane⁴⁷² ile setre⁴⁷³ kalkışıyorsunuz! Şimdi şu kordonundan tutmakta olduğum hayvanın Balear Adaları nevadirinden⁴⁷⁴ altmış, yetmiş hatta erbabı için yüz, iki yüz lira değerinde zikıymet⁴⁷⁵ bir köpek olduğunu tanıyabilmiş olaydınız elbette bu giranbaha⁴⁷⁶ köpeğin bir tarafı kırılıp kırılmadığını anlamadan on, on beş liralık bir zarar-ı cüziyyenizi⁴⁷⁷ meydana koymaktan hayâ ederiniz⁴⁷⁸. Perdriks cenapları! Şunu iyi biliniz ki karşınızda duran köpek, küre-i arz üzerinde bulunan kilabın en asilidir! O sizin gibi sathi⁴⁷⁹ nazar erbabı için zayıf bir köpek görünürse de hakikatte altın kararmış da köpek suretinde tecessüm etmiş kadar haiz-i kıymettir⁴⁸⁰! Ben Drol’ü bihakkın⁴⁸¹ vasfedemedim. Potiş olmalıydı da bu köpeği size o methetmeliydi. Ah Potiş! Sevgilim neredesin? Gel de Şöh-

⁴⁶⁹ külfet: zahmet

⁴⁷⁰ lahm: et

⁴⁷¹ adem-i vukuf: bilgisizlik

⁴⁷² elfaz-ı istihfakârane: küçümseyici sözler

⁴⁷³ setr: gizlemek

⁴⁷⁴ nevadir: az bulunan şeyler

⁴⁷⁵ zikıymet: kıymetli

⁴⁷⁶ giranbaha: değerli

⁴⁷⁷ zarar-ı cüziyye: az miktardaki zarar

⁴⁷⁸ hayâ etmek: utanmak

⁴⁷⁹ sathi: yüzeysel

⁴⁸⁰ haiz-i kıymet: değere sahip

⁴⁸¹ bihakkın: hakkıyla

ret'ini, Drol'ünü gör! Birtakım naehiller⁴⁸² karşısında maskara olup kaldılar...

Şöhret bu sözleri sarhoşluktan dili dolaşarak ve ağzını yayararak söylemişti. Polisler bu sarhoşu uzun müddet söyletmek etraflarını ihata eden müstemiini⁴⁸³ eğlendirmekten başka bir şeye yaramayacağını dinleyicileri anlayarak Perdriks'e dediler ki:

— Haydi ikinizi de merkeze götürelim de orada ifade-i hâl⁴⁸⁴ ediniz. Zira bu sarhoşun ağzından çıkan sözleri kulakları işitmiyor.

Şöhret:

— Polis efendiler! O sarhoş sözünü şahsınıza iade ettikten sonra derim ki ben merkeze falana gitmem. Üstümde mevcut on lira kadar para var. Onu Baba Perdriks'e vereyim. Bununla iktifa etsin⁴⁸⁵. Lakin işte şu bizi dinleyen halk şahit olsun ki ben sabah Drol'ü tabibe göstererek iyice muayene ettireceğim. Elbette vücudunun bazı yerleri aşçıdan yediği sopaların tesiriyle berelenmiştir. Böyle bir antika bir hayvanı darba cesaretle bereler içinde bırakan bir şahs-ı biizan⁴⁸⁶ hakkında kanun, adalet ne ceza tayin eylemiş ise onu talep edeceğim! Bu vereceğim on liranın iki, üç katını lokantacıdan alacağım.

Her bir sözü hiffet-i mizacına⁴⁸⁷ bir bürhan-ı celi⁴⁸⁸ olan bu sarhoş herifle beyhude uğraşmadan ise Baba Perdriks, şu on liraya kanaat ederek işi uzatmamaya karar verdi.

Şöhret'ten on lirayı aldılar. Lokantada vukua gelen herc ü merceden⁴⁸⁹ dolayı kalabalık içinden Şık aleyhinde başka bir davacı zuhur etmediğinden bu tazminden sonra Şöhret Bey, Drol'ün koronunu çekerek lokantadan çıktı.

⁴⁸² naehil: yetersiz, beceriksiz

⁴⁸³ müstemiin: dinleyiciler

⁴⁸⁴ ifade-i hâl: hâlini anlatma

⁴⁸⁵ iktifa etmek: yetinmek

⁴⁸⁶ biizan: anlayışsız

⁴⁸⁷ hiffet-i mizac: hoppalık, hafifmeşreplik

⁴⁸⁸ bürhan-ı celi: açık bir delil

⁴⁸⁹ herc ü merc: karışıklık

BİR BELA DAHA

Şık, servet-i kâmile⁴⁹⁰ olan on lirayı verip lokantadan çıkınca hakikaten meyas⁴⁹¹ bir hâl kesbetmişti. Bereket versin ki Baba Perdriks’e karşı Drol’dan dolayı açacağı darp davasında bu gece verdiği paranın üç, dört katını alacağı hakkında kalben kanaat-i kâmile⁴⁹² peyda eylemiş olduğundan, bununla müteselli⁴⁹³ olup yeisini biraz yenebiliyordu.

Şık bütün ceplerini iyice yokladı. Üzerinde on beş kuruş kadar bozuk para buldu. Bundan dolayı ziyadesiyle memnun oldu.

Çünkü kendisini “Badu” tabir edilen birtakım işsiz güçsüz avareler takip etmekte yani arkasından bir alay insan gelmekte, sokak köpekleri ise Drol’e hücum için avavelerin mukaddimatına⁴⁹⁴ başlamakta olduklarından Şık’ın gideceği mahalle kadar behemehal⁴⁹⁵ bir araba ile gitmesi mecburiyyet-i katiyye⁴⁹⁶ suretini almıştı.

Fakat Şık, arabaya bindikten sonra nereye gidecektir? Şöhret bunun için pek az bir müddet düşündü. Derhâl hall-i mesele⁴⁹⁷ etti.

Zihninden dedi ki: “Nereye gideceğimi düşünmek de bir cinnet değil midir? Sevgili Potiş’imin hanesi varken ben nereye giderim?

⁴⁹⁰ servet-i kâmile: bütün servet

⁴⁹¹ meyas: üzgün

⁴⁹² kanaat-i kâmile: tam inanç

⁴⁹³ müteselli olmak: avunmak

⁴⁹⁴ mukaddimat: başlangıç

⁴⁹⁵ bemehal: mutlaka

⁴⁹⁶ mecburiyyet-i katiyye: kati zorunluluk

⁴⁹⁷ hall-i mesele: meselenin çözülmesi

Vâkıâ⁴⁹⁸ Potiş lokantadan kayboldu ise de nereye gittiği malumdur. Mutlak Drol ile benim yediğim dayakları temaşaya⁴⁹⁹ yüreği tahammül edememiştir de onun için savuşup eve kadar giderek avdetimizde⁵⁰⁰ muhtaç bulunduğumuz esbab-ı istirahatı⁵⁰¹ tehiyye ile iştigale⁵⁰² başlamıştır. Ah sevgilim! Birbirimize harf-i vahit⁵⁰³ söylemediğimiz hâlde işte ben böyle senin zihnen olan kararlarını sanki senin gönlünden benim kalbime bir cereyan-ı manevi⁵⁰⁴ varmış gibi keşfediveririm!

Şık bu yolda mali⁵⁰⁵ hülya ile yolunda devam etmekteyken bir boş arabaya tesadüf etti. Pangaltı'ya kadar pazarlık ederek Drol ile beraber içine girdiler.

Bir çaryek sonra araba tarif olunan sokakta durdu. Şık, arabacıya hakkını vererek arabadan indi.

Doğru Potiş'in hanesi önüne giderek kapının tokmağını bir kere şiddetle vurdu. Lazım gelen müddet kadar bekledi... İçeriden ses yok. İki kere daha vurdu. Yine hiçbir seda yok, dört beş dakika kadar daha durduktan sonra tokmağı beş altı defa gayet şiddetli vurdu. Zira henüz vakit hane halkının uykuya yatmış olacakları kadar geç olmadığından bu tehir, Şık'ın bihakkın canını sıkıyordu.

Bu defa içeriden bir kocakarı sedası gayet hiddetli bir surette dedi ki:

— Elin kırılısın! Gece haydudu!

Pardon Madam. Ben gece haydudu değilim. Şatırzade Şöhret Bey'im.

Katırzade ol, istersen Eşekzade ol, beni gece rahatsız etmeye ne hakkın var?

⁴⁹⁸ vâkıâ: gerçi

⁴⁹⁹ temaşa: seyretme

⁵⁰⁰ avdet: dönüş

⁵⁰¹ esbab-ı istirahat: dinlenme gerekleri

⁵⁰² iştigal: uğraşma

⁵⁰³ harf-i vahit: tek kelime

⁵⁰⁴ cereyan-ı manevi: manevi akım

⁵⁰⁵ mali: çok fazla

Biraz lütfediniz de beni dinleyiniz Madam!

İşte bu dördüncü defadır ki tatlı uykudan uyanıyorum. Kendini dinletmek için gece uykudan adam kaldırmak, bu ne terbiyesizlik.

— Vakit henüz o kadar geç değil. Halk akşam taamına⁵⁰⁶ henüz çıktı. Hem ben birinci defa olarak geliyorum. Madam o sizi taciz edenler başkaları olmalı. Ben Şatırzade'yim! Şatırzade!

— Âlem deli olmuş da akşam taamını gece yarısı yiyorsa bana ne? Katırzade isen git, ecdadınla başka yerde öğren.

— Merhameten biraz teskin-i hiddet⁵⁰⁷ ediniz size bir lakırdı⁵⁰⁸ söyleyeceğim.

— Uyku sersemliğiyle yarım lakırdı bile dinlemeğe vaktim yok. Ben evimin bir odasını kiraya verdimse uykumu da beraber icar etmedim⁵⁰⁹ ya!

— Of Madam! Ne söyleyeceğimi şaşırdım... Şey, Madam Potiş evde mi?

— Sen şimdi şaşırmamışsın! Zaten şaşkınmışsın. Hiç öyle karılar gece evde durur mu! Onların ahz u itası⁵¹⁰ gece olduğunu bilmez misin?

— Demek Madam Potiş şimdi evde yok, öyle mi?

— Kaç defa söyleyeyim? Yok dedik a! Panayıra gitmiştir.

— Acaba kime gitti?

— Kim geceliğini ziyade verdiyse ona gitmiştir.

— Akşamdan benimle beraberdi.

— Hâlâ söyleyeceğin o bir lakırdı bitmedi? Haydi, artık defol. İşte ben yatmağa gidiyorum. Eğer bir daha elini tokmağa uzatıp da beni taciz edecek olursan iyice bil ki seni fena yaparım.

⁵⁰⁶ taam: yemek

⁵⁰⁷ teskin-i hiddet: öfkeyi yatıştırma

⁵⁰⁸ lakırdı: söz

⁵⁰⁹ icar etmek: kiraya vermek

⁵¹⁰ ahz u ita: alışveriş

Kocakarının bu tehditinden sonra Şık, kapının önünde put gibi donup kaldı. Ne harekette bulunacağını şaşırmişti. Şimdi geceyi nerede geçirmeli? Şık bu kadar zarara uğradığı hâlde bir geceyi tamamen metresiyle imrar edemesin⁵¹¹! Validesinin küpelerini çalmak gibi bir sirkati irtikabından⁵¹² ne fayda husule geldi⁵¹³? Bu kadar müddet tahassürünü⁵¹⁴ çektiği ve onun için her bir fedakârlığı göze aldığı sevgili Potiş'i bu gece acaba kimlerle hembezm⁵¹⁵ olmaktadır? Aşüfte kısmı gece evde durmazmış! Hem de geceliğini kim ziyade verirse onun arkasından gidermiş! Kocakarının bu sözleri Şık'a ne kadar acı geliyordu. Zira onun nazarında Madam Potiş için aşüfte sıfatı pek baît⁵¹⁶ idi.

Bu yürek yakıcı hâllerin hepsi bir tarafta dursun fakat Şık bu geceyi nerede imrar etsin⁵¹⁷? Hotelde kalacak kadar yanında para yok... Vâkıâ Karaköy Köprüsü gece Haliç'e girecek gemilere yol vermek için henüz açılmış olduğundan İstanbul'a kadar avdet mümkünse de köprüden geçebilecek kadar cesareti olabilse dahi İstanbul sokaklarından geçmeye nereden cesaret bulsun?

Şık kendi yalnız başına olsa neyse ne! Yanında bir de emanet köpek var ki dört defa anasının küpelerini çalmış olsa kıymetini ödemek kabil değil. Ya bu gece köpeği çaldırıp kaybediverirse?

Şık düşündü. Düşündükçe bulunduğu hâlin dehşeti nazarında büyüdü.

Beş on dakika kadar sokağın enine boyuna gezindi. Nihayet belki kendisini merhameten bu gece içeri alır ümidiyle kocakarının kapısını bir daha çalıp rica etmeye karar verdi. Fakat bu kararı müteakip kocakarının "Tokmağa bir daha el uzatırsan seni fena yaparım!" ihtar-ı tehditkâranesi⁵¹⁸ aklına geldi.

⁵¹¹ imrar etmek: geçirmek

⁵¹² irtikap: kötü iş yapma

⁵¹³ husule gelmek: meydana gelmek

⁵¹⁴ tahassür: özlem

⁵¹⁵ hembezm: arkadaş, bir mecliste oturan

⁵¹⁶ baît: uzak

⁵¹⁷ imrar etmek: geçirmek

⁵¹⁸ ihtar-ı tehditkârane: tehditkâr uyarı

Bunun için kapıyı çalmak hususunda bir müddet tereddüt etti. Sonra yine kendi kendine dedi ki: “Kocakarının bana karşı yapabileceği fenalık ne olabilir? Bu fenalık ne kadar büyük olsa bu gece açıkta kalmaktan daha müthiş olamaz ya!”

Şık olanca cesaretini toplayarak kapıya yanaşıp epeyce şiddetli bir yürek çarpıntısı ile tokmağı vurdu. Beş dakika kadar bekledi. İçeriden hiçbir ses işitilmedi. Kendi kendine dedi ki:

— Acaba karı uyudu mu? Ne tavuk mizaçlı kocakarı! Ne de Allah’ın belâsı!

Evvelkinden daha büyük bir helecanla ikinci defa olarak tokmağı vurdu.

Bu defa içeriden yine kocakarı sedası fakat sedanın perdesi birinci defadan pek ziyade artmış olduğu hâlde dedi ki:

— Allah belanı versin muacciz⁵¹⁹ herif.

— Ah Madam insaf! Sokakta kaldım. Gidecek yerim yok.

— Burasını gece sokakta kalan serserilere mahsus hayrathane-dir⁵²⁰ diye sana kim söyledi?

— Madam, hiç merhametiniz yok mu? Üstümde ne kadar param varsa aldılar.

— Burası zabıta merkezi değil. Derdini git de oraya anlat.

— Demek bu gece bendenizi içeri almayacaksınız?

— Ay! Bu herif söz anlamıyor. Dur, ben seninle şimdi senin anlayabileceğin bir lisanla konuşurum.

Şatırzade kendisinin bundan daha sühuletle⁵²¹ anlayabileceği lisan acaba hangi lisan olacağını zihninden mülahaza etmekteyken⁵²² yukarıdan evin penceresi açılıp tepesinden aşağı bir şeyler boşatıldı...

⁵¹⁹ muacciz: taciz eden

⁵²⁰ hayrathane: hayırevi

⁵²¹ sühulet: kolaylık

⁵²² mülahaza etmek: düşünmek

Akşamdan uğradığı felaketlere zamime⁵²³ olarak bu gece talihi-
nin şu yolda bir iltifatına daha uğradığından dolayı Şık şaşırıldı kaldı.

Kocakarı son cevabını şu suretle verdikten sonra pencereyi kapayıp içeri çekildi. Şöhret, başından ayaklarına kadar giydiği şeyin ne olduğunu henüz tamamıyla fark edememişse de bunun ağzına, burnuna dolarak kendini aksırtmağa başlamasından ve hele gözle-
rini açtırmaz bir hâle koymasından toz hâlinde yabis⁵²⁴ bir madde olduğunu anlamıştı.

Şık, kendini muayene için biraz ileride yanan gazın ziyası altına gitti. Bir de üstüne başına baktı ki ne görsün? Asıl işte şimdi insan kılığından çıkmış! Üst baş kâmilten siyahlara boyanmış. Hem de nasıl? En mahir bir boyacı eline düşmüş olsa o kadar az bir zaman zarfında bu derece kuzgunileşmesi mümkün olamaz.

Şöhret Beyefendi kendini böyle tepeden tırnağa kadar karaya boyayan maddeyi eliyle tetkik etti. Kokladı. Netice-i tetkiki⁵²⁵ olarak anladı ki âdeta başından aşağı bir çuval kömür tozu boşaltılmış! Evveli gecelemek için bir birahaneye falana gitmek mümkündü. Fakat şimdi bu imkân da kalmadı. Çünkü o maskara kıyafetle ben insanım diye kimin karşısına çıkılabilir? O ne merhametsiz kocakarıymış ki bir çuval kömür tozu sağanağının altında kalacak kimse-
nin sonradan kesbedeceği hâli asla nazar-ı insafa almamış?

Bu defa hakikaten zavallı denmeğe şayan olan Şık, mendilini çıkarıp yüzünü gözünü sildi. Üstünü başını silkti. O hâli kesbettikten sonra öyle silinip silkinme ile eğer temizlenmek kabil ise biz de deriz ki Şöhret Beyefendi temizlendi.

Şatırzade, Madam Potiş'in hanesine doğru hiddetle karışık bir son nazar-ı iştiyak⁵²⁶ fırlattıktan sonra nereye gideceğini kendi de bilmediği hâlde Pangaltı Caddesi'nden Taksim'e doğru Drol'ün kordonundan çekerek yürümeğe başladı.

⁵²³ zamime: ek

⁵²⁴ yabis: kuru

⁵²⁵ netice-i tetkik: araştırma neticesi

⁵²⁶ nazar-ı iştiyak: özlem bakışı

Her sokak başından bir büyük avave ile istikbal oluna⁵²⁷ oluna Taksim'e kadar geldi. Çeşmede güzelce yüzünü yıkadı. Etrafına baktı. Biraz oturup da dinlenmek ve bu geceyi nerede ve ne suretle geçireceğini düşünmek için karanlık bir mahal arıyordu. Nihayet gözüne bir dükkân ilişti. Bu dükkânın nısfı⁵²⁸ bakkal, nısfı meyhane olup kapısının önünde birkaç boş iskemle duruyordu. Oraya müdavim olan akşamcılar zaten dağılmış olduğundan içeride bakkal ile çırağından başka kimse yoktu.

Şöhret gidip bu dükkânın önündeki iskemlelerin birini kenara, karanlığa doğru çekerek oturdu. Karanlıkta kılığı kıyafeti iyice seçilmiyordu. Garsonu çağırdı, bir konyak ısmarladı. Bir eliyle Drol'un kordonunu sımsıkı tutuyor, diğer elini dahi şakağına dayayarak derin derin düşünüyordu. Fakat böyle sekiz cebinde beş kuruşu bulunmayan bir adamın nısfü'l-leylden⁵²⁹ sonra derin derin düşünmesi ne para eder? Düşünüyor, düşünüyor da geceyi geçirmek için Beyoğlu sokaklarında sabaha kadar piyasa etmekten başka bir çare aklına gelmiyordu.

Bu gece uğradığı felaketlerden Şık'ı en ziyade meys eden⁵³⁰ metresi Madam Potiş'in gaybubetiyle⁵³¹ tatlı uykudan uyandırmış olduğu kocakarının kendisine etmiş olduğu son kömür tozu hakaretleri oldu.

Bunları düşündükçe hasedinden iskemlesinin üzerinde kalkıp kalkıp oturuyordu.

Şöhret en derin tefekküre⁵³² dalmış bulunduğu esnada önünde oturmakta olduğu dükkâna fesli bir adam girdi. Ve girerken dahi dışarıda bir müddet durup Şöhret'i nazar-ı muayeneden geçirmişti. Fakat Şık bunun asla farkında olmadı.

Bu zat içeride bir müddet durup iki şişe konyak aldıktan sonra dışarıya çıktı. Bu defa dahi yine durup Şöhret'e doğru dikkatlice

⁵²⁷ istikbal olunmak: karşılanmak

⁵²⁸ nısf: yarı

⁵²⁹ nısfü'l-leyl: gece yarısı

⁵³⁰ meys etmek: üzme

⁵³¹ gaybubet: yokluk

⁵³² tefekkür: düşünme

baktı. Ve bu bakmasını müteakip Şöhret'e yaklaştı. Yakından dahi güzelce tetkik ettikten sonra telaş ile dedi ki:

— Vay Şatırzade'm! Bu vakitler tek başına sen burada ne geziyorsun?

Şöhret Bey birdenbire kendine hitap eden zatın kim olduğunu tanıyamayarak ve ne cevap vereceğini dahi şaşırarak dedi ki:

— Tek başıma mıyım ya? Görmüyor musunuz, yanımda bir köpeğim var.

— Köpeğinizi gördüm. Fakat bunu size refik⁵³³ addedecek değiliz ya! Yine herhâlde yalnızsınız demektir.

Şöhret bu defa kendine hitaben söz söyleyen zatın kim olduğunu tanıdı. Binaenaleyh⁵³⁴ tavrında bir telaş hasıl olarak⁵³⁵ dedi ki :

— Maşuk Beyefendi, affedersiniz, sizi şimdi tanıyabildim.

— Evet! Vehleten tanıyamamış olduğunuzu anladım. Çünkü pek dalgın bulunuyordunuz. Yine ne var? Bir felakete mi uğradınız? Sizi karanlıkta pek iyi göremiyorsam da üstünüz başınız karalı beyazlı garip bir hâl kesbetmiş gibi görünüyor.

Şöhret derinden bir göğüs geçirip ah ettikten sonra dedi ki:

— Artık birader, başıma gelenleri hiç sorma. Bu gece o kadar garip felaketlere uğradım ki sana hikâye etmiş olsam sahihtir diye itimat etmeyeceğinizden eminim.

— Sıhhatine emniyet olunamayacak kadar garip olan felaketler neymiş bakayım?

— Ah! Uzun, birader uzun!

— Uzunsa dinlemeğe vaktim yok. Çünkü arkadaşlar da konyak bekliyorlar. Haydi istersen sen de beraber gel! Bize gidelim. Hikâyeni orada naklet.

⁵³³ refik: arkadaş

⁵³⁴ binaenaleyh: bundan dolayı

⁵³⁵ hasıl olmak: ortaya çıkmak

Şöhret Bey bu tekliften fevkalhad⁵³⁶ memnun oldu. Ve bu fart-ı memnuniyyetinden kendine bir şaşkınlık gelerek güya Maşuk Bey'in bu teklifini iyice anlayamamış gibi bir hâl ile dedi ki:

— Size mi gidelim diyorsun?

— Evet öyle diyorum. Lakin bir mânin varsa o başka.

— Hiçbir mânim yok. Teklifinizi kemal-i memnuniyyetle kabul ederim.

— Öyleyse haydi, arkadaşları bekletmeyelim.

Şöhret Bey bu cevap üzerine hemen kalkıp Maşuk Bey'le beraber yürümeye başladı. Şık bu tesadüf-i mesudaneden⁵³⁷ son derecede memnun olmuşsa da Madam Potiş'in bu geceki gaybubeti⁵³⁸ kendinde pek büyük bir tesir hasıl eylemiş olduğundan yolda dalgın bulunup arkadaşı Maşuk'un her sözüne doğru doğru cevap bulup veremiyordu.

Bir çaryek kadar yol gittiler. Nihayet büyücek bir hanenin kapısı önünde durdular, Maşuk Bey çingırağı çekti, hemen o anda kapı açıldı. Bunlar haneden içeri girdiler.

⁵³⁶ fevkalhad: pek çok, haddinden fazla

⁵³⁷ tesadüf-i mesudane: mutlu rastlantı

⁵³⁸ gaybubet: yokluk

8

BİR ŞİK DAHA

Hane sahibi ile misafirin yukarı çıktıklarını haber vermezden evvel Maşuk Bey’le arkadaşlarının kimler olduklarını tanımaklığımız lazım gelir.

Maşuk Bey, sinnen Şöhret akran, esmer levnli⁵³⁹, orta boylu, iri kemikli, ağzı burnu ufak, kaşı gözü kara, nazar-ı dikkati⁵⁴⁰ celbedecek kadar güzel değilse de sevimli bir delikanlıdır.

Aralarında sinnen olan yakınlıktan başka Maşuk’un gerek ahlak ve gerek dirayet⁵⁴¹ cihetiyle Şöhret’e benzer hiçbir tarafı yoktur. Birbirlerini tanımaları ise Maşuk Bey’in Şöhret’in mahallesinde bir halası bulunup çocukluktan beri oraya sıkça sıkça gitmesinden ileri gelmiştir. Maşuk Bey, Şöhret’te görmekte olduğu insanlığa yakışmayacak birçok nabeca⁵⁴² hâllerden dolayı kendine uzun uzadı nasihatler vermişse de arkadaşının lakırdı dinler kafada bir adam olmadığını anlamıştır.

Maşuk Bey bin beş yüz kuruş maaşla ... Dairesine devam eder. Fakat olanca geliri bundan ibaret değildir. Dirayeti, malumatı sayesinde birkaç taraftan aylığının bir mislini daha kazanmaktadır.

⁵³⁹ levn: renk

⁵⁴⁰ nazar-ı dikkat: dikkatle bakış

⁵⁴¹ dirayet: zekâ

⁵⁴² nabeca: yersiz, uygunsuz

Budirayet ve malumatsözlerinden, edebiyat-ı Osmaniyye'den⁵⁴³ birkaç parlak parçayı hafızaya geçirip bunları sarf için münasebet gözleyen aceze-i küttabın⁵⁴⁴ hâl ü şanları⁵⁴⁵ anlaşılmasın!

Maşuk, dahiliyeden adliyyeye yazılacak tezkerenin başlangıcıyla nihayetini kaide-i aklam⁵⁴⁶ iktizasınca⁵⁴⁷ ezber edip vasatını⁵⁴⁸ dahi o müsveddenin ait olduğu battallar⁵⁴⁹ revişince⁵⁵⁰ tesvit etmek⁵⁵¹ yolunu öğrenmekten ibaret, mahdud bir vazife ile iş gören kâtiplerden değildir.

Zamanımızda sahib-i dirayet⁵⁵² ve malumatın bir ikinci türlü-sü daha var ki onlar da Arapça bazı kavait⁵⁵³ belleyip Farisi eskisi birkaç asar-ı edebiyye⁵⁵⁴ ezber ederek edebiyat-ı hazıraca⁵⁵⁵ alim-i küll⁵⁵⁶ suretinde arz-ı kemal⁵⁵⁷ etmek isteyen tafra-furuşandır⁵⁵⁸.

Bunlar tabiat-ı şairane⁵⁵⁹ ve zevk-i selimleri⁵⁶⁰ haricinde vasıta-i terakki⁵⁶¹ kabul etmezler.

⁵⁴³ edebiyat-ı Osmaniyye: Osmanlı edebiyatı

⁵⁴⁴ aceze-i küttap: kâtiplerin beceriksizleri

⁵⁴⁵ hâl ü şan: durum

⁵⁴⁶ kaide-i aklam: memurların çalıştıkları dairelerdeki usuller

⁵⁴⁷ iktiza: gereklik

⁵⁴⁸ vasat: orta

⁵⁴⁹ battal: pek büyük

⁵⁵⁰ reviş: tarz, yol

⁵⁵¹ tesvit etmek: karalama yapma

⁵⁵² sahib-i dirayet: zekâ sahibi

⁵⁵³ kavait: kurallar

⁵⁵⁴ asar-ı edebiyye: edebî eserler

⁵⁵⁵ edebiyat-ı hazırca: günün edebiyatı

⁵⁵⁶ alim-i küll: her şeyi bilen

⁵⁵⁷ arz-ı kemal: yetkinlik sunma

⁵⁵⁸ tafra-furuşan: yukarıdan atıp tutanlar

⁵⁵⁹ tabiat-ı şairane: şairane yaradılış

⁵⁶⁰ zevk-i selim: ince zevk

⁵⁶¹ vasıta-i terakki: ilerleme yolu

Heyhat! Zaman teceddüt ediyor⁵⁶². Bugün şöhreti memalik-i Osmaniyye'yi⁵⁶³ tutmuş bulunan bir büyük edibin bundan yirmi, yirmi beş sene evvel karalamış olduğu:

Âşıkım niran⁵⁶⁴ esir-i suz-i tabimdir⁵⁶⁵ benim

Sahn-ı mahşer⁵⁶⁶ lerzenak-i ıstırabımdır⁵⁶⁷ benim

yolundaki eşarını⁵⁶⁸ bu zamanın on sekiz yaşındaki bir nevresidesi⁵⁶⁹ beğenmiyor. Çünkü niranı suz-ı tabına esir eden zatın gece etrafını görebilmek için otuz paralık bir Arap mumuna muhtaç olduğunu biliyor.

İşte bu bilişi gösteriyor ki bu çocuk o edibin sinnine gelirse fikren⁵⁷⁰ olacak terakkisi⁵⁷¹ büsbütün başka bir hâlde bulunacaktır.

Ukala-yı zamanın⁵⁷² bir başka nevi daha var. Bunlar da alfa-beden başlayıp Fransızcası bu gece Konkordiya sahnesi üzerinde Matmazel Albert'in söyleyeceği şarkıyı Far dö Bosfor gazetesinde okuyup anlayacak bir raddeyi⁵⁷³ buldu mu? Derhâl ceketinin yan cebine, serlevhası⁵⁷⁴ dışarıda bir ecnebi gazetesi koyup “dostum” sözünü “mon ami”, “Vakitler hayır olsun.” cümlesini “Bonjur.” suretinde ifadeye koyulanlardır.

Bizim Maşuk şu sayıp döktüğümüz ashab-ı dirayet⁵⁷⁵ envain-den⁵⁷⁶ değildir.

⁵⁶² teceddüt etmek: yenileşmek

⁵⁶³ memalik-i Osmaniyye: Osmanlı memleketleri

⁵⁶⁴ niran: aydınlıklar, nurlar

⁵⁶⁵ esir-i suz-i tab: yaradılışının ateşinin esiri

⁵⁶⁶ sahn-ı mahşer: mahşerin ortası

⁵⁶⁷ lerzenak-i ıstırap: titreyen elem, üzüntü

⁵⁶⁸ eşar: şiirler

⁵⁶⁹ nevreside: yeni yetişen genç

⁵⁷⁰ fikren: zihnen

⁵⁷¹ terakki: ilerleme

⁵⁷² ukala-yı zaman: zamanın akıllıları

⁵⁷³ radde: derece

⁵⁷⁴ serlevha: başlık

⁵⁷⁵ ashab-ı dirayet: akıl sahipleri

⁵⁷⁶ enva: türler

Maşuk, aşk ve alakanın dahi Şatırzade gibi şıklara mahsus olan suretini takdir edenlerden değildir. Vaslına⁵⁷⁷ kaç erkek ragıp⁵⁷⁸ olursa cümlesiyle dad ü sitattan⁵⁷⁹ çekinmeyen, her üftadesine⁵⁸⁰ parası nispetinde muamele gösteren esafil-i nisvanı sevmeyi nefsince bir büyük zul⁵⁸¹ addeder.

Hatta böyle rezil karılara meftuniyet yüzünden türlü felaket çekenlere ziyadesiyle acır.

Ama zannetmeyiniz ki size Maşuk'un hâlini beğendirmek istiyoruz. Hayır. Maksat yalnız Maşuk'u tanıtmaktır.

Maşuk'un da bir sevdiği vardır. Fakat bu sevdiği kadın ne tiyatro artisti ve ne de eğlencehaneler yosması değildir. Bir modestreci⁵⁸² dükkânında haftalıkla işler bir işçi kızdır.

Maşuk gömlek falan ısmarlamak üzere bu kızın bulunduğu dükkâna gidip gelmekteyken birbirlerini sevmişlerdir.

Maşuk, sevilme için bir kadında her ne meziyet lazımsa cümlesini bu kızda mevcut bulmuş ve binaenaleyh sevmiştir. Kız ise Maşuk'un hâl ve hareketinde gördüğü ciddiyet ve mertliğe meftun olmuştur.

Mahaza bu iki gencin sevişmelerinden Maşuk'u bir adi muğfil⁵⁸³, kızı dahi ayartılmaya müsait bir aşüfte olmak üzere hükmeylememelidir.

Kızın ismi Matmazel Adel'dir. Validesi Fransız, pederi bir İtalyan olup ikisi de genç kızlarını terk ederek âlem-i ahirete⁵⁸⁴ gitmişlerdir.

⁵⁷⁷ vasl: birleşme, kavuşma

⁵⁷⁸ ragıp: istekli

⁵⁷⁹ dad ü sitat: alışveriş

⁵⁸⁰ üftade: âşık

⁵⁸¹ zul: alçaklık

⁵⁸² modestre: terzi

⁵⁸³ muğfil: iğfal eden, aldatan

⁵⁸⁴ âlem-i ahirete: ahiret alemleri

Biçare Adel, ebeveyninden böyle ayrıldıktan sonra yiyeceği ekmeğini gençliği, güzelliği pahasına kazanmak yolunda aramamıştır. Elinin emeği ile karnını doyurmak yolunu ihtiyar etmiştir⁵⁸⁵.

Maşuk'u sevmesi icbar-ı tabiatledir⁵⁸⁶ ki bununla aşüftelik arasında azim bir bud⁵⁸⁷ vardır. Çünkü ömründe ilk sevdiği delikanlı Maşuk olmuştur.

Bu iki genç seviştikten bir uzun müddet sonraya kadar birbirlerine ilan-ı muhabbet edememişlerdir. “Birbirlerine ilan-ı aşk etmek-sizin nasıl sevişmek olabiliyor?” dersiniz ben de derim ki muhabbet-i cedideyi⁵⁸⁸ lisan itiraf etmezden pek çok evvel, insanın gözleri, çehresi, hâl ve etvarı onu meydana koyar. Hatta belli etmemek için iltizam olunan⁵⁸⁹ ihtiyatlar⁵⁹⁰ asıl büsbütün işin zahire⁵⁹¹ çıkmasına sebep olur.

Bunların böyle yalnız hâlen⁵⁹², nazaran⁵⁹³ olan aşk ve muhabbetleri zaman geçtikçe her iki taraftan dahi teşeddüt etmeğe⁵⁹⁴ başlamıştır.

Nihayet bir yılbaşında Maşuk, Adel'e bir hediye olmak üzere güzel bir dikiş çekmecesini takdim etmiş ve bunun köşesine dahi “yadigâr-ı muhabbet”⁵⁹⁵ kelimelerini havi⁵⁹⁶ bir kâğıt yazıp koymuştur.

Adel çekmeceyi açınca bu kâğıdı bütün vücudunda tatlı bir lereze hissederek okumuş ve bu kısa cümlelerin kendine ifham eylediği manaya bir türlü doyamayarak “yadigâr-ı muhabbet” sözünü yüz kereler tekrar eylemiş fakat yine kani olamamıştır⁵⁹⁷.

⁵⁸⁵ ihtiyar etmek: seçmek

⁵⁸⁶ icbar-ı tabiat: tabiatın zorlaması

⁵⁸⁷ bud: uzaklık

⁵⁸⁸ muhabbet-i cedide: yeni sevgi

⁵⁸⁹ iltizam olunmak: gerekmek

⁵⁹⁰ ihtiyat: sakınma

⁵⁹¹ zahire çıkmak: belirmek, ortaya çıkmak

⁵⁹² hâlen: durumuyla, hâliyle

⁵⁹³ nazaran: bakışla

⁵⁹⁴ teşeddüt etmek: şiddetlenmek

⁵⁹⁵ yadigâr-ı muhabbet: sevgi anısı

⁵⁹⁶ havi: içinde bulunduran

⁵⁹⁷ kani olmak: inanmak

İş böyle şiddet peyda edince âşık ve âşıkânın her gün birbirlerini görmeleri mukavemeti⁵⁹⁸ gayr-i kabil⁵⁹⁹ bir ihtiyaç suretini almaya başlamıştır. Maşuk'un bilasebep⁶⁰⁰ her gün modestreci dükkânına devamı, Adel hakkında dükkân sahibesi bulunan kadının ve diğer işçi kızların şüphelerini davet edeceğinden âşıkı Adel'i akşam sabah geçeceği yolu üzerinde bekleyip görmeyi münasip addeylemiş ise de iş bir kere bu dereceyi bulunca biraz daha ilerisinden şu iki genci kim menedebilir?

Adel'in Ağahamamı tarafında büyücek bir hanede isticar etmiş⁶⁰¹ olduğu bir odacığı var ise de âşıkını alenen oraya davet edemezdi. Zira bu hane öyle her arzu-yı serbazaneyeye⁶⁰² müsaade verilebilecek hanelerden değildir. Âşıkı kendisini başka bir beytülvisale⁶⁰³ davet eyleyemezdi. Zira Adel bu yolda davetlere icabet gösteriverecek cüretlilerden de değildir. Nihayet Adel'in sakın olduğu hanede bir oda dahi Maşuk Bey isticar ederek bir kere biri diğerinin oda komşusu olduktan sonra hane halkına hiç sezdirmeksizin odadaş ve yatakaş dahi olabilmişlerdir.

Bu iki genç üzerinde ıyalce⁶⁰⁴ hiçbir hak, hiçbir vazife bulunmadığından birbirini serbest serbest sevmelerine hiçbir taraftan zerre kadar mümanaat⁶⁰⁵ mutasavver⁶⁰⁶ bile değilse de sevdalarını kendilerine medar-ı iftihar⁶⁰⁷ addetmek cüreti ikisinde dahi bulunmadığından öyle çalgılı kahve, tiyatro ve balo gibi mecami-i nasa⁶⁰⁸ alenen birlikte devamdan ihtiraz ederlerdi⁶⁰⁹. Zaten bu meselli eğlence mahallerine ihtiyaçları da var mıdır? Biri diğerine eğlence

⁵⁹⁸ mukavemet: dayanma, karşı koyma

⁵⁹⁹ gayr-i kabil: imkânsız

⁶⁰⁰ bilasebep: sebepsiz

⁶⁰¹ isticar etmek: kiralamak

⁶⁰² arzu-yı serbazaneyeye: korkusuzca istek

⁶⁰³ beytülvisal: kavuşma odası

⁶⁰⁴ ıyal: eş

⁶⁰⁵ mümanaat: engel olma

⁶⁰⁶ mutasavver: düşünülmüş

⁶⁰⁷ medar-ı iftihar: övünme sebebi

⁶⁰⁸ mecami-i nas: herkesin bir araya geldiği yerler

⁶⁰⁹ ihtiraz etmek: sakınmak

olmaya kâfi olan ve günleri, haftaları değil, yılları bile beraber geçirirler birbirinden bıkmayacakları derkâr⁶¹⁰ bulunan bu iki canın umumi eğlencelere hiç ihtiyaçları olmayıp biraz hava almaya muhtaç oldukları vakitlerde dahi bu ihtiyaçlarını en akilane suretlerde tesviye ederlerdi.

Mesela bir kapalı arabaya binip ya Şişli'ye ya Zincirlikuyu'ya veyahut Kâğıthane'ye giderek âlem-i tabiatın en gizli bir köşesine çekilirler, kırlarda kol kola gezerler, manzarasını beğendikleri yerlerde oturup dinlenirlerdi. Hele bu eğlenceleri bazı kere akşamdan sonraya tesadüf ederdi ki Adel'in sırma saçları üzerine aks-i mehtabın⁶¹¹ verdiği letafeti temaşaya Maşuk bir türlü doyamazdı.

Bu iki gencin muhabbeti dünyada kendileri için en kara gün birbirlerinden ayrıldıkları gün olacağı derecesine kadar ilerleyince işte o zaman Maşuk kendilerine göre bir daire isticar ederek maşukasıyla beraber daha serbestçe yaşamaya başlamışlardır.

Bu daire yine Ağahamamı tarafındaki eski haneleri sokağında, daha mamur⁶¹² bir hanenin iki güzelce odasından ibarettir. İkisinin de hüsn-i hâlleri⁶¹³ mahallece görülmüş olduğundan diğer mahallelerde kendi hüsn-i hâllerini halka tanıtıncaya kadar hedef-i enzar-ı iştibah⁶¹⁴ olmamaları için mahalleyi değiştirmek istememişlerdir.

İsticar edilen daire hanenin üçüncü katında, birisi nerdbanın bir tarafında, diğeri öte canibinde iki odadır ki tamam nerdban üzerini aykırılayan incecik bir koridor bu iki odayı yekdiğerine rabteyleyler. Koridora diğerk bir küçük kapı daha açılır ki o da ufacık helâ kapısıdır.

Maşuk Bey “ahbap” denilen adamların yemek, içmek, gülmek, oynamak cihetiyle insanı beyhude masarife⁶¹⁵, külfetlere soktuktan sonra rekabet ve müahezeleriyle⁶¹⁶ tacizden başka bir şeye yarama-

⁶¹⁰ derkâr: bilinen

⁶¹¹ aks-i mehtap: ay ışığı

⁶¹² mamur: bayındır, bakımlı

⁶¹³ hüsn-i hâl: iyi hâl

⁶¹⁴ hedef-i enzar-ı iştibah: kuşku bakışların hedefi

⁶¹⁵ masarif: masraflar

⁶¹⁶ müaheze: tenkit

yan gürühtan ibaret olduklarını bildiği cihetle pek çok zamanlara kadar sevgili Adel'i ile geçirdiği bahtiyarane ömürden kimseyi haberdar etmemiş ise de nihayet ahababının enzar-ı tecessüsü biçarenin bu mesturiyetine⁶¹⁷ hâlel getirmiştir⁶¹⁸. Bu gece kendilerini izaz⁶¹⁹ için suret-i mahsusada⁶²⁰ konyak almağa çıkmış olduğu ahababı o daire-i bahtiyarane⁶²¹ ilk gelmiş olan zevattır ki Maşuk'un korktuğu nasıl başına gelmiş olduğunu kariben⁶²² göreceğiz. Hele bir kere kendileriyle bir muarefe⁶²³ peyda edelim:

Bu misafirler üç kişiden ibaret olup içlerinden en yaşlısı otuz sekiz, kırk sularında Razi Efendi isminde kumral sakallı, zayıf ve soluk yüzlü bir zattır. Bir müddet-i ömür devam eylediği kaleminden sekiz yüz kuruş kadar maaşı varsa da asıl geçinmesi bu maaştan olmayıp pederden kalan bir iki iradıyla orta hâlde yaşamaktadır.

Kendisi vaktiyle eski usulde terbiye görmüşse de fikren kendi akranlarının hiçbirisiyle nispet kabul eder bir hâlde değildir. Bilmediği bir şeyin aleyhinde bulunmaz. Nefi⁶²⁴ zahir olan bir hususa karşı mücerret⁶²⁵ yabancılığı için lisan-ı taarruzu⁶²⁶ uzatmazdı. Türkçeden başka lisan bilmediği cihetle lisanımıza her ne tercüme edilmiş olsa onun en birinci müşterisi Razi Efendi olur. Okuduğu kitapları bir dikkat-i mahsus⁶²⁷ ile okur ve binaenaleyh o lisana mensup olan millet hakkında birçok muhakeme ve fikirler peyda eder.

İkinci misafir sarışın, orta boylu, otuz yaşlarında kadar Selâmi Efendi isminde bir adamdır.

⁶¹⁷ mesturiyet: gizlilik

⁶¹⁸ hâlel getirmek: zarar vermek

⁶¹⁹ izaz: ağırlama

⁶²⁰ suret-i mahsus: özel olarak

⁶²¹ daire-i bahtiyarane: mutlu yuva

⁶²² kariben: yakında

⁶²³ muarefe: tanışma

⁶²⁴ nef: fayda

⁶²⁵ mücerret: yalın, çıplak

⁶²⁶ lisan-ı taarruz: eleştiri

⁶²⁷ dikkat-i mahsus: özel bir dikkat

Selâmi, hilkaten⁶²⁸ şiddet-i zekâya⁶²⁹ malikse de bu zekâsını hüsn-i istimal⁶³⁰ edebilmekten âcizdir. Çünkü dünyada fenne, sanayiye dair her ne varsa bunların cümlesine birer kere heves etmiş, hepsinden de ikişer günde usanmıştır. Bu nev zekâdan ne sahibi ve ne de insaniyet istifade edemez. Kadınlar bile bunları “şıpsevdi, şıpusandı” diye itibar nazarında şayan görmezler. Buffon’un “Le génie n’est qu’une longue patience.” (Deha denilen şey tükenmez bir sabırdan ibarettir.) sözü, en ziyade hükmüne tatbik-i hareket⁶³¹ edilmeye şayan doğru sözlerdendir. Bu sözün hükmüne bakılırsa her şeyin muvaffakiyetini temin eden sabırdır. Usanç olanlar ne kadar cin fikirli olsalar yine semere-i ikdam ve tettebbuları⁶³² olarak ortaya tamam bir şey koyamazlar.

Üçüncü misafirin ismi Raik Bey’dir. Raik’in ismi müsemması-na⁶³³ pek uygundur. Çünkü fikren pek sade ve bayağı adamdır.

Malumat ve şıklık cihetiyle ise Şöhret’le hemayar⁶³⁴ gibidir. Vechen o kadar güzel olmadığı hâlde kendini ahsenü’l-insan⁶³⁵ zanneder. Kendi cemalinin meftunu, hayranı yine kendisidir. Çünkü hâlî⁶³⁶ zamanlarını ayna karşısında geçirir. Hatta sokaktaki parlak dükkân camlarının cümlesi Raik Beyefendi’nin aynalarıdır. Çünkü her tesadüf eylediği camda endamını, nizamını muayene etmeden geçmez. Evde ayna karşısından ayrılmadığı hâlde sokakta dahi herkesten ziyade kendine bakan yine kendidir.

⁶²⁸ hilkaten: yaradılıştan

⁶²⁹ şiddet-i zekâ: büyük bir zekâ

⁶³⁰ hüsn-i istimal: iyi kullanma

⁶³¹ tatbik-i hareket: hareket etmek

⁶³² semere-i ikdam ve tettebbu: araştırma ve çalışmanın neticesi

⁶³³ müsemma: adlanmış, ismi olan

⁶³⁴ hemayar: denk

⁶³⁵ ahsenü’l-insan: en güzel insan

⁶³⁶ hâlî: boş

Maşuk ile Şöhret bu üç misafirin bulunduğu salondan içeri girdiklerini müteakiben⁶³⁷ hane sahibi sokaktan alıp getirmiş olduğu yeni misafirini eski misafirlerine takdim için dedi ki:

— Beyefendiler! Size bir arkadaş daha bulup getirdim. Şatırzade Şöhret Beyefendi’yi takdim ederim.

Maşuk bu “Şatırzade Şöhret Beyefendi” sözünü manalı bir surette ifade eylemiş olduğundan misafirler nazar-ı dikkatlerini Şöhret’e diktiler. Şöhret ise bunların böyle kendine dikkatle bakışlarını kendi unvan asaletinin tesirine hamledip üç misafire de ayrı ayrı eğilerek asaletiyle mütenasip bir nezaketle birer “reverans”⁶³⁸ yaptı.

Şöhret, yüzünü çeşmede yıkamıştı. Fakat kömür tozu iyice çıkmamış olduğundan kaşları hâl-i tabilerinden⁶³⁹ ziyade kalınlaşmış, hele gözleri ise koyu koyu kuyruklu sürmeler çekilmiş gibi birer tahvil⁶⁴⁰ peyda etmişlerdi.

Arkasındaki açık renk kostüm kurşuni bir renk kesbetmişti.

Misafirler Maşuk’un suret-i takdimiyle⁶⁴¹ takdim olunan zatın kılık ve etvarından bunun bir ciddi misafir olmaktan ziyade bu geceyi geçirmek için kendilerine âlâ bir eğlence olduğunu anlamışlardı.

⁶³⁷ müteakiben: ardından

⁶³⁸ reverans: selam ve teşekkür için eğilip dizleri kırarak yapılan hareket

⁶³⁹ hâl-i tabi: doğal hâl

⁶⁴⁰ tahvil: değiştirme

⁶⁴¹ suret-i takdim: takdim biçimi

Şöhret Drol'ün kordonunu elinden bırakmadığı hâlde salonun ortasında herkesin oturmakta olduğu masanın bir tarafına oturdu.

Misafirler miyanında Şöhret'i ciddiyetle telakki eden⁶⁴² yalnız Raik bulunmuştur. Şatırzade bu gece uğradığı felaketlerin asar-ı tahribiyyesi⁶⁴³ olarak garip bir hâle gelmişse de yakalık ve boyun bağının son modaya muvafık bir biçimde bulunması bu garabet içinde bile erbabı için mektum⁶⁴⁴ kalmamaktaydı. İşte bu dikkati en evvel Raik eylemiş olduğundan Şöhret'i öyle pek de istihzaya şayan kimselerden bulmuyor ve diğer arkadaşlarının tavr-ı müstehziyelerini⁶⁴⁵ kabalıklarına, bayağılıklarına hamleyliyordu.

Misafirler beyninde söze başlandı. Şöhret bu gece uğradığı felaketleri yani Pangaltı Caddesi'nden gelmekteyken köpekler etraflarını nasıl sarmış olduklarından ta kömür tozu keyfiyetine kadar sergüzeştlerini⁶⁴⁶ anlattı.

Bu hikâyesiyle misafirler nazarında Şöhret'in mahiyeti⁶⁴⁷ bütünü tain etti. Razi Efendi Şık'ın bu hâllerine hem gülüp hem de acıyarak bazı nasayih⁶⁴⁸ kalkışıp dedi ki:

Hikâyetinizden anlaşılıyor ki siz eğlenmenin yolunu bilmiyorsunuz. Kendim eğleneyim derken âlemi kendinizle eğlendiriyorsunuz. Kolunuza takıp da metresimdir diye gezmeye çıkardığınız karı ne kadar adi bir karıymış ki sizi türlü akabeye⁶⁴⁹ uğratmaya sebep olduktan sonra en felaketli bir zamanınızda bırakıp da savuşuvermiş.

Şöhret bu nakliyatıyla kendi kahramanlığını anlatıyorum zannında bulunarak müftehirane⁶⁵⁰ ifade-i hâl⁶⁵¹ eylemiş olduğundan

⁶⁴² telakki etmek: kabul etmek

⁶⁴³ asar-ı tahribiyyesi: tahrip eden etki

⁶⁴⁴ mektum: gizli

⁶⁴⁵ tavr-ı müstehziyane: alaycı davranış

⁶⁴⁶ sergüzeşt: macera

⁶⁴⁷ mahiyet: vasıf, nitelik

⁶⁴⁸ nasayih: nasihatler

⁶⁴⁹ akabe: zorluk

⁶⁵⁰ müftehirane: övünerek, iftiharla

⁶⁵¹ ifade-i hâl: hâlini ifade etme

müstemiin tarafından alkışlanmak gibi bir şerefe nailiyet beklerken bu yolda bir muahezeye uğramış bulunması pek ziyade canını sıktı. Derhâl çehresi münfailane⁶⁵² bir suret alarak dedi ki:

— Siz yaşamayı ne zannediyorsunuz? İstanbul’un bir köşesi-ne tıklı. Memuriyete mi? Sanata mı? Her nereye devam ediyorsan sabah git, akşam gel. Kazandığın akçeyi hanende her kimin varsa onlarla ye! Her günün, her saatin birbirinin aynı olsun. Sonra da şu hâle yaşamak namını ver. Fransızların bir sözü vardır: “Eğer teferrüt⁶⁵³ isterseniz umumdan başka türlü yaşa.” derler.

Şöhret’in sözü buradan tutturmuş olması diğer zatların dikkatlerini celbetti. Bahusus⁶⁵⁴ Raik Bey şık arkadaşının böyle mübahe-senin iptidasında galebeye başlamış olmasından memnun oldu.

Maşuk Bey’in sokaktan getirmiş olduğu konyak şişeleri ortaya konmuş bulunduğundan misafirler birer kadeh attılar.

Şık Şöhret, konyağın kızgınlığı ile kimseye lakırdı söylemeye meydan bırakmadan dedi ki:

— Efendi hazretleri! Bana hikmet dersi vermeye kalkışmışlar-sa da herkesin hikmeti kendi zatıyla, ahlakiyle mütenasip olacağını nazar-ı dikkate almamışlardır. Belki ben öyle miskinane yaşamak-tan hoşlanmıyorum da “avantürye”⁶⁵⁵ bir surette vakit geçirmek is-tiyorum!

— Eğer yaşamak hususunda teferrüdün bu türlüünü beğeni-yorsanız emin olunuz ki bu hikmetin amili olarak dünyada “Don Kişot”tan başka kendinize bir eş daha bulamazsınız. Eğer bu suretle teferrüt merakı sizde ciddi ise sizi tebrik ederim Şöhret Beyefendi! Çünkü kısmen buna muvaffak olmuşsunuz. Kıyafetiniz kimsenin kıyafetine benzemiyor. Harekâtınız hususunda dahi size bir uyar daha bulunabileceğinden şüpheliyim. Eğer bu gece Beyoğlu sokak-larındaki vukuatınız birkaç kere daha tekrar ederse bu cihetlerde sizi herkes birbirine parmakla göstereceğinden şüpheniz olmasın.

⁶⁵² münfailane: gücenmiş

⁶⁵³ teferrüt: benzersiz

⁶⁵⁴ bahusus: özellikle

⁶⁵⁵ avantürye: maceracı

Kıyafet hususuna edilen itiraza Raik’in dahi canı sıkılarak Şöhret’e bir muavenette bulunmak üzere dedi ki:

— Efendim, herkeste bir “Gu”⁶⁵⁶ vardır ki diğerininkine benzemez. Herkes kılığını kıyafetini kendi arzusuna tevfikeyen⁶⁵⁷ tanzim etmek hususunda hür değil midir? Görmüyor musunuz ki Frenkler bu bapta ne kadar serbesttirler? Bugün bir Frenk görürsünüz ki yüzü sakaldan, bıyıktan görünmez, yarın yine o adama tesadüf edip bakarsınız ki vechi avuç içi gibi tertemiz olmuş. Ben biraz tırnaklarımı uzatacak oldum, milletimiz içinde nazar-ı tayibeye uğramadığım kimse kalmadı.

Şu edepsiz Şık’ın milletini tahkir⁶⁵⁸ hususunda göstermiş olduğu bu cüret-i küstahane⁶⁵⁹ Razi’nin fevkalhad canını sıktı. Hiddetinden birdenbire çehresi kızardı. “Bak ne söylüyor, işitiyor musun?” manasını işrap eder⁶⁶⁰ bir surette Maşuk’un yüzüne baktıktan sonra dedi ki:

— Garp’ı tanımayanların nazarında Frenkleri berbat eden işte bu yargârlar⁶⁶¹ değil midir? Türkçe ifadeleri arasına birkaç ecnebi lügati katmaktan maada⁶⁶² bunların Garp’tan, Şark’tan ne haberleri vardır?

Razi’ye cevabı yine Raik vererek dedi ki:

— Ne yapalım efendim? Söze bir iki ecnebi kelimesi katmak da mı suç oldu? Türkçemizin birçok şeyleri ifade hususunda ne kadar mahdut⁶⁶³ bir lisan olduğunu bilmezsiniz ki bu bahiste sizi “konpetan”⁶⁶⁴ tanıyayım da söz söyleyeyim.

Söz buraya kadar uzanınca Selâmi Bey’in de gayreti galeyana gelmeye başladı. Bu defa cevaba o atılarak dedi ki:

⁶⁵⁶ gu: zevk

⁶⁵⁷ tevfikeyen: uygun olarak

⁶⁵⁸ tahkir: hakaret etme

⁶⁵⁹ cüret-i küstahane: küstahlık cesareti

⁶⁶⁰ işrap etmek: kapalı olarak anlatmak

⁶⁶¹ yargâr: çok vefalı kimse

⁶⁶² maada: başka

⁶⁶³ mahdut: sınırlı

⁶⁶⁴ konpetan: uzman

— İfadenize o ecnebi lakırdılarını mücerret arz-ı dirayet maksadıyla katıyorsanız şurasını iyi biliniz ki bu nev arz-ı malumat⁶⁶⁵ eylemenin çoktan ipliği pazara çıktı. Ben öyle kimseler tanırım ki Türkçe arz-ı meramda yarı ifadeleri Fransızca olduğu hâlde iki satırı Fransızcadan Türkçeye tercüme etmekten âcizdirler. Ben Avrupa lisanlarına karşı Türkçenin mükemmeliyetini iddia etmiyorum. Fakat siz hangi şeyi kaleme almaya kalktınız da Türkçenin adem-i kifayeti⁶⁶⁶ yüzünden sarf-ı nazar etmeye⁶⁶⁷ mecbur oldunuz?

Avrupa etvarına yeltenmek yalnız öyle tırnak uzatmak, Türkçeyi beğenmemekle olmaz. Görmüyor musunuz ki erbab-ı gayret⁶⁶⁸ bir taraftan tıbbi, fennî kitaplar tercüme ederek ve birçok tabirat-ı fenniyyeyi⁶⁶⁹ ifade için Türkçede hakikaten mefkut⁶⁷⁰ olan pek çok lügatleri icat edercesine bulup çıkararak veyahut aynen istimal etmek⁶⁷¹ suretiyle lisan-ı millîlerinin itmamına⁶⁷² uğraşıyorlar. Alaf-rangadır diye Avrupa’da ne kadar kabayih⁶⁷³ var ise onları taklit edeceğinize biraz da muhassehat⁶⁷⁴ cihetini icraya gayret etseniz a! Tırnağını kunduracı Andonaki de uzatıyor. Eğer bu da bir meziyet⁶⁷⁵ ise o meziyetten teşerrüfe⁶⁷⁶ tefahhura⁶⁷⁷ o herif de sizin kadar hak kazanıyor demektir. Siz alafranganın öyle cihetlerine özeniniz ki ondan husule gelecek şerefte böyle Andonakiler müşterek⁶⁷⁸ bulunmasın. Zemaimin⁶⁷⁹ taklidi de icrası da kolaydır. Asıl güçlük muhassehatı taklit edebilmektedir.

⁶⁶⁵ arz-ı malumat: bilgi gösterme

⁶⁶⁶ adem-i kifayet: yetersizlik

⁶⁶⁷ sarf-ı nazar etmek: vazgeçmek

⁶⁶⁸ erbab-ı gayret: gayretli kimseler

⁶⁶⁹ tabirat-ı fenniyyeyi: fennî tabirler

⁶⁷⁰ mefkut: bilinmeyen

⁶⁷¹ istimal etmek: kullanmak

⁶⁷² itmam: tamamlamak

⁶⁷³ kabayih: yakışsız, çirkin şeyler

⁶⁷⁴ muhassehat: güzel, faydalı işler

⁶⁷⁵ meziyet: üstün nitelik

⁶⁷⁶ teşerrüf: şeref duyma

⁶⁷⁷ tefahhur: övünme

⁶⁷⁸ müşterek: ortak

⁶⁷⁹ zemaim: kötülükler

Selâmi Bey sözünü buraya getirmiş olduğu bir zamanda Razi Efendi telaşla Drol'ü göstererek dedi ki:

— Ay! Ay! Ay! Hayvan kapının yanına beceriyor.

Filhakika hepsi Razi'nin bu ihbarı üzerine başlarını çevirip baktılar ki hayvan beceriyor değil ...miş bile!

Şöhret köpeğin şu terbiyesizliğinden biraz olsun sıkılarak hane sahibinden özür dilemek lazım gelirken arsızca bir gülerek dedi ki:

— Külhani! Kendinin elli liralık bir hayvan olduğunu bilir de bakınız işte öyle baş salonlara işer! Hiç öyle bahçe, ev altı gibi mahallere iltifat bile etmez.

Razi Efendi müstehziyane bir dıhk⁶⁸⁰ salıverdikten sonra dedi ki:

— Hayvan şu hareketiyle alafrangalığa onun da derece-i vukufu⁶⁸¹ sizden ziyade olmadığını gösterdi!

Maşuk derhâl o gece için hizmete çağırmış olduğu bir komşu fakir kadını çağırıp kirlenen mahalli temizletti.

Bu aralık salon kapısı açılarak Adel'in misafirlerin yanına gelmekte olduğu görüldü.

Adel bu akşam açık samani renginde elbise giymiş. Sanatı hasebiyle⁶⁸² vücuduna, endamına o kadar yaraştırmış ki hakikaten görüp de hayran olmamak mümkün değildir. Modestre sanatındaki maharetine işte şu giydiği elbise büyük bir delil addolunabilir.

Adel'in reng-i ruyı biraz solgun fakat bu solgunlukta o kadar büyük bir letafet vardı ki insan o sevimli çehreyi kaplayan cildi, nim şeffaf bir maddeden halk olunmuş zanneder. Kaşlar sarı ve gayet ince! Gözler sarı ela! Ağız, burun, çene ufacak! Lüle lüle sarı saçlar ise bu çehre-i latifi, altından bir çarçübe dâhiline almış kadar bir letafetle vechin etrafına dağılmışlar.

Adel misafirlerin cümlesini gayet nazikâne bir suretle selamladıktan sonra kendine münasip bir mahal bularak oturdu.

⁶⁸⁰ dıhk: gülme

⁶⁸¹ derece-i vukuf: anlama derecesi

⁶⁸² hasebiyle: dolayısıyla

Şöhret, bunu görünce kendini büsbütün şaşırmıştı. Zihninden kendi metresi Madam Potiş’le Adel beyninde bir nispet yapmaya uğraşıyorsa da bu iki kadın beyninde birbirine benzer hiçbir cihet bulamıyordu ki nispetini oradan tuttursun.

Şöhret kendi mizacında bir adamın güzel bir kadını hadde-i nazardan geçirdiği esnada zihninden ne türlü fikirler gelir geçerse bunları hep geçirdikten sonra Maşuk’a hitaben dedi ki:

— Maşuk Beyefendi tebrik ederim. Doğrusu metresiniz hüsnen müstesnaymış.

Adel, Şöhret’in bu biedibane tebriğinden sıkıldı. O solgun çehresi kıpkırmızı kesildi.

Raik de Adel’i birinci defa olarak görüyordu. Bu da fena hâlde alıklaşarak içinden kendi kendine diyordu ki:

— Şu güzel mutlak bizim kara Maşuk’u beğenmez. Kendine benim gibi güzel bir “aman” ister. Zaten salona girdiği esnada gözleri burada kaç misafir varsa birer defa onların üzerinde dolaştıktan sonra nihayet bende karar kıldı. Şeytan karı! Beni ne kadar maharetle süzdü. Sanki o böyle hususatta mahire⁶⁸³ ise ben ondan aşağı mı kalırım? Cemalim birdenbire nazar-ı hayretine ne kadar çarpmış olduğunu sanki ben anlamadım mı? Ben bu kız ile muaşakaya⁶⁸⁴ başlamış olsam iki günde Maşuk’un pabuçları dama atılır.

Adel’e kendini hüsnen beğendirmiş olduğu vahimesine⁶⁸⁵ düşen Raik, kadına karşı bir de zarafet satmak ve şu suretle nazar-ı dikkat ve istihsanını⁶⁸⁶ celbetmek için sedasına mümkün olduğu kadar bir gevreklik vermeğe çalışarak dedi ki:

— Artık salonun lambalarını söndürmeli. Çünkü hepsinin ziyasını husufa⁶⁸⁷ uğratacak bir aydınlık doğdu. Konyak şişelerini orta-

⁶⁸³ mahire: becerikli

⁶⁸⁴ muaşaka: sevişme

⁶⁸⁵ vahime: kuruntu

⁶⁸⁶ istihsan: beğenme

⁶⁸⁷ husuf: tutulma

dan kaldırmalı çünkü madamın neşve-i cemali⁶⁸⁸ cümlemizi mest-i layakıl⁶⁸⁹ etmeğe kâfidir.

Küstahlıkta Şöhret’e bihakkın faik çıkan Raik’in bu sözleri Adel’i büsbütün utandırdı. Hatta salona geldiğine geleceğine de pişman oldu. Bunu Maşuk dahi anlayarak sözü başka tarafa çevirmek için şıklara dedi ki:

— Siz deminden Türkçe lisanın mahdudiyetinden falandan bahsediyordunuz. Türkçeyi beğenmeyen adamların elbette başka lisanlarda yed-i tulaları⁶⁹⁰ bulunmak lazımdır. Elsine-i sairenin⁶⁹¹ edebiyatı, fûnunu hakkında olan efkar⁶⁹² ve tettebbuatınızı ortaya koyunuz da biz de müstefit⁶⁹³ olalım. Bakalım yeni muharrirler⁶⁹⁴, şairler, mütefenninler⁶⁹⁵ içinden kimleri beğeniyorsunuz?

Maşuk’un şu teklifi üzerine iki Şık birbirlerinin yüzlerine bakıştıktan sonra Şöhret dedi ki:

— Şimdiki üdeba-yı Garbiyye⁶⁹⁶ içinde en ziyade takdir eylediğim zat Mösyö “Kanber”dir. Bu edib-i namdarın vücudu yalnız Fransa’ya değil umum on dokuzuncu asır medeniyetine büyük bir şeref vermiştir. Şimdiye kadar bu kabda⁶⁹⁷ bir hakim Avrupa’da değil, dünyanın hiçbir kıtasında görülmemiştir! Bu zat-ı şehrin⁶⁹⁸ asarını okumalı da işte o zaman edip kime derlermiş edebiyat nasıl olurmuş anlamalı!

Maşuk ile Selâmi birbirlerinin yüzüne bir büyük istiğrab-ı nazar⁶⁹⁹ ile bakıştılar. Bu istiğrapları dahi Avrupa’da böyle bir meşhur

⁶⁸⁸ neşve-i cemal: güzelliğin sarhoşluğu

⁶⁸⁹ mest-i layakıl: sarhoş

⁶⁹⁰ yed-i tula: çok geniş bilgi

⁶⁹¹ elsine-i saire: başka diller

⁶⁹² efkar: fikirler

⁶⁹³ müstefit: faydalanan

⁶⁹⁴ muharrir: yazar

⁶⁹⁵ mütefennin: fen adamları

⁶⁹⁶ üdeba-yı Garbiyye: Batı edipleri

⁶⁹⁷ kab: kapasite

⁶⁹⁸ zat-ı şehir: ünlü kişi

⁶⁹⁹ istiğrab-ı nazar: şaşkınlık bakışı

edip türemiş olduğu ve kendileri dahi hiç olmazsa matbuat-ı Osmaniyye⁷⁰⁰ ile olsun müteavagıl⁷⁰¹ bulundukları hâlde bundan kendilerinin henüz haberleri bulunmadığından dolayı idi.

Binaenaleyh Selâmi dedi ki:

— Acayip! Mösyö Kanber isminde bir edip ha! Şöhret, mağru-rane bir tavır alarak dedi ki:

— Mösyö Kanber’i henüz tanımadığınız için teessüf ederim. Bu zat camiü’l-havarıktır⁷⁰². Bu sene “La pousse des femmes” (Kadınların Başparmağı) unvanlı bir eseri neşrolundu⁷⁰³. Bu eserin edebiyat-ı Garbiyye⁷⁰⁴ âleminde husule getirmiş olduğu borayı iştmediniz mi?

Şık Şöhret, Mösyö Kanber’in tavsifatında⁷⁰⁵ devam ettikçe Selâmi ile Maşuk’un taaccüpleri⁷⁰⁶ artmaktaydı. Bu taaccüplerinde hakları da yok mudur ya? Çünkü şimdiye kadar Mösyö “Kanber” namında bir Frenk edibi değil hatta bu isimde bir Avrupalı bile iştmemiştiler. Meşahir-i üdeba-yı Garbiyye’den⁷⁰⁷ bu isimde bir zatın vücuduna ihtimal verilse bile bu edib-i şehirin eseri olmak üzere haber verilen “Kadınların Başparmağı” unvanlı kitab-ı garabet-nisabın⁷⁰⁸ neden bahsolacağı hususunda zihinler hiçbir ihtimale takrip edemez.

Maşuk, Şöhret’in sıhhat-i ifadesine inanmadığını belli eder bir suretle dedi ki:

— Mösyö Kanber cenapları (Kadınların Başparmağı) unvanlı eserinde neden bahsetmiş bakalım!

⁷⁰⁰ matbuat-ı Osmaniyye: Osmanlı basını

⁷⁰¹ müteavagıl: fazla uğraşan

⁷⁰² camiü’l-havarık: harika meziyetlere sahip

⁷⁰³ neşrolunmak: yayımlanmak

⁷⁰⁴ edebiyat-ı Garbiyye: Batı edebiyatı

⁷⁰⁵ tavsifat: vasıflandırmalar

⁷⁰⁶ taaccüp: şaşkınlık

⁷⁰⁷ meşahir-i üdeba-yı Garbiyye: Batı’nın ünlü edipleri

⁷⁰⁸ kitab-ı garabet-nisab: garip kitap

— Serapa⁷⁰⁹ hikemiyyattan⁷¹⁰ bahsetmiştir.

— Kanber'in hikemiyyatı ne yolda fikirlerdir?

— Bazı parlak manzum parçalarını mecmuama kaydettim. Bu ebyata⁷¹¹ olan meftuniyetimden dolayı daima yanımda gezdiriyorum. İsterseniz okuyalım?

— Memnun oluruz.

Şöhret derhâl cebinden küçük bir defter çıkarıp atideki Fransevülibare türrehatı⁷¹² okumaya başladı:

— *Quelques vers choisis de (Le pource des femmes) fameux ouvrage de M. Canber, moraliste le plus honoré et distingué de notre temps:*

*Dans un cabinet noir
On ne peut pas se voir
S'il s'y cache une femme
On la reconnait de sa flamme
C'est la flamme de l'enfer
C'est la morale de Canber
L'homme adore sa maitresse
Ainsi que l'âne son ânesse
Dans la mer et sur la terre
C'est la morale de Canber*

Bir manzume-i hikemiyye olmak üzere okunan bu türrehat-ı garibenin daha ilk satırlarında Razi'den başka samiinde⁷¹³ kahkahalar başlamıştı. Razi meal-i manzumeyi⁷¹⁴ anlayamadığı cihetle bitabi gülemiyordu. Razi Efendi'nin dahi Kanber'in hikemiyyatından müstefit olması için Maşuk Bey manzumeyi şu suretle tercüme etti:

⁷⁰⁹ serapa: baştan sona

⁷¹⁰ hikemiyyat: felsefe

⁷¹¹ ebyat: beyitler

⁷¹² türrehat: saçma sapan sözler

⁷¹³ samiin: dinleyiciler

⁷¹⁴ meal-i manzume: manzumenin manası

Zamanımızın hakim-i eşher⁷¹⁵ ve muhteremi bulunan Mösyö Kanber'in "Kadınların Başparmağı" unvanlı eser-i meşhurundan⁷¹⁶ intihap olunmuş bazı ebyat:

Bir karanlık odada kimse kimseyi göremez. Eğer oraya bir kadın gizlense

Alevinden tanılır (!)

Bu alev, cehennem alevidir.

Bu hikmet, Kanber'in hikmetidir.

İnsan sevdiği kadına perestiş eylediği⁷¹⁷ gibi eşek de dişisini pek sever.

Tahte'l-bahrda⁷¹⁸ ru-yı arzda⁷¹⁹

Kanber'in hikmetidir.

Razi Efendi bu hezeyanları⁷²⁰ gülmeğe bile değeri olmayacak derecede bimeal⁷²¹ buldu.

Şatırzade ise bunu hakikaten bir şiir, hem de bir şiir-i ulvi⁷²² ve hikemî⁷²³ zannıyla okumuştı. Bakınız bu zan, Şatırzade'ye nereden gelmiştir:

Malum a, Şöhret fikir ve ayarda bulunan şıklar her hangi meclise, her hangi mahalle devam ederlerse oranın maskarası eğlencesi olurlar.

Bu kabilden olarak Şatırzade, Beyoğlu'nda ...'nin birahanesi-ne sıkıca devam ederek Frenklerle ihtilatı⁷²⁴ ilerletmiştir.

Şık cevapları ne vakit birahaneden içeri girmiş olsa sekiz on taraftan davetler vuku bulup çapkın Frenkler eğlenmek için Şöhret'i

⁷¹⁵ hakim-i eşher: en şöhretli filozof

⁷¹⁶ eser-i meşhur: meşhur eser

⁷¹⁷ perestiş eyle: delice sevmek

⁷¹⁸ tahte'l-bahr: denizin altı

⁷¹⁹ ru-yı arz: yeryüzü

⁷²⁰ hezeyan: saçmalama

⁷²¹ bimeal: anlamsız

⁷²² şiir-i ulvi: benzersiz şiir

⁷²³ hikemî: felsefe ile ilgili

⁷²⁴ ihtilat: karışma, kaynaşma

pay edemezler. Biçare Şık ise heriflerin kendi hakkında göstermek-te oldukları bu rağbet-i müstehziyaneyi kendince bir meziyet adde-der, bunu kendi latife-gûluğundan⁷²⁵ ileri gelme bir hâl zanneylerdi.

Yine bir akşam Şık'ımız bir alay Frenklere karşı bihaberane⁷²⁶ maskaralık vazifesini ifa etmekteyken⁷²⁷ söz bir aralık edebiyata intikal eder⁷²⁸. Şöhret, Frenklere kendinin edebiyat-ı Şarkıyye âle-minde ihraz-ı mevki⁷²⁹ kemal etmiş bir edib-i mümtaz⁷³⁰ olduğunu bir büyük iftihar ile söyler. Herifler Şark edebiyatına adem-i vukuf-ları hasebiyle⁷³¹ istihzalarını bu cihetten yürütemeyip işi Garp edebiyatına dökmek ve bu suretle Şöhret'in vukuf-ı edebiyye-i Garbiyye'sini⁷³² yoklamak isterler. Bir iki sözde Şöhret'in âdeti Garp edebiyatınca bir kelime bile bilmediği tahakkuk eder⁷³³. Şöhret bakar ki Frenkleri kandırmak mümkün değildir. Nihayet bu husustaki aczini itirafa mecbur olur ve der ki:

Edebiyat-ı Garbiyye'ye merakım pek ziyade ise de asar-ı edebiyye-i Şarkıyye⁷³⁴ ile kesret-i tevaggulum⁷³⁵ şimdiye kadar Frenk edebiyatını suret-i matlubede⁷³⁶ tahsil edebilmeme mâni olmuştu. Bugünkü günde ise marifet-i Şarkıyyece⁷³⁷ vasıl-ı zirve-i kemal⁷³⁸ olmuş bir edib-i ferit⁷³⁹ bulunduğumdan badema⁷⁴⁰ asar-ı dühat-ı Garbiyye⁷⁴¹ ile iştigale meydanım vardır. Bundan böyle olanca ihti-

⁷²⁵ latife-guluk: hoşsohbetlik

⁷²⁶ bihaberane: habersizce

⁷²⁷ ifa etmek: yapmak

⁷²⁸ intikal etmek: geçmek

⁷²⁹ ihraz-ı mevki: mevki kazanma

⁷³⁰ edib-i mümtaz: seçkin bir edip

⁷³¹ hasebiyle: dolayısıyla

⁷³² vukuf-ı edebiyye-i Garbiyye: Batı edebiyatı hakkındaki bilgi

⁷³³ tahakkuk etmek: gerçekleşmek, ortaya çıkmak

⁷³⁴ asar-ı edebiyye-i Şarkıyye: Doğu edebiyatının eserleri

⁷³⁵ kesret-i tevaggul: fazla uğraşma

⁷³⁶ suret-i matlube: istenen şekilde

⁷³⁷ marifet-i Şarkıyyece: Doğu edebiyatındaki uzmanlık

⁷³⁸ vasıl-ı zirve-i kemal: olgunlaşıp zirveye erişmiş

⁷³⁹ edib-i ferit: tek bir edip

⁷⁴⁰ badema: bundan sonra

⁷⁴¹ asar-ı dühat-ı Garbiyye: Batı'nın dâhi eserleri

mamımı⁷⁴² bu cihete sarf edeceğim. Şimdi siz bana Garp'ta eserleri eyadi-i itibarda⁷⁴³ gezen üdeba-yı meşhureden⁷⁴⁴ kimler vardır, onları haber veriniz de onları mütalaa edelim⁷⁴⁵.

Şöhret'in bu talebi üzerine çapkın Frenk'in biri derhâl asar-ı icaznümasıyla⁷⁴⁶ Garp'ı beht⁷⁴⁷ ve hayret içinde bırakan Paris'te Mösyö "Kanber" isminde bir dâhi türemiş olduğunu haber verir. Herifin bu saniasını⁷⁴⁸ diğer refikleri dahi tasdik eder. Mösyö "Kanber" in bugünlerde neşreylemiş olduğu "Kadınların Başparmağı" nam eser biadili⁷⁴⁹ ne kadar rağbet kazanmış ve altı ay zarfında bilmem ne kadar milyon nüsha tabedildiği hâlde yine tükenmiş olduğunu söylerler. Şöhret bunları hep ciddi olmak üzere dinler. Nihayet Frenk der ki:

Şöhret Beyefendi, maalesef şunu da arz edeyim ki "Le pouce des femmes" ismindeki eser-i meşhurun nesh-i matbuası⁷⁵⁰ kalmamıştır. Bunun bir yeni tabı daha neşroluncaya kadar size ezberlemiş olduğum bazı parçalarını yazıp vereyim de cevahir-i edebiyye⁷⁵¹ ıt-lakına bihakkın seza⁷⁵² olan bu eşar-ı nadireyi⁷⁵³ siz de ezber ediniz.

Bunun üzerine herif, Şöhret'e biraz yukarıda suretini görmüş olduğumuz saçmayı yazıp verir. Şık bunun ciddiyetinden asla şüphe etmeyerek o hezeyanları cebine koyup o günden beri gezip yürüdüğü yerlerde ona buna müftehirane irae ederek Garp edebiyatındaki behre⁷⁵⁴ ve malumatını şu suretle âleme ilan ve ispat etmekten geri durmamıştır.

⁷⁴² ihtimam: dikkatle, gayretle çalışma

⁷⁴³ eyadi-i itibar: itibarlı eller

⁷⁴⁴ üdeba-yı meşhure: meşhur edipler

⁷⁴⁵ mütalaa etmek: okumak

⁷⁴⁶ asar-ı icaznüma: ustalık gösteren eserler

⁷⁴⁷ beht: şaşkınlık

⁷⁴⁸ sania: uydurma

⁷⁴⁹ biadil: benzersiz

⁷⁵⁰ nesh-i matbuası: basılı kopya

⁷⁵¹ cevahir-i edebiyye: edebiyatın cevherleri

⁷⁵² seza: uygun

⁷⁵³ eşar-ı nadire: nadir şiirler

⁷⁵⁴ behre: pay, hisse

Ey kari! Şık'ın bu cehaletini, bu belahetini⁷⁵⁵ romancının hayalhanesinde vücut bulmuş bir mübalağa olmak üzere telakki etmeyiniz. Ben bu satırları sırf hayalî olarak yazmıyorum. Hayal, hakikatin bir ayine-i inikası⁷⁵⁶ olmalıdır. Bendeniz hayalin modelini hakikatten istiare⁷⁵⁷ edenlerdenim.

Hakikati hayalden, hayali hakikatten tefrik⁷⁵⁸ hassa-i mümeyyizesinin⁷⁵⁹ iktisabı⁷⁶⁰ pek çok hıred-endişane tecaribe⁷⁶¹ tevaffuk eder⁷⁶² ahvalden bulunduğu cihetle, hakikate benzer pek çok hayaller, hayale benzer pek çok hakikatler bulunduğunu hiçbir vakitte nazar-ı im'an⁷⁶³ ve muhakemeden dur⁷⁶⁴ tutmamalıdır.

Kalemimizi sırf hayalimize tabi etmediğimizi söylemiştik. Be-yoğlu Caddesi'nden fesini burnuna eğmiş, bonjorunun⁷⁶⁵ yakasına bir demet mor “menekşe” ilıştırmış ve elindeki bastonu bir saat rakkası kadar intizamlı sallayarak potinlerinin gıcirtısını dahi o intizama tatbik etmek suretiyle yürüyüp gitmekte bulunmuş olan mahluk-ı acibin⁷⁶⁶ tetkik-i ahval-i hususiyyesi⁷⁶⁷ yolunda biraz siz de yorulmuş olsaydınız keşfedeceğiniz garaip bizim burada haber verdiğimizden kaç kat ziyade olduğunu görürdünüz!

Şıklar her telden çalmak, her fenden dem vurmak isterler. Her cihetten ibraz-ı agâhi⁷⁶⁸ ve arz-ı malumat etmek daiyesi⁷⁶⁹ bazen bunları böyle işitilmedik harekât-ı garaibeye⁷⁷⁰ sevk etmektedir.

⁷⁵⁵ belahet: ahmaklık

⁷⁵⁶ ayine-i inikas: yansıma aynası

⁷⁵⁷ istiare: ödünç alma

⁷⁵⁸ tefrik: birbirinden ayırmak

⁷⁵⁹ hassa-i mümeyyize: ayırt edebilme yeteneği

⁷⁶⁰ iktisap: kazanma

⁷⁶¹ hıred-endişane tecarip: düşündürücü tecrübeler

⁷⁶² tevaffuk etmek: başarmak

⁷⁶³ nazar-ı im'an: dikkatli bakış

⁷⁶⁴ dur: uzak

⁷⁶⁵ bonjor: uzun siyah ceket, çizgili pantolondan oluşan erkek giysisi

⁷⁶⁶ mahluk-ı acip: acayip yaratık

⁷⁶⁷ tetkik-i ahval-i hususiyye: özel hâllerini inceleme

⁷⁶⁸ ibraz-ı agahi: bilgi sahibi olduğunu gösterme

⁷⁶⁹ daiye: iddia

⁷⁷⁰ harekât-ı garaibe: garip hareketler

Ediplik, şairlik gibi meziyyat⁷⁷¹ kesbî⁷⁷² olmaktan ziyade vehbî⁷⁷³ olup fakat kesp ile de o mevhibeyi⁷⁷⁴ münbasit etmek⁷⁷⁵ lazım gelir. Şıklarınca bu yolda mevhibattan⁷⁷⁶ mahrumen⁷⁷⁷ yaratıldıkları emr-i aşikâr⁷⁷⁸ olduğu gibi iktisaba⁷⁷⁹ kanaate hiç de tahammüleri yoktur. Çünkü zerre kadar hiss-i şairaneyeye⁷⁸⁰, hüsn-i tabiata⁷⁸¹ malik⁷⁸² bulunanlar evvel-be-evvel⁷⁸³ kendilerini öyle moda karikatürü gibi bir şekl-i acip⁷⁸⁴, bir heyet-i garibeye⁷⁸⁵ sokmakta şeref aramazlar.

Şairlik, ediplik hiç ihtiyaçları bulunmadığı hâlde gözlerine gözlük takıp cidden görmek istedikleri şeylere gözlük camının ya altından veya üstünden bakmak gibi nefsinin bir büyük sıkıntıya koşturmak demek olmadığı gibi sekiz on türlü vezin ve kafiye belleyerek ahulu, karacalı yaveler karalamaktan da ibaret değildir.

Şöhret Bey, zarafet-i edebiyesini⁷⁸⁶ anlattıktan sonra malumat-ı fenniyyesini⁷⁸⁷ dahi ibraza⁷⁸⁸ mübaderet ederek⁷⁸⁹ dedi ki:

— Efendim, Avrupalılar yaman heriflerdir! Her gün yeniden yeniye birçok hakayık-ı fenniyye⁷⁹⁰ keşfederek insaniyeti hidemat-ı

⁷⁷¹ meziyyat: meziyetler, üstün nitelikler

⁷⁷² kesbî: sonradan edinilmiş olan

⁷⁷³ vehbî: Allah vergisi

⁷⁷⁴ mevhibe: ihsan, bağış

⁷⁷⁵ münbasit etmek: geliştirmek

⁷⁷⁶ mevhibat: bağışlar

⁷⁷⁷ mahrumen: mahrum olarak

⁷⁷⁸ emr-i aşikâr: açık bir durum

⁷⁷⁹ iktisap: kazanmak, elde etmek

⁷⁸⁰ hiss-i şairane: şairce duygu

⁷⁸¹ hüsn-i tabiat: zevk güzelliği

⁷⁸² malik: sahip

⁷⁸³ evvel-be-evvel: her şeyden önce

⁷⁸⁴ şekl-i acip: acayip şekil

⁷⁸⁵ heyet-i garibeye: garip biçim

⁷⁸⁶ zarafet-i edebiyeye: edebî zarafet

⁷⁸⁷ malumat-ı fenniyye: fen alanındaki bilgi

⁷⁸⁸ ibraz: gösterme

⁷⁸⁹ mübaderet etmek: girişmek, kalkışmak

⁷⁹⁰ hakayık-ı fenniyye: fenle ilgili gerçekler

nafialarla⁷⁹¹ ihya etmektedirler... Şimdi Avrupa erbab-ı fûnunu⁷⁹² işgal eden mesele “sülük” mesele-i mühimmesidir⁷⁹³!

Maşuk:

— Çok tuhaf! Sülük meselesi mi? Hiç işitmedim!

— Asıl tuhaf olan şey, sizin bunu işitmemiş olmanızdır. Avrupa’da her hafta gelen gazeteler (sülük) bahsiyle doludur. Bunları okumuyor musunuz? Bizim Türk gazeteleri tercüme etmiyorlar mı?

— Bazılarını okuyorum ama hiç sülük mübahasesi⁷⁹⁴ görmedim.

— Fennî gazeteler hep bundan bahsediyorlar.

— Sülüğün nesinden bahsediyorlar?

— Bazı cahiller sülüğün hiç bahsedilecek bir noktasını göremezlerse de erbab-ı fen nazarında madde berakistir⁷⁹⁵. Avrupa ehl-i fûnu⁷⁹⁶ sülük ile fakrıdem yani (anemi) tabir edilen hastalığın def’i yolunu keşfeylemişlerdir. Ben bu bahsi en evvel “L’estomac des gourmands” (Oburların Midesi) nam tıbbi gazetede okudum. Bu bahsi en evvel Doktor Merinoz meydana koydu.

Selâmi:

— Ne garip şey? Anemi hastalığı kansızlıktan ileri gelir. Sülükse kan emer bir hayvandır. Bu hayvanın tezyid-i dem⁷⁹⁷ hususunda istimali ne suretle olabiliyor?

Şöhret:

— Avrupa bu! Şimdi her illetin çaresini böyle zıddıyla buluyor!

Razi Efendi:

— Bana da merak oldu. Söyleyiniz bakalım, sülüğü fakr-ı dem hastalığına karşı nasıl istimal ediyorlar.

⁷⁹¹ hidemat-ı nafla: bayındırlık hizmetleri

⁷⁹² erbab-ı fûnun: fen adamları

⁷⁹³ mesele-i mühimme: önemli meseler

⁷⁹⁴ mübahase: karşılıklı konuşma

⁷⁹⁵ berakis: aksine

⁷⁹⁶ ehl-i fûnun: fen adamları

⁷⁹⁷ tezyid-i dem: kanı çoğaltma

Şöhret:

— Heriflerdeki fıkı-i şeytanete⁷⁹⁸, şiddet-i zekâya bakınız efendim! Doktor Merinoz, küre-i arz üzerinde senevi⁷⁹⁹ ne miktar sülük sarf ve istihlak edildiğini⁸⁰⁰ tahkike⁸⁰¹ kalkar. Herif bunun için asla üşenmeyip dünyada ne kadar sülükçü varsa cümlesine telgraflar çekerek senede ne kadar sülük satmakta olduklarının işaretini⁸⁰² temenni eder. Bunun için Paris’te istatistikler tutulur. Senevi beş milyar bilmem ne kadar sülük sarf edildiği anlaşılır.

Maşuk:

— Sülüklerin adedini tahkikten Merinoz cenaplarının maksadı nedir?

Şöhret:

— Şimdi arz edeceğim efendim. Avrupa’da insaniyete hizmet namına cemiyetler teşkil edip iane⁸⁰³ defterleri açılır. Teraküm eden⁸⁰⁴ akçeyle dünyada ne kadar kan emen sülük var ise Paris’e celbedilir⁸⁰⁵!

Selâmi:

— Aman Şöhret, çıldırdın mı? O kadar sülüğü ne yapacaklar?

Şöhret:

— Şimdi ne yapacaklarını görürsünüz.

Razi Efendi:

— Şöhret Bey, bunları ciddi olarak mı söylüyorsunuz?

Şöhret:

⁷⁹⁸ fıkı-i şeytanet: şeytanca fikir

⁷⁹⁹ senevi: yıllık

⁸⁰⁰ istihlak etmek: tüketmek

⁸⁰¹ tahkik: araştırma

⁸⁰² işaret: bildirme

⁸⁰³ iane: yardım

⁸⁰⁴ teraküm etmek: birikmek

⁸⁰⁵ celbetmek: getirtmek

— Ciddi, hem de pek ciddi olarak söylüyorum. Kulaklarınız böyle fenni mübahesata⁸⁰⁶ alışmamış da size bunlar şaka gibi geliyor öyle mi? Hey gidi kafalar hey! İşte hep böyle Avrupa terakkiyatına⁸⁰⁷ nazar-ı istihfafla⁸⁰⁸ baka baka bu hâl-i tedennide⁸⁰⁹ kaldık a! Yine bereket versin bizim gibi şıklara! Avrupa’nın bu yoldaki terakkiyat-ı harikuladesinden⁸¹⁰ ara sıra sizi haberdar etmemiş olsak ölü gibi bir hâl-i atalette⁸¹¹ yaşayacaksınız!

Şık Şöhret, nakliyatının şu noktasında kaşlarını çatıp yüzünü buruşturarak Razi’nin şu hâline beyan-ı teessüf⁸¹² eder gibi görün-
dükten sonra tekrar dedi ki:

— Paris’te “Maison aux sangsues” yani Sülûkhane namıyla bir mahal açılır. Bütün sülûkler oraya cemedilir. Bu hizmette kullanılmak üzere icat edilen bir alet-i tazyik⁸¹³ vesatetiyle⁸¹⁴ sülûklerin kanı ahzolanup⁸¹⁵ bilkimya⁸¹⁶ ıslah edildikten sonra her tarafı kapalı gayet vasi⁸¹⁷ bir hazine derununa vaz edilir⁸¹⁸. Şimdi bu hazine-i demden⁸¹⁹ fakr-ı dem illetiyle dermande⁸²⁰ olanlara meccanen⁸²¹ kan şırınga edilecekmiş (!)

Şöhret bu malumat-ı garibeyi⁸²² nereden almış olduğunu düşünmeye hacet yok bu da Kanber’in eşarı⁸²³ gibi birahane Frenkle-

⁸⁰⁶ mübahesat: karşılıklı konuşmalar

⁸⁰⁷ terakkiyat: ilerlemeler

⁸⁰⁸ nazar-ı istihfaf: küçümseyici bakış

⁸⁰⁹ hâl-i tedenni: geri

⁸¹⁰ terakkiyat-ı harikulade: olağanüstü ilerleme

⁸¹¹ hâl-i atalet: uyuşukluk hâli

⁸¹² beyan-ı teessüf: acıma ifadesi

⁸¹³ alet-i tazyik: basınç aleti

⁸¹⁴ vesatet: aracılık yapma

⁸¹⁵ ahzolanmak: alınmak

⁸¹⁶ bilkimya: kimyaca

⁸¹⁷ vasi: geniş

⁸¹⁸ vazetmek: koymak

⁸¹⁹ hazine-i dem: kan hazinesi

⁸²⁰ dermande: âciz

⁸²¹ meccanen: ücretsiz

⁸²² malumat-ı garibe: tuhaf bilgiler

⁸²³ eşar: şiirler

rinin ilkaat-ı şeytanetkâraneleri⁸²⁴ eseri olduğu bedihidir⁸²⁵. Şöhret gibi gayet mahdut Fransızca bilen şıkların iktidarları Avrupa kütüb-i edebiyeye⁸²⁶ ve fenniyelerinden istihrac-ı meal edebilmeye⁸²⁷ gayr-i müsait⁸²⁸ bulunacağından bunlar böyle birahane arkadaşları bulunan Frenklerden aldıkları malumatı kendi asar-ı tettebbularıymış⁸²⁹ gibi bir çalımla ona buna satmaktaysalar da ekseri defa bu gece Şöhret'te vaki olduğu⁸³⁰ gibi (Şecaat⁸³¹ arz ederken merd-i Kıpti⁸³² sirkatin söyler.) sırrı aşikâr olarak derece-i belahetleri⁸³³ meydana çıkmaktadır.

Bu gece Maşuk'un hanesinde içilen konyaklar şıkların üzerinde tesirini göstermiş olduğundan Kanber ve sülük bahislerinden sonra edilen mübaheseler gittikçe tatsızlanmış ve Raik ile Şöhret'in Adel hakkındaki tecavüzat-ı lisaniyyeleri⁸³⁴ dahi arttıkça artmıştı. Binaenaleyh Maşuk bu tatsızlığa bir nihayet vermek için misafirlerle yatmak zamanı gelmiş bulunduğunu haber verdi.

Maşuk'un dairesi gece bu kadar kişinin yatmasına gayr-i müsait bulunduğundan kendi dairesine muttasıl⁸³⁵ bulunan diğer bir boş dairede bu geceki misafirlere mahsus olmak üzere dört yataklı bir oda açtırdı. Bunlar cümleten karyolarına çekilerek yattılar. Razi Efendi'yle Selâmi Bey yattıklarından bir çaryek sonra birer derin uykuya dalmışlar ise de Şöhret'le Raik için uyuyabilmek mümkün olmamış hatta bir saat, bir buçuk saat kadar zaman mürur eylediği hâlde bunların gözüne yine uyku girmemişti. Yalnız şu vardı ki iki-

⁸²⁴ ilkaat-ı şeytanetkârane: şeytanca ilhamlar

⁸²⁵ bedihi: belli

⁸²⁶ kütüb-i edebiyeye: edebi kitaplar

⁸²⁷ istihrac-ı meal: anlam çıkarmak

⁸²⁸ gayr-i müsait: uygunsuz

⁸²⁹ asar-ı tettebbu: araştırma eserleri

⁸³⁰ vaki olmak: gerçekleşmek

⁸³¹ şecaat: yiğitlik

⁸³² merd-i Kıpti: çingene

⁸³³ derece-i belahet: bölünüşün derecesi

⁸³⁴ tecavüzat-ı lisaniyye: sözle satışmalar

⁸³⁵ muttasıl: bitişik

si de sessizce döşeğinde yatıp yekdiğerinin uyanık bulunduğundan haberleri yoktur.

Raik'in uyuyamamasına sebep Adel'di. Gözlerini yumar yumamaz Adel'in hayali, zülf-i zertarını⁸³⁶ omuzlarından aşağı saçmış, o perişanlıkla şaşaa-i cemali⁸³⁷ kat kat artmış olduğu hâlde gözlerinin önüne geliyordu.

Gözlerini şu hayal-i latif⁸³⁸ işgal etmekteyken kalbinden bin türlü kuruntular geçiyordu. Gâh gâh bu kuruntularını vücut bulmuş zannederek o hayal-i peykere⁸³⁹ sarılmak kastıyla bir şiddeti mütehassirane⁸⁴⁰ ile kollarını yorgandan çıkarıp karanlığa doğru uzatıyor, fakat heyhat ki aradığını bulamıyordu.

Raik'in kendi hüsn ü anına⁸⁴¹ itimad-ı tamı⁸⁴² bulunduğundan kendi kendine diyordu ki:

— Hiç şüphe etmem ki bu gece benim hayalim de aynen böyle kızın nazar-ı tahassürü⁸⁴³ önünde dolaşarak biçareyi rahat habdan⁸⁴⁴ menetmektedir.

Salona girer girmez o bakışı gönlünün bana olan derece-i incizabını⁸⁴⁵ anlattı. Derhâl kalpten kalbe bir cereyan-ı manevi-i sevda⁸⁴⁶ başladı. Şimdi Adel de benim aguş-ı visalimde⁸⁴⁷ bulunmaya can atarsa da ne çare ki kara Maşuk'un kolları arasından kendini kurtarıp da gelmek mümkün değildir.

⁸³⁶ zülf-i zertar: sırma saç

⁸³⁷ şaşaa-i cemal: güzelliğin parıltısı

⁸³⁸ hayal-i latif: güzel hayal

⁸³⁹ hayal-i peyker: yüzün hayali

⁸⁴⁰ şiddeti mütehassirane: şiddetli bir özlemle

⁸⁴¹ hüsn ü an: güzellik

⁸⁴² itimad-ı tam: tam inanç

⁸⁴³ nazar-ı tahassür: özlem dolu bakış

⁸⁴⁴ hab: uyku

⁸⁴⁵ derece-i incizap: çekiciliğin derecesi

⁸⁴⁶ cereyan-ı manevi-i sevda: sevdanın manevi akışı

⁸⁴⁷ aguş-ı visal: kollarının arası (kavuşmanın kucağı)

Kuruntu bu ya, Raik bir ufak pıtırta duymuş olsa “Ah acaba Adel mi geliyor?” diye can kulağıyla dinlemekten bir türlü kendini menedemiyordu.

Şöhret’in uyuyamamasına sebepse Madam Potiş’in o geceki gaybubeti ile cereme olarak cebindeki akçeleri kâmilten vermiş olmasıdır.

O aralık gayet hafif bir surette oda kapısına “Tık! tık!” vurulur gibi bir seda işitildi. Şöhret’in kuruntusu böyle tıkırtıya, pıtırta daire olmadığından buna dikkat bile etmedi. Lakin Raik bunu duyar duymaz kanı bir defa beynine hücum ederek kendine baygınlığa müşabih bir hâl geldi.

Bütün vücudunun damarları şiddetle harekete başladı. Böyle tık tık kapıya vuranın Adel olduğuna Raik’in hiç şüphesi kalmadı.

Biraz vakit geçti kapıya yine vuruldu. Hem de bu defa öncekinden daha hızlıca olarak vurulmuştu. Şöhret’in karyolası altında yatmakta bulunan Drol için için hırlamağa başladı. Köpeğin bu hırlaması üzerine Şöhret de etrafı bir kere dinledi. O esnada vurulma üçüncü defa olarak icra edilmiş olduğundan bunu Şöhret de duydu. Fakat Şöhret’in öyle yüreği çarpmaya, damarları atmaya başlamadı. Gayet yavaş olarak dedi ki:

— Kimdir o?

— Kim olacak, ben geldim!

— Nihayet gönlün oldu mu?

— Olmamış olsa gelir miydin? Yavaşça kapıyı aç, ötekiler duymasın.

Bunun üzerine Şöhret döseğinden kemal-i ihtiraz ile kalkıp gü-rültüsüzce kapıyı açtı. Bütün bu muhavere-i muhterizaneyi⁸⁴⁸ işitmiş bulunan Raik’in döseği içinde sıkıntısından nasıl kan terlere batmış olduğunu artık tasavvur ediniz.

Dışarıdaki zat içeri girince Raik, Şöhret’in birtakım “şapırtı”-lar ile ifa-yı resm-i hoşamedî⁸⁴⁹ eylediğini duydu. Fakat iş bundan

⁸⁴⁸ muhavere-i muhterizane: çekinerek yapılan konuşmalar

⁸⁴⁹ ifa-yı resm-i hoşamedî: hoş geldin töreni yapmak

da ibaret kalmadı. İlk hoşamedî emarelerinin⁸⁵⁰ mabadını⁸⁵¹ ihsas edecek⁸⁵² ahval-i garibe⁸⁵³ dahi işitilmeğe başladı ki bunların delalet edeceği hâleti⁸⁵⁴ Raik zihninden düşündükçe aklı çileden çıkmaktaydı.

Sevgili Adel'i gelmiş, yanlışlıkla karanlıkta bir başkasının ağuş-ı iştîyakına⁸⁵⁵ atılmış olduğunu bila ihtiraz⁸⁵⁶ ve bila tereddüt⁸⁵⁷ hükmevliyordu. Lakin kalkıp da bu hâli menedecek kendinde iktidar kalmamıştı. Döşeği içinde vücudu buz gibi donmuş sanki her bir uzvu taş kesilmişti. Bir tarafını kımıldatmak kabil olmayıp⁸⁵⁸ kendini kabusa tutulmuş zannediyordu. Üstündeki yorgan birkaç bin okkalık bir yükmiş de kendini eziyormuş gibi gelmeye başladı. Darabat-ı kalbi⁸⁵⁹ şiddetlendikçe şiddetlenip alt ve üst dişleri takır takır birbirine vuruyordu.

Nihayet olanca kuvvet ve gayretini ve kaffe-i cüret⁸⁶⁰ ve şiddetini cemeyleyerek şiddetli bir sayha⁸⁶¹ ile kendini kaldırıp döşekten aşağıya attı.

Bu sukutu⁸⁶² akabinde bir ikinci cüret daha icra ederek odanın ortasında güya vücutlarından birkaç batarya elektrik cereyanı geçiyormuş gibi raşedar⁸⁶³ olan iki zatın üzerine saldırdı. Derhâl bu üç kişi beyninde bir boğuşma başladı. Beri taraftan Drol cenapları dahi avave-i canhıraş ile⁸⁶⁴ gürültüye iştirak eyledi ki köpek sedalarıyla

⁸⁵⁰ emare: belirti

⁸⁵¹ mabad: sonra

⁸⁵² ihsas etmek: sezdirmek

⁸⁵³ ahval-i garibe: garip hâller

⁸⁵⁴ hâlet: hâl

⁸⁵⁵ ağuş-ı iştîyak: özlem dolu kucak

⁸⁵⁶ bila ihtiraz: çekinmeksizin

⁸⁵⁷ bila tereddüt: tereddütsüz

⁸⁵⁸ kabil olmak: mümkün olmak

⁸⁵⁹ darabat-ı kalp: kalbin çarpmaları

⁸⁶⁰ kaffe-i cüret: bütün cesaret

⁸⁶¹ sayha: çılgılık

⁸⁶² sukut: düşme

⁸⁶³ raşedar: titreyen

⁸⁶⁴ avave-i canhıraş: yürek paralayan şamata

insan bağırımları birbirine karışarak derhâl hotelin içini bir büyük vaveyla⁸⁶⁵ istila eyledi.

Razi Efendi ile Selâmi Bey bu nagehani⁸⁶⁶ patırtıdan neye uğradıklarını bilemeyerek uykudan öyle bir uyanış uyandılar ki ikisinin de akılları başlarından gidip vukuat bir yangın veyahut bir hırsız mıdır nedir? Fark edemediklerinden dolayı çıldırmış gibi birer hâl geldiler.

Çok sürmedi. Hotelin diğer devairinde⁸⁶⁷ bulunan ahali hep bu-
raya hücum gösterdi. Herkesin ellerinde lambalar, şamdanlar odaya
doldular.

Lakin biz bunların nazar-ı hayretlerine çarpan şeyi hakkıyla tasvir edemeyiz⁸⁶⁸. O anda odanın ortasında nazarlarına çarpmakta bulunan manzarayı hakkıyla tasvir eylemek için kalemi meşhur Emil Zola'nın dest-i rezalet-peyvestine⁸⁶⁹ teslim etmek lazım gelir.

Mahaza⁸⁷⁰ biz yalnız şu kadarcık bir şeyi arz edelim:

Odanın derunu hariçten getirilen ziyalar ile tenvir edince en evvel gözlere çarpan şey, orta yerde ak saçlı bir kocakarı olmuştu. Bu kocakarıyı Şöhret bir yandan, Raik diğer yandan çekiştirmekte olup karının âdeta üstü başı paralanmak derecelerine gelmiş bu üç kişide de dünyayı göremeyecek derecede gözler dönmüş! Kocakarıyı Şöhret kendine, Raik dahi kendine çekmekteyken o biçare de ne ona ve ne de buna gitmek istemeyip kendini bu iki mütehevvin⁸⁷¹ elinden halasa uğraşıyor ve binaenaleyh üçü de sövüp sayarak haykırışıyor buna munzam⁸⁷² olarak Drol ise güya bu üç kişiyi birbirlerinden ayırmak istiyormuş gibi bunların etrafında dönerek ağzına

⁸⁶⁵ vaveyla: feryat

⁸⁶⁶ nagehani: ansızın

⁸⁶⁷ devair: daireler

⁸⁶⁸ tasvir etmek: ayrıntılarıyla anlatmak

⁸⁶⁹ dest-i rezalet-peyvest: rezilliği anlatan el

⁸⁷⁰ mahaza: bununla birlikte

⁸⁷¹ mütehevvin: saldırgan

⁸⁷² munzam: eklenen

tesadüf edeni dişliyor! Onun her zahme-i dendanına⁸⁷³ duçar olan can acısı ile haykırdıkça haykırıyordu.

İşte kariin⁸⁷⁴, tık tık kapıyı vuran Adel olmayıp bir kocakarı olduğunu anladılar.

Fakat o kocakarı kimdir? Ve niçin geldiğini henüz bittabi bilemezler. Binaenaleyh şimdi bunları şu hâl-i rezalette biraz terk edelim de hakikatin bu cihetini de izah edelim:

Şöhret odasına gelip yatmazdan evvel helaya gitmek üzere dışarıda gezindiği esnada bir kadına tesadüf etmiş. Dışarıları pek kuvvetsiz bir ziya ile tenvir eylediğinden bu kadının gençliğini, ihtiyarlığını pek de fark edemeyerek kadına biraz arsızlanmak istemişse de kadın buna ru-yı muvafakat⁸⁷⁵ göstermeyip nazlanmış. Şöhret de kadının bu nazına karşı niyazda pek ileri varmayarak odasına çekilmiş.

Şöhret'in böyle evvela rağbet gösterip de bade⁸⁷⁶ bikaydane⁸⁷⁷ bir tavır ile çekilivermesi kocakarıya pek ziyade tesir ederek Şöhret gibi bir gencin rağbetine karşı istiğna⁸⁷⁸ göstermek derecesindeki hamakatinden⁸⁷⁹ dolayı nadim⁸⁸⁰ ve pişman olmuş. İşte bu nedametini⁸⁸¹ izale⁸⁸² için Şöhret'in kapısına kadar gidip arz-ı visal⁸⁸³ etmeye karar vererek bu kararını dahi icraya gelmiş!

Bıçare Maşuk, bu gürültüyü bastırmak ve herkesi yerli yerine iade etmek için elinden gelen gayreti icradan geri durmayıp ahaliyi dairelerine savmaya muvaffak olmuştu ki bu esnada dahi ortalık açılmağa başlamıştı. Ancak bundan sonra dahi bizim sarhoş şıklar

⁸⁷³ zahme-i dendan: diş darbesi

⁸⁷⁴ kariin: okuyucular

⁸⁷⁵ ru-yı muvafakat: yüz göstermek

⁸⁷⁶ bade: sonra

⁸⁷⁷ bikaydane: ilgisizce

⁸⁷⁸ istiğna: nazlanma

⁸⁷⁹ hamakat: ahmaklık

⁸⁸⁰ nadim: pişman olan

⁸⁸¹ nedamet: pişmanlık

⁸⁸² izale etmek: gidermek

⁸⁸³ arz-ı visal: kavuşma isteme

rahat yüzü görmemişlerdir. Sebebi ise deminki gürültüden dolayı kemalile inbisata⁸⁸⁴ gelmiş bulunan heyecanın adem-i teskininden⁸⁸⁵ naşı⁸⁸⁶ Drol'ün bir uzun uluma tutturmuş olmasıdır.

Bir hayli zaman geçti, Drol'ün uluması bitmedi. Köpeğin sedasından yalnız odada bulunanlar değil, bütün hane halkı taciz oluyordu. Köpeğini aşağıya, havluya mı olur, bahçeye mi olur, her nereye olursa başka bir mahalle mi indirmesi Şöhret'e ihtar olunduysa da mümkün değil kabul etmedi. Nihayet Şatırzade'yi kolundan tutup köpeğiyle beraber hane kapısından sokağa defetmeye mecbur oldular ki herkes de ondan sonra rahat bir uykuya varabildi.

Ertesi günü gerek misafirler ve gerek hane halkı ancak geç vakit uyanabilerek misafirler dışarı çıkmak üzere giyinmeye başladıkları esnada üzerlerinde bulunan şeylerin birçoğu kaybolmuş bulunduğunu gördüler.

Razi Efendi'nin bir gümüş tabakasıyla pantolonunun cebinde bulunan dokuz mecrediyesi⁸⁸⁷, Selâmi Bey'in baş yastığının altına koymuş olduğu ve derununda on üç lira bulunan para çantası, Razi'ın on liradan aşağıya tahmin olunamayan altın saat kordonuyla bir gümüşlü bastonu kaybolmuştu.

Maşuk misafirlerinin yanına geldiğinde keyfiyet ona da haber verildi. Her tarafları taharri ettiler⁸⁸⁸. Kaybolan şeylerden eser yok. Gece gürültü esnasında içeri birçok kimseler girmiş olduğundan şüphe yok ki bu eşya o aralık çarpılmıştır. Haneyi idare eden kadına haber verdiler gece içeri girenlerin kimler olduklarını tahkike uğraşıtlarsa da ondan da bir netice hasıl olmadı.

⁸⁸⁴ inbisat: genişleme

⁸⁸⁵ adem-i teskin: teskin etmeme

⁸⁸⁶ naşı: ötürü

⁸⁸⁷ mecrediye: yirmi kuruş değerinde gümüş sikke

⁸⁸⁸ taharri etmek: aramak

10 TEPEBAŞI BAHÇESİ

Maşuk'un hanesinde zuhura gelen vakadan birkaç gün sonra bir pazartesi akşamıydı ki Tepebaşı Bahçesi'nde gayet mükemmel bir orkestra takımı icra-yı ahenk ederek huzzarı eğlendiriyordu.

Mızıkanın âlâlığına bir de bu akşamki havanın letafeti inzimam etmiş bulunduğundan bahçede kalabalık fevkalade denecek bir mertebedeydi.

Bahçeye tenezzüh için gelen halkın üzerlerine oturup istirahat etmelerine mahsus bulunan demir çubuklardan mamul ızgara şeklindeki iskemleler kâmilten işgal edilmişti.

Hanelerinde yaylı fotöyler⁸⁸⁹ üzerinde oturmaya alışkın olan kibar mösyöler, edalı madamlar buradaki madenî iskemlelere hin-i taavvütlerinde⁸⁹⁰ gerek demirle temastan hasıl olacak soğukluk ve katılıktan vücutlarını esirgemek ve gerek gayet fasılalı bulunan aralıklardan gelen rüzgârın şiddet-i cereyanına⁸⁹¹ karşı en nazik mahallerini muhafaza etmek için (pardesü)lerini, fistanlarını kat kat edip üzerine oturmaktaydılar. Hele ... illetinden canı yangın bulunanlar, bahçede kalacakları müddetçe gezinmeyi bu iskemlelere oturmaya müreccah⁸⁹² buluyorlardı.

⁸⁸⁹ fotöy: Fransızca bir çeşit koltuk

⁸⁹⁰ hin-i taavüt: alışma sırasında

⁸⁹¹ şiddet-i cerayan: akımın şiddeti

⁸⁹² müreccah: üstün, tercih edilen

Bahçenin mevaki-i münasibesine⁸⁹³ rekzedilip⁸⁹⁴ nim-şeffaf⁸⁹⁵ beyaz karpuzlar ile örtülmüş sekizer beşer muslukları bulunan ağaç şeklindeki hava gazı borularının -besbelli tasarrufa riayet için olması ki- yalnız ikişer muslukları işgal edilmişti.

Yalnız çalgı çalınan mahallin etrafına toplanmış bulunan halk böyle ikişer muslukla tenvir edilmiş bulunup bahçenin mevaki-i sairesindeki⁸⁹⁶ boruların hiçbirinde ziyaya dair bir nişane görülemiyordu. Etraf kesif⁸⁹⁷ bir karanlık içinde bırakılmıştı ki bu da zulmet-i şebden⁸⁹⁸ bilistifade⁸⁹⁹ vakit vakit bahçenin köşe ve bucağına doğru çekilip hayli gecikmekte bulunan erkeklerle kadınların hürriyet-i hareketlerini⁹⁰⁰ ihlal etmemek fikr-i insaniyyet-perveranesi-ne⁹⁰¹ mebni⁹⁰² olmalıdır.

Bu kalabalık derununa ve bahusus⁹⁰³ çalgıya yakın ve bahçenin kapısına karşı bulunan bir mahalle sevk-i nazar⁹⁰⁴ edecek olursak Maşuk Bey ile mahut⁹⁰⁵ üç misafirlerini orada oturmuş görürüz.

Bunlarda geçen akşamki neşe yoktu. Hepsi düşünmekteyse de hele Raik cümlesinden kederli görünüyordu. Kordonsuz yeleğini kimselere göstermemek için ceketini sımsıkı kapamış, eline de kurşunlu adi bir baston almış ise de âdeta bir örgü saç kalınlığına karışık bulunan içi kof altın kordonun göğsünden ve tepesinde köpek başı bulunan o eski gümüşlü bastonun elinden eksilmesi şıklığına iyiden iyiye nakise⁹⁰⁶ vermiş olduğunu düşünerek kederi kat kat artıyordu.

⁸⁹³ mevaki-i münasibe: uygun yerler

⁸⁹⁴ rekzetmek: dikmek

⁸⁹⁵ nim-şeffaf: yarı şeffaf

⁸⁹⁶ mevaki-i saire: başka yerler

⁸⁹⁷ kesif: koyu

⁸⁹⁸ zulmet-i şeb: gecenin karanlığı

⁸⁹⁹ bilistifade: yararlanarak

⁹⁰⁰ hürriyet-i hareket: hareket özgürlüğü

⁹⁰¹ fikr-i insaniyyet-perverane: insan sevgisi düşüncesi

⁹⁰² mebni: dayalı

⁹⁰³ bahusus: özellikle

⁹⁰⁴ sevk-i nazar: göz atmak

⁹⁰⁵ mahut: sözü geçen

⁹⁰⁶ nakise: eksiklik

Bu üç misafir dün gece kaybolan şeylerin arkasını aramak için bu gece de orada kalmaya lüzum görmüşlerdi.

Razi Efendi garsonun henüz getirmiş olduğu köpüklü birayı yarısına kadar içtikten sonra dedi ki:

— Beyler! İçinizden en az zarar gören ben olduğum için size teselli vermek vazifesi bana düşer. Haydi şu kaybolan şeylerin üstüne birer bira da siz içiniz bakalım.

Raik, Razi Efendi'ye doğru hiddetle bakarak dedi ki:

— Affedersiniz! Ben kaybolan altın saatle kordonumun üstüne ne bira içerim ne konyak! Bunun arkasını bırakmayıp arayacağım. Kim çaldıysa elbette meydana çıkaracağım!

Razi Efendi:

— Ara evladım! Seni taharriden meneden yok. Fakat o kadar insanın içinden kimi hırsız tutacaksın? Kimden dava edeceksin?

Maşuk:

— Bizim evde oturan müstecirlerin⁹⁰⁷ cümlesi ehl-i namustandır⁹⁰⁸. Bunların içinde öyle beş on liraya tama'en⁹⁰⁹ irtikab-ı sirkat⁹¹⁰ edecek kimse yoktur.

Selâmi Bey :

— İşte o ehl-i namus dediğin kimseler içinde benim baş yastığımın altındaki para çantasını keşfedecek kadar mahir bir de sarik⁹¹¹ varmış. Buna ne dersin?

Maşuk:

— Emin olunuz ki ben geldim geleli o evde kimsenin on parası kaybolduğunu işitmedim.

Selâmi Bey:

⁹⁰⁷ müstecir: kiracı

⁹⁰⁸ ehl-i namus: namuslu

⁹⁰⁹ tama'en: tamah ederek

⁹¹⁰ irtikab-ı sirkat: hırsızlık yapmak

⁹¹¹ sarik: hırsız

— Sen hane halkını bu kadar temize çıkarmaya uğraştığın hâlde demek ki sarik bizdendir.

Maşuk:

— Onu da bilemem.

Razi Efendi:

— O hanedeki müstecirlerin cümlesi hanımdan, efendiden ibaret değil ya! Onların elbette hizmetçileri falanları da var. O kadar insanın istikametine⁹¹² nasıl kefil olabilirsiniz?

Maşuk:

— Onların hizmetçilerinin de her hâlleri mücerreptir⁹¹³.

Raik:

— Şaşıyorum canım! Ben bastonumu yatarken karyola ile duvarın arasına koymuştum. Bunu orada hariçten gelen bir adam nasıl keşfedebilir? Hepinizin de şüpheniz Şöhret'te ise de bunu bir türlü söyleyemiyorsunuz. Sarikin Şöhret olduğuna ben şüphe değil, âdetâ hükmediyorum.

Razi Efendi:

— Nasıl oluyor da her fikrini takdir eylediğiniz Şık refikinizin cümlemizden evvel sarik olduğuna hükmediyorsunuz?

Raik Bey'in buna bir cevap vermesine vakit olmadan umumun nazarı arabadan inerek bahçeden içeri girmiş bulunan üç zata ve hassaten⁹¹⁴ bunların arkalarından gelen al başlıklı köpeğe dikildi.

Kariin-i kiram⁹¹⁵ hazeratı⁹¹⁶ bu al başlıklı köpeği işitince gelenlerin kimler olduğunu derhâl anlamışlardır.

Razi Efendi bunları görünce dedi ki:

— Bakınız! Bakınız! Şöhret geliyor. O koltuğundaki şişman, sakil karı galiba dün akşam naklettiği metresi olmalı? Yanlarında

⁹¹² istikamet: doğruluk

⁹¹³ mücerrep: sınanmış

⁹¹⁴ hassaten: özellikle

⁹¹⁵ kariin-i kiram: sayın okuyucular

⁹¹⁶ hazerat: hazretler

bir de silindirik şapkalı Frenk var, o kim olacak? Hele bakınız, köpeğin üzerine bu akşam mavi atlastan bir de palan⁹¹⁷ gibi bir şey geçirmişler!

Maşuk:

— Şöhret'i görüyor musunuz? Tepeden tırnağa kadar kıyafet değişmiş. Ne kadar şık giyinmiş?

Razi Efendi:

— Şöhret'teki bu intizamı görünce ben de Raik Bey'in sözünü tasdike mecbur oldum. Evet! Şöhret'in bu geceki hâli evvelki geceki sirkatini pek vazıhan⁹¹⁸ anlatıyor. Raik:

— Şimdi gidip bir polis bularak şu edepsizi tevkif ettireyim mi?

Selâmi:

— Hayır! Şimdi gidip zabıtaya müracaat ederseniz işi güçleştirmiş olursunuz. Çünkü onun sirkati inkâr edeceği aşikârdır. Bu gece kendimizi hiç göstermeyip bahçeden çıkıp giderlerken arkalarından hafiyen⁹¹⁹ takip etmek en akilane bir harekettir. Bu suretle nerelere girip çıkacaklarını ve nihayet nerede kalacaklarını öğreniriz. Her hareketini tarassut ederiz⁹²⁰. Sirkatı inkâra mecal bırakmayacak bir iki emare yakaladıktan sonra tevkif ettiririz⁹²¹. Bu suretle hareket ederlerse muvaffakiyet muhakkaktır. Hem de pek çok yorulmayız.

Selâmi'nin bu fikri cümleten tasvip edildi. Bu gece bahçeden çıktıktan sonra Şöhret'i takibe karar verdiler.

Şöhret bu gece hakikaten pek şık, pek süslüydü. Fakat bu şıklığını ifrata⁹²² vardırıarak (eksantrik)⁹²³ denilen sureti bulmuştu.

⁹¹⁷ palan: bir tür eyer

⁹¹⁸ vazıhan: açık olarak

⁹¹⁹ hafiyen: gizlice

⁹²⁰ tarassut etmek: gözlemek

⁹²¹ tevkif ettirmek: tutuklatmak

⁹²² ifrat: ölçüyü aşma

⁹²³ eksantrik: ayırıksı

Metresi Madam Potiş dahi süste, nizamda (kavalyesi)nden aşağı değildi. Bu gece Drol'un bile üzerine bir mavi palan ilave edilmek suretiyle ziyneti tezyit edilmişti⁹²⁴.

Yanlarındaki uzun şapkalı Frenk dahi pek büyük bir itina ile giyinmişti.

Bu üç kişi bahçeden içeri girince mümkün olduğu kadar kibarane ve müteazzımane⁹²⁵ bir reftar⁹²⁶ ile yürümeye başladılar. Lakin Drol bir iki hatvede⁹²⁷ bir geriye doğru irkilip kordona asılarak bu kibarane reftara halel veriyordu⁹²⁸. Biraz daha ilerleyince yani tamam kalabalığın ortasına gelince Drol'un inadı bir dereceye geldi ki haniya bazı çocuk oyuncağı yapma atlar, kuzular vardır da boyunlarından çekilince ayakları hiç hareket etmediği hâlde yürürler? Drol de işte tıpkı öyle boynunu ileri uzatmış, dört ayağını mıhlı gibi dimdik yere germişti. Şöhret kordona asıldıkça yürümüyordu âdetâ sürüklenerek gidiyordu.

Köpeğin şu inadına karşı Şık'la metresi hiç yürüyüşlerindeki edayı bozmak istemiyorlardı. Lakin herkesin hedef-i nazarı⁹²⁹ olmuşlardı. Bu hâl ile kalabalığın ortasından geçip bir tarafa çekilerek oturdular.

Aradan bir saat kadar müddet geçti. Bahçenin şimal⁹³⁰ cihe-tinden doğru bir kadının olanca şiddet ve kuvvetiyle “Au secours! Nous sommes perdus!” yani “Yetişin! Mahvolduk!” diye feryat eylediği işitildi. Bunu müteakip dahi “Povvv!” diye gayet dehşetli bir surette bir revolver boşatıldığı duyuldu! Bahçedeki halk derhâl birbirine girdi. Herkeste bir büyük hareket görüldü. Kimi bahçeden dışarı firara kimi dahi bu gürültünün koptuğu mahalle doğru koşmağa başladılar. Velhasıl umumda fevkalade bir telaş ve heyecan peyda oldu.

⁹²⁴ tezyit etmek: artırmak

⁹²⁵ müteazzımane: büyüklük taslayarak

⁹²⁶ reftar: yürüyüş

⁹²⁷ hatve: adım

⁹²⁸ halel vermek: bozmak

⁹²⁹ hedef-i nazar: bakışın hedefi

⁹³⁰ şimal: kuzey

Ya halkta böyle bir heyecan nasıl peyda olmasın? Kadının “Yetişin! Mahvolduk!” nare-i istimdatkâranesi⁹³¹ üzerinden iki saniyelik bir fasıla geçmeksizin “Povvv!” diye sıkılan revolverin seda-yı dehşetengizi⁹³² bahçeyi yerinden sarsmıştı. İnsan mı öldürdüler, ne oldu? O bağırان kadın kimdir? O revolver niçin atıldı?

İşte bunları bizim dahi anlayabilmemiz için ta Baba Perdriks’in lokantasına irca-ı nazar⁹³³ etmemiz lazımdır.

Baba Perdriks’in lokantasında husule gelen⁹³⁴ arbede esnasında pejmürde⁹³⁵ kıyafetli iri bir herifin Madam Potiş’i tehdit ile koldan çekip sürüye sürüye dışarı götürmüş olduğunu görmüştük.

Bu herif, Şık’ın metresini kalabalık derunundan geçirdi. Kırmızı başlı canavarı görmek merakı kimsede etrafı görmeye meydan bırakmadığından bu herifin Potiş’i nasıl götürdüğüne dikkat bile eden olmamıştı.

Bir tenha sokağa gelince Potiş bir defa silkinip zorbanın elinden yakasını kurtarmaya çalışarak dedi ki:

— Ne ise maksadın burada söyle. Zira ileri gidecek değilim.

— Hayır! Benim sana söyleyeceğim söz burada söylenmez. Götüreceğim mahalle gelmelisin.

Potiş oradan ileri gitmemek azmiyle durdu.

Herif dahi karıyı sürümek hususunda şiddetini artırdı. İş bir mücadele suretini alınca Potiş epeyce bir yüksek seda ile dedi ki:

— Kendini nerede sanıyorsun? Şimdi cankurtaran yok mu diye bağırduğım gibi bütün âlemi buraya toplarım.

— Bağırabilirsin. Fakat düşün ki bu bağırmanın sonu benden ziyade senin için vahim olacaktır. Sedanı işitenler buraya koşacaklar, polisler, zaptiyeler yetişecekler değil mi? Sonra bunlara ne diyeceksin?

⁹³¹ nare-i istimdatkârane: yardım isteme haykırışı

⁹³² seda-yı dehşetengiz: dehşet verici ses

⁹³³ irca-ı nazar: bakışı çevirme

⁹³⁴ husule gelmek: meydana gelmek

⁹³⁵ pejmürde: perişan

— Şu tanımadığım herif üzerime hücum etti. Beni soyuyor diyeceğim!

Herif bir büyük hiddet ve şiddetle karının kolundan sarstıktan sonra dedi ki:

— Hey ahmak karı! Kendinin daima zabıta elinden ihtifaya⁹³⁶ mecbur bir şikâr⁹³⁷ olduğunu bilmiyor musun? Kendi kendini zabıtaya teslim etmek istiyorsan bağır!

Erbab-ı şer⁹³⁸ ve fesattan bazılarında ıslah-ı nefis⁹³⁹ etmek istidadı⁹⁴⁰ görülse bile mefsedet-i maziyyeleri⁹⁴¹ kendilerine bundan tamamen istifadeye meydan bırakmaz. Bu seylab-ı belanın⁹⁴² cereyanına kendini kaptıranlar bunun aksine hareket edemezler. Erbab-ı mefsedet⁹⁴³ mazideki efal-i müşterekeyi⁹⁴⁴ kapatmak için hâlde dahi müttefik⁹⁴⁵ geçinmeye mecburdurlar.

Madam Potiş herife karşı olan acziyetini anlayarak hah nahah⁹⁴⁶ itaate mecbur oldu.

Binaenaleyh işi tatlıya bozmaya karar vererek istirham suretinde dedi ki:

— Hırsto! Benden ne istiyorsun? Emin ol ki beyhude telaş ediyorsun?

— Bana eziyet vermeden götüreceğim mahalle kadar gel de orada senden ne istediğimi söylerim.

Hırsto, Madam Potiş'i kolundan salıvermeyerek bir hayli gittiler. Birçok sokaklara girip çıktılar. Nihayet bir kapalı dükkânın önünde durdular. Hırsto eliyle dükkânın kapısına tık tık birkaç defa

⁹³⁶ ihtifa: saklanma

⁹³⁷ şikar: av

⁹³⁸ erbab-ı şer: kötü kimseler

⁹³⁹ ıslah-ı nefis: nefsi ıslah etme

⁹⁴⁰ istidat: meyil

⁹⁴¹ mefsedet-i maziyye: geçmişin kötülüğü

⁹⁴² seylab-ı bela: bela seli

⁹⁴³ erbab-ı mefsedet: kötü kimseler

⁹⁴⁴ efal-i müştereke: ortak işler

⁹⁴⁵ müttefik: anlaşmış

⁹⁴⁶ hah nahah: ister istemez

vurdu. Bir müddet sonra bir küçük çırak gelerek kapıyı açtı. Burası bir bakkal dükkânıydı. Hırsto, Potiş'i dükkânın üstünde bir murdar⁹⁴⁷ odaya çıkardı. Kendisi kirli bir ot yatak üzerine oturup Madam'a dahi bir eski tahta iskemle irae eyledi. Bade pek laubaliyane bir suretle dedi ki:

— Fanyol, o kadar merhametsiz olma! İnsan yalnız kendi karnı doymakla kani olmamalı. Biraz da aç kalan eski rüfekasını⁹⁴⁸ düşünmelidir. Allah versin! Şimdi faytonsuz bir adım atmıyorsunuz. En mükemmel lokantalarda garsonlar istediğiniz nefis etimeyi getirmek için bir işaretinize bakıyorlar.

— Maksadını anlayamıyorum!

— Bilirsin ki ben ibham⁹⁴⁹ tarikiyle⁹⁵⁰ söz söylemeyi bilmem. Bu sözlerimin anlaşılmayacak bir yerini göremiyorum. Sen anlamakta ısrar edersen benim de anlatmakta ne kadar musır⁹⁵¹ olduğumu görürsün. Haydi seni anlamamış farz edeyim de meramımı biraz izah edeyim: Bir kaz yakalamışsın, yoluyorsun. Hem de öyle bir şiddetle ki bazen etinden, derisinden koptuğu da asla vazifende olmuyor. Bu parçadan bize de pay göstermemek istiyorsun.

— Bu çattığım delikanlı senin zannın vechile öyle zengin mirasyedilerden değildir. Parası az lakin akli daha az olduğu için yediği yemeğe beni de ortak ediyor. İşte ondan görmekte olduğum menfaat bundan ibaret. Meydanda fazla bir kâr yok ki sana da hisse çıkarayım.

Hırsto manalı bir tebessümden sonra dedi ki:

— Bilirsin ki seni yola getirmek için pek müeesir⁹⁵² çarelerim de vardır. Onlara müracaata hacet bırakmasan hakkında çok hayırlı olur. Dost tuttuğun heriften karnını doyurmaktan başka bir menfaatin yok da ya bu arkandaki ipekli fistanı baban mı yaptı?

⁹⁴⁷ murdar: pis

⁹⁴⁸ rüfeka: arkadaşlar

⁹⁴⁹ ibham: üstü kapalı

⁹⁵⁰ tarik: yol

⁹⁵¹ musır: ısrar eden

⁹⁵² müeesir: etkili

Madam Potiş, Hırsto'nun "Müessir çarelere müracaata hacet bırakma." dediği çarelerin hakikaten ne kadar müessir şeyler olduğunu bildiğinden dolayı olmalıdır ki herife karşı mukavemette faydadan ziyade kendine zarar geleceğine hükmederek dedi ki:

— Bir ipekli fistan yapmak pek büyük bir servete, semahate⁹⁵³ tevakkuf etmez⁹⁵⁴. Emin ol ki senin sefalette kaldığını arzu etmem. Lakin ne yapayım? Bende de fazla yok ki sana ikram edeyim.

— Bir yolunu bulup beni bu Şık'a takdim etmeli. Beraber soy-malı, beraber doymalıyız!

— Peki, başüstüne, takdim edeyim! Fakat ne suretle? Seni nemdir diye takdim edeyim?

— Senin canın isterse buna bin türlü yol, bin türlü suret bulur-sun.

Madam Potiş düşünmeye başladı. Şöhret'ten kazandığı paranın nısfına⁹⁵⁵ bu herifi ortak etmedense bunu Şık'a takdim ederek biçareyi kendinden başka bir de ayrıca buna soydurmak kendi menafii-ne⁹⁵⁶ daha muvafık düşeceğini anladı.

Binaenaleyh dedi ki:

— Bizim Şık dans öğrenmeyi istiyordu. Seni dans hocasıdır diye takdim edeyim. Hem mahiye-i muayyen⁹⁵⁷ bir para alırsın hem de daima bizimle birlikte gezerek güzelce karnın doyar!

— Lakin ben hocalık edecek kadar dans bilmem.

— Hele düşündüğün şeye bak! Şık danstan ne anlar? Onu sağa sola biraz sıçratıverirsin vesselam!

Hırsto gülerek dedi ki:

— Vallahi yaman karısın... Sen de karşıdan bizim oyunumuzu seyredip eğleneceksin değil mi?

⁹⁵³ semahat: cömertlik

⁹⁵⁴ tevakkuf etmek: bağlı olmak

⁹⁵⁵ nisf: yarım, yarı

⁹⁵⁶ menafi: menfaatler

⁹⁵⁷ mahiye-i muayyen: belirli bir aylık

Hırsto'nun dans hocası sıfatıyla Şöhret'e takdimine katiyen karar verildi. Potiş cebinden sekiz meci diye çıkarıp herife vererek bu akçe ile yarın hazır elbisecilerden bir takım yalın kat esvap⁹⁵⁸ alıp zahiren⁹⁵⁹ güzelce giyindikten ve birkaç mukavva üzerine (Dans hocası Mösyö Tirel) diye yazdırdıktan sonra alafranga saat dörtte Pangaltı'daki haneye gelmesini tenbih etti.

Bunların bu kararları hayli uzamış olduğundan Şöhret'in kocakarı tarafından kömür tozları içinde bırakıldığı işte bu müddet zarfında vuku bulmuştu.

Ertesi gün oldu. Şöhret, Maşuk'un hanesinden sabaha karşı defolunduktan sonra son bir ümit ile Potiş'in hanesine gitmiş bu defa karyı da orada bulmuştu.

Potiş, Baba Perdricks'in lokantasında vukua gelen arbede arasında Şöhret'i kaybeylemiş olduğunu ve dışarı çıktı zannıyla o gece bütün Beyoğlu sokaklarını dolaştığını kemal-i teessüfle⁹⁶⁰ anlattı. Onlardan sonra dahi Şık'a Paris'ten yeni gelmiş Mösyö Tirel isminde gayet mahir bir dans hocası bulmuş olduğunu ve o günü saat dörtte hanelerine geleceğini haber verdi.

Şuraya kadar verilen izahattan bu gece bahçede Şöhret'le Potiş'in refakatlerinde görmüş olduğumuz uzun şapkalı Frenk'in Mösyö Tirel olduğu anlaşılmıştır zannederim.

Madam Potiş dün gece, yüzünden pek çok gürültüler, patırtılar zuhur etmiş bulunan Drol'ü bu akşam beraberlerine almasını arzu eylememiş ise de Şöhret'in bu baptaki ısrarına karşı gelmek mümkün olmadığını görünce üstüne mavi atlastan bir palan geçirmek suretiyle köpeğin bir dereceye kadar daha enzardan cinsini setre çalışmıştı.

Bunlar bahçeye geldikten sonra çalgıya karip bir ağaç altına oturdular. Birçok mastika, konyak ısmarladılar. Üçü de iyice sarhoş oldular.

⁹⁵⁸ esvap: giyecekler

⁹⁵⁹ zahiren: görünüşe göre

⁹⁶⁰ kemal-i teessüf: büyük bir keder

İşretin herkes üzerinde mizacına göre bir türlü tesir gösterdiği malumdur. Tuhaf değil mi Şöhret'in bu gece sarhoşluğu arttıkça kendine neşe yerine bir büyük hüznün gelmeğe başladı? Kalbinden pek müthiş kuruntular geçmekteydi.

Bazı husus olur ki insan ona muvafık olmak ister. Ve bu muvaffakiyeti uğrunda dahi bir hayli fedakârlıklarda bulunur. Fakat matluba⁹⁶¹ vusulden⁹⁶² sonra o husustaki kabl'e⁹⁶³ muvaffakiyyet⁹⁶³ görülen parlaklık ve arzu insanın nazarında mahvolur. Adam kendi kendine der ki: "Meğer ben ne divaneymişim? Kaç zamandır husulü için çıldırıp durduğum şey bu muymuş!" İnsan yalnız böyle kendi divaneliğine hükmetmekle kalmış olsa âlâ! Ya o emeline muvaffakiyeti uğrunda sonunu asla teemmül⁹⁶⁴ etmeksizin göze aldır-mış olduğu fedakârlıklar ve mecnunane⁹⁶⁵ hareketler içinde bilahire⁹⁶⁶ kendi için dai-i nedamet⁹⁶⁷ olacak hususat⁹⁶⁸ dahi var ise adam o şeyi yaptığına, yapacağına pişman ve nadim olup kalmaz mı? İşte bu hâl bizim Şatırzade'de dahi yavaş yavaş zuhura başlamıştı.

Şöhret gittikçe zihninde kuruntuyu büyüttü. Şık'ın metresi nezdine⁹⁶⁹ gelebilmesi için ne suretle akçe tedarik eylemiş olduğunu biliyoruz. Validesinin nasıl eli sııklı bir kadın olduğunu da haber vermiştik. Acaba bu kadın küpelerinin sirkat edildiğini haber alır almaz ne kadar telaş etmiştir? Hiç şüphe yok ki mahalleyi ayaklandırmıştır.

Ya küpeleriyle aynı günde oğlu Şöhret Bey'in de gaybubet etmesi sarikin kendi oğlu olduğu hakkında kadına bir şüphe getirir a! Kadın zaten oğlunun ne mal olduğunu bildiğinden bu şüphesi derhâl bir hüküm suretini alması tabidir. Küpeleri tekrar ele geçirmek

⁹⁶¹ matlup: istenilen

⁹⁶² vusul: ulaşma

⁹⁶³ kabl'el-muvaffakiyyet: başarıdan önce

⁹⁶⁴ teemmül: iyice düşünme

⁹⁶⁵ mecnunane: çılgınca

⁹⁶⁶ bilahire: sonra

⁹⁶⁷ nedamet: pişmanlık

⁹⁶⁸ hususat: hususlar

⁹⁶⁹ nezd: yan

için mümkün olduğu kadar tez bir zamanda oğlunu bulmak lazım! Bunun için zabıtaya mı her ne tedbire müracaat etmek icap ediyorsa hemen hiç durmayıp etmeli, Şık'ı yakalamalıdır değil mi?

İşte bunun için Şık hangi dakikada polisler, zaptiyeler gelip de kendini tevkif edeceklerini hesaplıyordu.

Şık'ın bu korkusu yalnız validesinden de değildi. Dün gece bir parası kalmamışken bu gece gayet mükemmel olarak kılığı kıyafeti düzüp metresi koltuğunda, dans hocası yanında olduğu hâlde eğlen-ce mahallerini nasıl dolaşabilir?

Maşuk'un hanesinde vukua gelen sirkat de malum? Şık'ın bu geceki hâli dün geceki sarık kendisi olduğu hakkında ne kadar şüpheli, suizannı calip⁹⁷⁰ bir hâldir. Kim bilir belki bu ikinci sirkatten dolayı da yakayı ele vermek havfı kendini pek büyük azap içinde bulundurmaktadır. Mamafih⁹⁷¹ Şöhret haricen kudreti yettiği mertebeye şen durmağa gayret ediyordu.

Mızıka, (Faust) operasından güzel bir parça çalmaktayken dans hocası Mösyö Tirel cenapları şevke gelerek bu havanın yeni bir vals olduğunu haber verdi. Bu valsten istifade etmek yani kal-kıp oynamak lazım geldiğini söyledi. Cümleten kalktılar. Oynamak için bahçenin تنها bir mahallini aramağa başladılar.

Nihayet bahçenin şimalinde bulunan çukur havuzun karininde-ki⁹⁷² düz mahal intihap⁹⁷³ olundu.

Dans hocası Mösyö Tirel dedi ki:

— Paris'te şimdi (Çekirge Dansı) namıyla bir yeni oyun icat olundu. Şimdi bütün kibar salonlarında bu oyun meşk edilmektedir. En evvel size bunu öğreteyim.

Madam Potiş güya bundan pek memnun olmuş gibi iki ellerini birbirine çarptıktan sonra dedi ki:

⁹⁷⁰ calip: çeken

⁹⁷¹ mamafih: bununla birlikte

⁹⁷² karin: yakın

⁹⁷³ intihap: seçme

— Teşekkür ederiz Mösyö Tirel! Henüz bu oyunu İstanbul’da bilen yok, en önce biz öğreneceğiz değil mi?

Tirel:

— Henüz bilen yoktur Madam!

Potiş:

— Gördün mü Şöhret? Böyle bir dans hocasına malikiyetten⁹⁷⁴ dolayı ne kadar bahtıyarız!

Tirel:

— İcrası biraz zor ise de sizin her türlü güç hünerleri icraya kabiliyetiniz bence müsellemler⁹⁷⁵ olduğundan bundan hiç korkmam.

Şöhret’i istila etmiş bulunan hüznün, çekirge dansının sevinciyle zail olmadı⁹⁷⁶. Karşıdan parlak düğmeli bir zabıta geçtiğini görse kendini tevkif için zaptiyeler, polisler geliyorlar zannıyla titremekten kendini alamıyordu. Mamafih, kendine gücü yettiği mertebe bir sahte neşe vermeye çalışarak çekirge dansını öğrenmekle bu gece her hâlde bahtıyar olacağını anlattı.

Sarhoş dans hocası şakirtlerinin⁹⁷⁷ çekirge dansı hakkında bir derece daha nazar-ı dikkatlerini açmak üzere dedi ki:

— Bu oyunun mucidi onu kavaid-i hendesiyyeye⁹⁷⁸ tatbiken⁹⁷⁹ icat eylemiştir. Esna-yı raksta⁹⁸⁰ el, ayak veya tekmi⁹⁸¹l vücut ile havada resmi farz edilen hutut⁹⁸² ve kavisler yekdiğerleriyle bir nispet-i muayyenede⁹⁸³ bulunacaklardır. Bundan evvelki dans mucitle-

⁹⁷⁴ malikiyet: sahip olma

⁹⁷⁵ müsellemler: inkâr edilemez

⁹⁷⁶ zail olmak: yok olmak

⁹⁷⁷ şakirt: öğrenci

⁹⁷⁸ kavait-i hendesiyye: geometrik kurallar

⁹⁷⁹ tatbiken: uygun olarak

⁹⁸⁰ esna-yı raks: oyun sırası, anı

⁹⁸¹ tekmi^l: bütün

⁹⁸² hutut: çizgiler

⁹⁸³ nispet-i muayyene: belirli bir ölçü

rinin hiçbirisi bu şeritaya⁹⁸⁴ riayet etmemişlerdir. İşte dansın güçlüğü bundan ileri geliyor.

Bu sözünden sonra Mösyö Tirel çekirge dansını icra için şakirtlerine lazım gelen vaziyeti vermek üzere dedi ki:

— Şimdi ikiniz de yüz yüze gelip kollarınızı omuz hizası istikametinde yukarı kaldırınız. Biriniz elinin parmaklarını diğerinin parmaklarının arasına geçirsin!

Şakirtler şu tarif edilen vaziyeti aldılar. Bade hoca talimatında devamlı dedi ki:

— Birinizin sağ, diğerinizin sol bacağı arza⁹⁸⁵ amut⁹⁸⁶ duracak, diğer bacaklar havaya kalkacak ve bu bacak aralarında hasıl olacak zaviye⁹⁸⁷ tam bir kaime⁹⁸⁸ olacak. Haydi bakalım evvela dansın şurasını öğrenelim de sonra diğer cihetlerini meşk ederiz⁹⁸⁹. Ayaklarınızı yukarı kaldırınız!

Şakirtler, hocanın tarifi vechiyle ayaklarını kaldırmaya başladılar.

Mösyö Tirel:

— Daha kalkacak! Daha kalkacak! Şakirtler daha kaldırmaya gayret ettiler.

Mösyö Tirel:

— Daha! Daha! Daha!

Eğer ortalık aydınlık olaydı Şöhret’le Potiş’in çehreleri sıkıntıdan nasıl mosmor kesilmiş olduğu görülürdü.

Mamafih biçareler daha kaldırmak hususunda son dereceye kadar gayret göstermekteelerken bir cayırta işitildi! Sakın bunu başka bir şey zannetmeyiniz! Şöhret’in pantolonu ağ tarafından ayrılıyordu!

⁹⁸⁴ şerita: özel şart

⁹⁸⁵ arz: yer

⁹⁸⁶ amut: dik

⁹⁸⁷ zaviye: açı

⁹⁸⁸ [zaviye-i] kaime: dik açı

⁹⁸⁹ meşk etmek: çalışmak

Mösyö Tirel:

— Biraz daha gayret! Biraz daha! Şöhret boğuk bir seda ile:

— Artık kalkmıyor!

Mösyö Tirel:

— Gayret! Gayret!

Şöhret:

— Mümkün değil!

İnsafsız Tirel “Nasıl mümkün değil efendim? Daha yarım kaim bile olmadı!” diyerek hiddetle şakirtlerinin havadaki ayaklarını yakaladığı gibi bacaklarını birbirinden ayırırçasına bir şiddetle yukarı doğru çekiverince biçareler tek ayak üzerinde muvazeneyi⁹⁹⁰ kaybederek can acısından mütehasıl⁹⁹¹ birer feryatları işitildiğini müteakip yere devrildiler.

Madam Potiş, Hristo’nun dans hocalığını suistimalde bu kadar ileri varmış olmasından dolayı pek ziyade canı sıkıldıysa da Şöhret’in yanında herife bir söz söylemek mümkün mü? Bunun dans hususundaki her emrini icraya kendini mecbur görüyordu.

Şakirtlerin çehreleri bahçeye ferş edilmiş⁹⁹² bulunan küçücük keskin taşlara tesadüf etmesiyle henüz acemi bir hacamatçı⁹⁹³ elinden kurtulmuş gibi bir hâle girmişti.

Mösyö Tirel bu hareketinden mahçup olmak lazım gelirken bilakis dedi ki:

— Ben sizin iki yaşında çocuk gibi ayakta duramayacağınızı ne bileyim?

Şöhret, hocanın bu sözünden utanarak iki yaşında bir çocuk olmadığını gösterir bir süratle yerden fırlayıp mendiliyle yüzünün kanlarını silmekte olduğu hâlde dedi ki:

— Pardon Mösyö Tirel! Boş bulunduk!

⁹⁹⁰ muvazene: denge

⁹⁹¹ mütehasıl: meydana gelen

⁹⁹² ferş etmek: döşemek

⁹⁹³ hacamatçı: hacamat yapan; hacamat: vücudun herhangi bir yerinden kan alma

Dans hocası tarifatında⁹⁹⁴ devam ederek dedi ki:

— Peki, şimdilik ayaklarınızı o kadar kaldırmayınız, zararı yok! Belki ileride buna kabiliyet peyda edersiniz. Şimdi başka tarifata gelelim. Ben “Taral la la!” dediğim zaman birer ayaklarınızı yukarı kaldıracaksınız. “Tıral la la!” kumandasını işittiğiniz anda o kaldırdığınız ayakları indirip diğerlerini yükselteceksiniz. “Hop!” dediğim zaman Şöhret Bey’in sağına tesadüf eden cihetine olanca kuvvetinizle sıçrayacaksınız. Anladınız mı?

Şakirtler:

— Anladık.

Mösyö Tirel:

— Haydi bakalım başlıyorum.

Taral lala! Tıral lala! Hop!

Taral lala! Tıral lala! Hop!

Taral lala! Tıral lala! Cup!

Cup! Çünkü âşık âşığa üçüncü sıçrayışlarında kendilerini havuzun içinde bulmuşlardı!

Vakıan⁹⁹⁵ havuzun umku⁹⁹⁶ içinde adam boğulmak tehlikesini akıllara getirecek derecede değilse de dibi gayet yosunlu bulunduğundan bizim dans şakirtleri cup diye içine düşer düşmez hacıyatmaz gibi kaimen⁹⁹⁷ duramayıp ayakları kayarak ikisi birden boylu boyunca derhâl suya uzanıvermişlerdi.

Madam Potiş vehleten havuzun hakiki derinliği neden ibaret bulunduğunu muayeneye vakti olmadan kendilerini ka’r-ı nayab⁹⁹⁸ bir deryada boğulmaktalar zannederek olanca sedasıyla yaygaraya başlayıp işte o zaman (Yetişin! Mahvolduk!) narasını atmıştı.

⁹⁹⁴ tarifat: tarifler

⁹⁹⁵ vakıan: gerçi

⁹⁹⁶ umk: derinlik

⁹⁹⁷ kaimen: dik olarak

⁹⁹⁸ ka’r-ı nayab: dibi bulunmayacak derecede çukur olan

Deminden işitilen kadın sedasının nereden geldiği anlaşıldı. Fakat bu seda akabinde bir de tabanca patlamıştı. Şimdi onun ne olduğunu anlayalım.

Hani Drol? Nereye gitti? Hiç efendisi, hanımı böyle naraları, velvelleriyle halkı başlarına toplarlar da beri yanda Drol boş mu durur zannediyorsunuz?

Bu şıklar romanında âdeta mühim bir şahıs yerini tutan yani garabet ahval ve etvarda onlardan aşağı kalmayan koca Drol, sarhoş efendilerinin kendi hakkında gösterdikleri kayıtsızlığı yani kordonunun boş bırakılmış olduğunu hissedince hiç durmayıp oradan savuşmuştu. Lakin aç köpek savuşur da nereye gider?

Hangi taraftan yemek kokusu alırsa oraya can atacağı malum! Doğru gider, matbahı bulur. Dün gece aşçı Todorî'den yemiş olduğu sopaların acısını unutmuş olmalı ki açlığın kendine verdiği cüretle matbaha girince öyle ihtiyata, tekellüfe⁹⁹⁹ asla ehemmiyet vermeyerek yıldırım gibi bir süratle ızgara üzerinde cızıldayan âlâ bir kemik külbastıyı bir hamlede yakalayıp aşçının "Tutunuz, vurunuz." demesi arasında gözlerden nihan olur. Aşçı hiç böyle kazaya uğramamış olduğu için şaşırıp kalmıştı.

Aşçının bu şaşkınlığını bir büyük hiddet takip etti. O kara köpek eline geçecek olursa bir sopada kafasını ezmeğe niyetler, ahitler¹⁰⁰⁰ ediyordu. Bir de bu aralık tedbirsiz Drol yine matbahın kapısından baş göstermez mi? Aşçı bu defa yine köpeğin içeri duhulünü¹⁰⁰¹ görmüyormuş gibi kayıtsız bir tavır gösterdi. Lakin usul ile sağ eline dehşetli bir odun aldı.

Drol biraz daha içeriye ilerleyince herif Yaradan'ına sığınıp odunu hayvana öyle bir indiriş indirir ki biçare köpek son derecede pürferyat, canhıraşane ile dışarı uğradı, şimendiferleri geride bırakacak bir süratle kalabalık ortasından koşmaya başladı. Kime rastgelse kendini dövecek zannıyla hırlayıp üstüne hücum ederdi. Can

⁹⁹⁹ tekellüf: zahmet

¹⁰⁰⁰ ahit: taahhüt, söz verme

¹⁰⁰¹ duhul: giriş

acısından, hırsından kadın fıstanı paraladı. Elhasıl¹⁰⁰² güzergâhını hercümerç¹⁰⁰³ eyledi. Ortalıkta bir büyük gürültü de bundan dolayı koptu. Çocuklar ağlaşmaya, kadınlar haykırışmaya başladılar. Yine Drol durmayıp alabildiğine gidiyor.

Nihayet umumen köpeğin kudurmuş olduğuna hükmedilir. Frenk'in biri revolverini çıkarıp biçare Drol'ü "Dan!" diye bulunduğu yere yatırırverdi! İşte revolver patlamasına sebep dahi bu oldu. Garip bir tesadüf olarak Madam Potiş'in havuzdaki feryadıyla Drol'ün sebep-i katli¹⁰⁰⁴ olan revolver sedası beyinde bir iki saniyelik zaman ancak geçmişti.

Potiş'in feryadı, revolverin patlayışı ortalığa bir büyük velvele vermiş olduğunu evvelce haber vermiştik. Her ağızda "Kan oldu. Şimdi şurada adam öldürdüler." gibi sözler devarana başlayınca polisler falanlar tahkik-i madde¹⁰⁰⁵ için bahçeye dağıldılar. Silahın patladığı, feryadın geldiği mahalli arıyorlardı.

Biraz sonra öldürülenin insan olmayıp bir kuduz köpek olduğu anlaşıldı.

Bahçenin garsonlarından biri dedi ki:

— Ben bu köpeğin sahiplerini gördüm, şuraya havuzun kenarına gittiler. Bağırma da oradan geldi. Zannıma kalırsa feryadı edenler de yine onlardır.

Bütün halk, havuzun yanına, dans şakirtlerinin bulunduğu mahalle doğru gitmeye başladılar. Ne olduğu iyice görülmek için garsonlar oradaki hava gazlarını yaktılar. Oraları iyice tenvir etti.

Üzerlerine böyle bir alay halkın büyük bir telaşla gelmekte olduklarını görünce Şöhret'le Potiş kendilerini büsbütün şaşırdılar.

Bunların hâllerini bir görmeliydi. Şöhret'te de Potiş'te de renk uçmuş, yüz göz bereler içinde kalmış. Üst baş sırsıklam olmuş. Şöhret'in ne renkte olduğu belli olmayan dar elbiseleri yakı gibi vücuduna yapışmış, Madam Potiş'in saçları çözülüp ıslaklıktan kara

¹⁰⁰² elhasıl: kısacası

¹⁰⁰³ hercümerç: karmakarışık

¹⁰⁰⁴ sebep-i katli: öldürme sebebi

¹⁰⁰⁵ tahkik-i madde: durumu araştırma

kamçı gibi birtakım bölüklere ayrılarak orasına burasına dağılmıştı. Hele bunların cümlesi üzerinde salkım salkım yeşil yosunlar sallanması yok mu?

Şöhret, halkın bu hücumunu ve polislerin vürudunu¹⁰⁰⁶ görünce deminden beri tahayyülü ile kendine dehşet arız olan¹⁰⁰⁷ maddeden dolayı kendini tevkife geliyorlar zannıyla ıslaklıktan ziyade korkudan titremeğe başladı.

Bizim Razi Efendi ile arkadaşları beyler dahi kalabalıkla oraya gelmiş olduklarından Şöhret'in şu yaman hâlini görmüşlerse de yanlarına yaklaşmayıp uzaktan neticeye intizarda¹⁰⁰⁸ bulunuyorlardı.

Polisin biri Şöhret'e hitaben dedi ki:

— Siz garip insanlara benziyorsunuz. İrat edeceğimiz¹⁰⁰⁹ sualle-re doğru ve kısa cevaplar veriniz de şu arbedenin esasını anlayalım.

Şöhret ağlamaya karip bir korku ile dedi ki:

— Elbette doğru söyleyeceğiz efendim! Zaten siz hepsini öğrenmişsinizdir. Ahvalin cümlesi size malumdur. Yalandan, inkârdan ne fayda hasıl olur?

Polis:

— O ortalığı birbirine katan köpek sizin midir? Evvela onu haber veriniz?

Şöhret Bey köpek kelimesini (küpe) anlayarak dedi ki:

— Hayır efendim! Evvelden validemindi. Fakat sonra bendeniz her nasılsa şeytana uyup bir cahillik ederek bin kuruşa kuyumcu Bedros Ağa'ya sattım.

Polis bir büyük hayretle dedi ki:

— Acayip! Bunun o kadar değeri, kıymeti var mıydı?

Şöhret:

¹⁰⁰⁶ vürud: geliş

¹⁰⁰⁷ arız olmak: ortaya çıkmak

¹⁰⁰⁸ intizar: bekleme

¹⁰⁰⁹ irat etmek: söylemek

— Evet efendim! Bazı kusurları olduğu hâlde bile o kadar etti. Eğer bu kusurları da bulunmamış olaydı tellalda iki bine kadar çıkacaktı.

Polis gittikçe hayreti artmakta olduğu hâlde dedi ki:

— O kusurları neymiş bakalım?

Şöhret:

— Efendim, birinci kusuru ... Validem altındaki sallantıları ko-parmış (!)

Polis:

— Ha? Demek hadım etmiş?

Şöhret:

— İkinci kusuru da şu ki: Valide-i âcizî¹⁰¹⁰ ayıklamak için daima dibini iğne ile karıştırırmış!

Umumda bir büyük istiğrap¹⁰¹¹!

Polis:

— Haniya sen doğru söyleyeceğine söz vermiştin?

Şöhret:

— İşte doğrusu bu efendim! Vallahi hakikat bundan ibarettir. Kuyumcu Bedros Ağa ile elbette görüşmüşsünüzdür. Bütün bunları benden evvel size o nakleylemedi mi?

Bazı kimseler vardır ki bulundukları mecliste bir müddet sükût edip bir parlak söz sarf eylemek için münasebet gözlerler. İşte bu kabilden olarak deminden beri orada bulunup da istintaka müdahale etmemiş bulunan bir diğer polis dedi ki:

— Efendim, bazı hakikat vardır ki söylendiği zaman kimse onu doğrudur diye dinlemez. İşte bu kabilden olmak üzere istintak etmekte olduğunuz zatın sözlerinde ben eser-i hakikat¹⁰¹² görmekteyim. Çünkü: Bu zatın dediği gibi köpeğin dibi iğne ile kurcalan-

¹⁰¹⁰ valide-i âcizî: ben âcizin validesi; validem

¹⁰¹¹ istiğrap: şaşırma

¹⁰¹² eser-i hakikat: gerçek eseri

mamış olsaydı biçare hayvan bahçeyi altüst edercesine bir şiddetle koşar mıydı?

Evvelki polis:

— Deli veya akıllı oldukları henüz iyice malum olmayan böyle kimselerin sözlerine inanıp da bir de ondan mana istihracına¹⁰¹³ kalkışmanız tuhaf değil midir?

Şöhret kendi müdafii¹⁰¹⁴ olan polisten evvel söze atılarak dedi ki:

— Niçin deli olalım efendim? Niçin, sözlerimize inanılmasın? Evet yine söylerim ki dibi iğne ile karıştırılmıştır! Büyük *faseta*¹⁰¹⁵ bozulmuştur. Bunu kuyumcular pertavsız¹⁰¹⁶ ile muayene edip de söylediler. Bunu biz sathi¹⁰¹⁷ bir nazarla bakıp da söylemiyoruz. Büyük *faseta* kurcalanmıştır. Bozulmuştur diye hiç ben kendi malıma iftira eder miyim? Bunu o sanat erbabı muayene etti. Tetkik etti. Söyledi. Validenin eli durmaz, keşke kurcalamayaydı da malımız da bu kadar fiyattan düşmeyeydi. Yok eğer Bedros Ağa benden sallantıları dava ediyorsa bunun için de o kadar acele etmesin. Ben bunları eğer validemin çekmesinde mahfuz¹⁰¹⁸ bulabilirsem getiririm, dedim. Mutlaka getiririm, demedim!

Evvelki polis (ikinci polise hitaben):

İşte, buyurun efendim! Bütün bu sözler deli saçması değil de ya nedir? Hiç köpeğin sallantıları çekmecedeki mahfuz durur mu?

Şöhret:

— Mahfuz durduklarını iddaa etmiyorum. Efendim kaybolmuş bulundukları ihtimali agleptir¹⁰¹⁹. Ben o zaman kuyumcuyu kandırmak için nasılsa öyle bir söz söyleyivermişim.

Birinci polis:

¹⁰¹³ istihrac: çıkarma

¹⁰¹⁴ müdafii: koruyun

¹⁰¹⁵ faseta: kıymetli taşın yüzeyi

¹⁰¹⁶ pertavsız: büyüteç

¹⁰¹⁷ sathi: yüzeysel

¹⁰¹⁸ mahfuz: saklı

¹⁰¹⁹ aglep: kuvvetli

— Bu adam âdeta saçmadan başka bir şey söylemiyor.

İkinci polis:

Bunun sözlerinin saçma olup olmadığı ölü köpeğin muayene-siyle meydana çıkar.

Birinci polis:

— Rica ederim, sen de saçmalama birader!

İkinci polis:

— O kuduz köpeğin sahipleri bunlar olduğunu haber vermiyor-lar mı? Köpeğin ölüsünü getirip gösteriniz bakalım kendi malları olduğunu tasdik edecekler mi?

Birinci polis:

— Pekala! Garsonlar köpeğin ölüsünü getirsinler. Gösterelim.

Bu emri işitir işitmez garsonun biri derhâl koşup sürüye sürüye Drol'un cesedini ortaya getirdi.

Şöhret Bey, Drol'un öyle al kanlar içinde biruh¹⁰²⁰ olarak yat-tığını görünce bu defa hakikaten çıldırmış gibi bir şiddetle hemen sevgili köpeğinin cesedi üzerine kapanarak bütün kuvvetiyle ferya-da nevhaya¹⁰²¹ başladı. Ve bu feryadı esnasında dedi ki:

— Eyvah! Eyvah! İrtikap eylemiş olduğum sirkatten dolayı ya-kayı kurtarmaya ihtimal vardı. Fakat şimdi ne yapacağım? O zen-gin İngiliz'e ne cevap vereceğim? Heyhat! Mahvoldum! İki akşam-ki bahtiyarlığımdan dolayı düşmanların isabet-i aynına¹⁰²² uğradım.

Evvelki polis (diğerine hitaben):

— Görüyor musun arkadaş? İşin içinde bir sirkatle beraber bir de zengin İngiliz ismi var. Madde gittikçe ehemmiyet kesbediyor!

İkinci polis hiç lüzumu yok yere bir büyük tehevvrüle¹⁰²³ göz-lerini açıp mahkeme reisi tavrıyla Şöhret'e hitaben dedi ki:

¹⁰²⁰ biruh: cansız

¹⁰²¹ nevha: ölüye sesle ağlama

¹⁰²² isabet-i ayn: göz değmesi

¹⁰²³ tehevvr: öfkelenme

— Demek o sirkatin mürtekibi¹⁰²⁴ de sensin öyle mi?

Şöhret en ziyade Drol'e mi yoksa kendine mi acımak lazım geleceğini bilemeyerek meyusane¹⁰²⁵ bir tavır ile dedi ki:

— Hayır, o sirkati ben etmedim. Dün gece Maşuk'un hanesindeki daireye o kadar adam girdi, Selâmi'nin liralарını, Raik'in saat kordonunu, bastonunu, Razi'nin tabakasını onlar almıştır. Niçin if-tira ediyorlar?

Evvelki polis:

— Bak! Bak! Meydana daha neler çıkıyor?

Şöhret, bir ah-ı cangâh¹⁰²⁶ çekerek polise dedi ki:

— Ah birader! Onların zararları bir şey değil! Beriki zor! İngiliz'inki! Çünkü yalnız Balear Adalarına mahsustu. Nesli münkarız¹⁰²⁷ olmuştu! Antıkaydı! Ehl-i merak¹⁰²⁸, takdir-i fiyatından¹⁰²⁹ âcizdi! Bulunmaz şeydi vesselâm¹⁰³⁰.

Polis:

— Saçmalar gittikçe rengini değiştiriyor! Madde karışıyor. Fakat bu işin içinde sirkatler, liralар, İngilizler, kuyumcular, mücevherler, saatlar, antikalar var! Madde ağır, pek ağır. Şimdi bizim bunları böylece merkeze isal etmek¹⁰³¹ vazifemizdir. Bakalım işin ötesi neye varır.

Karşıdan bu istintak-ı garibi¹⁰³² dinlemekte bulunan Razi Efendiler, Raik Beyler falanlar da Şöhret'i merkeze kadar arkasından takip edip orada kaybolan eşyalarını davaya karar verdiler. Çünkü Şöhret'in "Maşuk'un hanesindeki sirkati ben ne bileyim. O gece

¹⁰²⁴ mürtekip: kötü, yakışsız iş yapan

¹⁰²⁵ meyusane: ümitsizce

¹⁰²⁶ ah-ı cangâh: can azaltıcı ah

¹⁰²⁷ münkarız: biten, nesli tükenen

¹⁰²⁸ ehl-i merak: meraklılar

¹⁰²⁹ takdir-i fiyat: değer, fiyat biçmek

¹⁰³⁰ vesselam: işte o kadar

¹⁰³¹ isal etmek: ulaştırmak

¹⁰³² istintak-ı garip: garip soruşturma

oraya o kadar insan girdi.” demesi, sarikin Şöhret olduğuna hiç şüphe bırakmıyordu.

Mösyö Tirel cenapları gürültünün buralara netice verdiğini anlayınca hemen oradan savuşmuştu. Zira bu makule¹⁰³³ adamların en büyük maharetleri şöyle tehlikeli yerlerden savuşmak hususunda görülür. Şöhret’le Potiş, o sırsıklam kıyafetleriyle kol kola bulundukları ve garson, köpeğin ölüsünü bunların arkaları sıra sürüklemekte ve oradaki halk dahi bunların etrafında azim¹⁰³⁴ bir alay teşkil etmekte bulunduğu hâlde, kemal-i rezaletle¹⁰³⁵ merkeze doğru hareket olundu.

¹⁰³³ makule: çeşit

¹⁰³⁴ azim: büyük

¹⁰³⁵ kemal-i rezalet: büyük bir rezaletle

Hatime

Tetkikat-ı evveliyye¹⁰³⁶ ve istintak¹⁰³⁷ ve muhakemat¹⁰³⁸ icrasından sonra Şöhret'in mucib-i nizam¹⁰³⁹ mahpusiyete mahkumiyeti muhtac-ı tafsil¹⁰⁴⁰ değildir.

Bu hikâyemizde kuvve-i hayaliyye¹⁰⁴¹ mahsulü addolunacak havarık-ı adat¹⁰⁴² ile karilerimizi eğlendireceğimize, emsal-i gûnagûnu¹⁰⁴³ her gün ortada görülen bazı ahval üzerine nazar-ı ibretlerini¹⁰⁴⁴ celbetmeyi daha ziyade nafi¹⁰⁴⁵ gördük.

Şöhret Bey'imiz bir şahs-ı muhayyel¹⁰⁴⁶ ise de eşhas-ı muhakakadan¹⁰⁴⁷ olarak pek çok emsali yok mudur? Validesinin küpesini çalıp kuyumcu Bedros'a satması hayalî ise de birçok şıkların pederden kalma serveti mahvetmeleri hakiki değil midir?

Biz hikâyemizde Şöhret'i hapse attırmakla hakkında dostluk etmiş olduk. Emsal-i hakikiyyesinin¹⁰⁴⁸ akıbeti ise ekseriya daha

¹⁰³⁶ tetkikat-ı evveliyye: ilk yapılan incelemeler

¹⁰³⁷ istintak: sorguya çekme

¹⁰³⁸ muhakemat: muhakemeler, yargılama

¹⁰³⁹ mucib-i nizam: kurallar gereği

¹⁰⁴⁰ muhtac-ı tafsil: anlatmanın gereği

¹⁰⁴¹ kuvve-i hayaliyye: hayal gücü

¹⁰⁴² havarık-ı adat: hayret veren âdetler

¹⁰⁴³ emsal-i gûnagûn: türlü türlü örnekler

¹⁰⁴⁴ nazar-ı ibret: kötü bir olayı ders alınacak örnek olarak görme

¹⁰⁴⁵ nafi: yararlı

¹⁰⁴⁶ şahs-ı muhayyel: hayalî kişi

¹⁰⁴⁷ eşhas-ı muhakaka: gerçek kimseler

¹⁰⁴⁸ emsal-i hakikiyye: gerçek benzerler

feci olur. Mahpusiyet¹⁰⁴⁹ demek bir nevi mesturiyet¹⁰⁵⁰ demektir. Netice-i hâldeki¹⁰⁵¹ yüz karası hiç olmazsa mahpusun zulmetine¹⁰⁵² karışarak kimsenin nazar-ı lanetine¹⁰⁵³ isabet etmez. Emsal-i saire-sinde¹⁰⁵⁴ ise karnı aç, sırtı çıplak, yalın ayak, başı kabak, enzar-ı yâr u ağyarda¹⁰⁵⁵ ömrünün ahirine¹⁰⁵⁶ kadar duçar-ı istihkar¹⁰⁵⁷ olmak neticesi görülür ki tasavvur ve tahayyülü bile tüyleri ürpertir.

Hak Teala hazretleri gençlerimizi bu yoldaki beliyattan¹⁰⁵⁸ masun¹⁰⁵⁹ ve mahfuz¹⁰⁶⁰ buyursun, amin!

İntiha¹⁰⁶¹

¹⁰⁴⁹ mahpusiyet: mahpusluk, hapsolunma

¹⁰⁵⁰ mesturiyet: gizlilik

¹⁰⁵¹ netice-i hâl: işin sonu

¹⁰⁵² zulmet: karanlık

¹⁰⁵³ nazar-ı lanet: kötü, uğursuz bakış

¹⁰⁵⁴ emsal-i saire: başka benzerler

¹⁰⁵⁵ enzar-ı yâr u ağyar: dost ve düşman gözü, nazarı

¹⁰⁵⁶ ahir: son

¹⁰⁵⁷ duçar-ı istihkar: hakarete uğrama

¹⁰⁵⁸ beliyat: belalar

¹⁰⁵⁹ masun: korunan

¹⁰⁶⁰ mahfuz: saklanmış

¹⁰⁶¹ intiha: son